

Miten kääntäjäopiskelijat refleктоivat ideologiaa?

Kääntäminen vallan taistelukenttänä

Varpu Jutila

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot

Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2016

Tampereen yliopisto
Monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnot
Saksan kääntämisen ja tulkkauksen opintosuunta
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

JUTILA, VARPU: Miten kääntäjäopiskelijat reflektovat ideologiaa? Kääntäminen vallan taistelukenttänä

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua + kaksi liitettä + saksankielinen lyhennelmä 15 s.
Toukokuu 2016

Kääntämisessä, kuten kaikessa viestinnässä, on kyse vallasta, josta kielenkäytön kentällä taistelevat erilaiset yksilöt, instituutiot ja ideologiat. Kääntäminen kielellisenä toimintona vaikuttaa sosiaalisen todellisuutemme valtasuhteisiin, jotka vastavuoroisesti myös ohjaavat kääntämistä. Vaikka vallan ja ideologian kysymykset ovat hyvin oleellisia kääntämisen kannalta, ne eivät välttämättä vielä saa ansaitsemaansa huomiota kääntämisen tutkimuksessa. Itse myös koen, että kääntämiseen liittyvät valta ja ideologia ovat olleet omana opiskeluaikanani läsnä opetuksessa suhteellisen vähän.

Kääntäjien tietoisuus vallasta lisää heidän omaa valtaansa työhönsä ja saattaa parantaa heidän asemaansa yhteiskunnassa, ja vallan mekanismeista tietoisina he voivat myös halutessaan tehdä kääntämisen suhteen ratkaisuja, jotka lisäävät tekstin vastaanottajien ideologiatietoisuutta. Lisääntyneen ideologiatietoisuuden myötä niin kääntäjät kuin lukijatkin voivat tehdä itse valintoja ja päätöksiä sen sijaan, että hegemoniset diskurssit ja normit tekevät sen heidän puolestaan.

Pro gradu -tutkielmassani selvitän, reflektovatko kääntäjäopiskelijat tietoisesti vallan ja ideologian kysymyksiä käännösprosessissa ja kannustaako heidän saamansa ohjeistus ylipäättään tekemään niin. Käytän pääasiallisena tutkimusaineistona opiskelijoiden laatimia käännöskommentteja Tampereen yliopistossa järjestetyiltä *The Global Minotaur* - sekä SAKA9 Käännösviestintä suomi-saksa -opintojaksoilta. Toissijaisia aineistojani ovat kyseisten käännösten lähtötekstit sekä opiskelijoille annetut kommenttiohjeet.

Koska aineistoni koostuu eri tyyppisistä ja funktioisista teksteistä, sovellan analyysiini useita tutkimusmenetelmiä. Opiskelijoiden käännöskommenteista etsin valtaa ja ideologiaa koskevia huomioita sisällönanalyysin keinoin. Sovellan sisällönanalyysia myös kurssien kommenttiohjeisiin. Lähtöteksteille eli Giánis Varoufakisin *The Global Minotaur* -teokselle ja turistioppaan luettavaksi tarkoitetulle Lapuanjoki-aiheiselle tekstille teen diskurssianalyttisen luennan, jolla pyrin selvittämään, sisältävätkö tekstit ylipäättään ideologisia piirteitä, jotka kääntäjien olisi hyvä huomioida.

Merkittävimmät teoriat tutkimukselleni ovat diskurssiteoria, kriittinen diskurssianalyysi ja Eagletonin ideologiateoria. Kaikki nämä ammentavat jossain määrin Foucault'n valtateoriasta.

Tutkimukseni osoittaa, että ainakin osalla otokseni opiskelijoita on jonkinlaisia valmiuksia havaita valtaan ja ideologiaan liittyviä seikkoja lähdeteksteissä ja käännösprosessissa muttei juuri välineitä käsitellä niitä. Nähdäkseni valtakysymysten käsittelyyn kannattaisikin panostaa opetuksessa esimerkiksi kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Perustelen myös, miksi käännöstieteen tutkimukseen ja opetukseen olisi järkevää ottaa yleisempään käyttöön *ideologian* käsite, sillä se on käyttökelpoisempi valtakysymysten käsittelyyn kuin laaja ja etnisiä konnotaatioita kantava *kulttuurin* käsite.

Asiasanat: Ideologia, kulttuuri, käännösprosessi, valta

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohta.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet	3
1.3 Tutkielman rakenne	4
2 Kääntäminen ja valta.....	5
2.1 Oleelliset käsitteet	5
2.1.1 Valta	6
2.1.2 Ideologia.....	6
2.1.3 Politiikka	9
2.1.4 Kulttuuri	11
2.2 Vallan ja ideologian merkitys kääntämisessä ja käännöstieteessä	14
2.2.1 Kääntämisen valtakysymykset ja kääntäjän yhteiskunnallinen merkitys	14
2.2.2 Vallan ja ideologian asema käännöstieteessä.....	18
3 Tekstianalyysi valtarakenteiden paljastajana	25
3.1 Yleistä diskurssianalyysistä	26
3.2 Kriittinen diskurssianalyysi (CDA)	27
3.3 Kääntäminen ja CDA.....	29
3.4 Sisällönanalyysi.....	30
3.5 Reißin ja Vermeerin tekstitypologia	31
4 Tutkimusaineisto ja -menetelmä.....	34
4.1 Minotauros-aineistokokonaisuus	36
4.2 Lapuanjoki-aineistokokonaisuus	37
4.3 Tutkimusmenetelmät	37
5 Kaksi erilaista toimeksiantoa: taloutta ja turismia	40
5.1 Maailmantalouden Minotauros.....	40
5.1.1 Lähdetekstin analyysi.....	40
5.1.2 Minotaur-oppimispäiväkirjat.....	44
5.1.3 Minotauros-kurssin loppukommenttioshojeiden analyysi.....	45
5.1.4 Opiskelijoiden Minotauros-loppukommentit	46
5.1.4.1 Lähtötekstin ja laatijan ominaisuudet ja tavoitteet.....	47
5.1.4.2 Käännös ja kääntäminen	49
5.1.4.3 Ohjeistuksesta tulevat ja aineistosta nousevat teemat.....	50
5.1.4.4 Vallan ja ideologian näkökulmat	54
5.1.5 Päätelmät Minotauros-loppukommenttiaineistosta	55

5.2 Lapuanjoki-aineisto.....	58
5.2.1 Lähdetekstin analyysi.....	58
5.2.2 Kurssin kommenttiosuuden analyysi.....	61
5.2.3 Opiskelijoiden Lapua-käännöskommentit	63
5.2.3.1 Lähdetekstin ja laatijan ominaisuudet ja tavoitteet.....	64
5.2.3.2 Käännös ja kääntäminen	67
5.2.3.3 Ohjeistuksesta tulevat ja aineistosta nousevat teemat.....	69
5.2.3.4 Vallan ja ideologian näkökulmat	70
5.2.4 Pääteemat Lapuanjoki-aineistosta.....	71
5.3 Analyysien tulokset.....	73
6 Johtopäätökset.....	76
LÄHDELUETTELO	80
LIITTEET	84
DEUTSCHE KURZFASSUNG	I–XV

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohta

Kääntämisessä, kuten kaikessa viestinnässä, on kyse vallasta, josta kielenkäytön kentällä taistelevat erilaiset yksilöt, instituutiot ja ideologiat. Kääntäminen kielellisenä toimintana vaikuttaa sosiaalisen todellisuutemme valtasuhteisiin, jotka vastavuoroisesti myös ohjaavat kääntämistä.

Schäffnerin (2003, 23)¹ mukaan jokainen käännös on ideologinen, koska jo lähdetekstin valintaa ja kohdetekstin käyttöä määrittävät yhteiskunnallisten toimijoiden intressit, pyrkimykset ja päämäärät. Dimitriu² (2002) mukaan kääntäjät eivät ole koskaan “viattomia”: heillä on valta muodostaa alkuperäisestä kohteesta kuva, joka saattaa poiketa merkittävästi alkuperäisestä tarkoituksesta, sillä alkuperäistä tekstuaalista todellisuutta voivat vääristää ja manipuloida useat eri tekijät: kääntäjän oma ideologia; suhtautuminen kieleen, johon käännetään; valtaapitävien instituutioiden ja ideologioiden luomat odotukset; yleisö, jolle teksti suunnataan. (Ks. van Doorslaer 2010, 206.)

Vaikka ideologia on näin ollen selkeästi hyvin oleellinen käsite kääntämisen tutkimukselle ja harjoittamiselle, sen merkitystä ja läpäisevyyttä ei ole aina tunnustettu. Stefan Baumgartenin (2012, 59) mukaan käännöstieteessä on jopa laiminlyöty teoreettista reflektointia ideologiasta verrattuna muihin humanistisiin tieteisiin sekä yhteiskuntatieteisiin.

Funktionalistiset ja deskriptiiviset käännösteoriat mullistivat 1970–1980-luvuilla aiemmin vallalla olleen ajatuksen kääntämisestä: normatiivinen, ekvivalenssia painottava ja lingvistis- sekä lähdetekstiorientoitunut käsitys kääntämisestä alkoi muuttua deskriptiiviseksi ja kohdetekstiorientoituneeksi. Molemmat suuntaukset painottivat ajattelussaan kielellisten seikkojen sijaan kulttuuria. (Funktionalisteista Nord 2010, 120–128; deskriptiivisestä käännöstieteestä Assis Rosa 2010, 98–104). Voi varmasti sanoa, että nämä kontekstin ja kääntäjän roolia korostaneet suuntaukset raivasivat tietä pidemmälle meneville ajatuksille ja mahdollistivat kääntämisen tutkimusta ilmiönä mitä erilaisimmista – myös vallan ja ideologian – näkökulmista (deskriptiivisestä suuntauksesta

---

¹ Käännökset vieraskielisistä lähtöteksteistä tässä tutkielmassa ovat omiani.

² Dimitriu, Ileana 2002. Translation, Diversity and Power: An Introduction. *Current Writing* 14.2.: i–xiv. (van Doorslaer 2010, 210).

Assis Rosa 2010, 103–104). Suuntaukset todennäköisesti vauhdittivat 1980- ja 1990-luvuilla käännöstieteessä tapahtunutta niin sanottua kulttuurista käännettä (*cultural turn*), joka edelleen korosti kulttuurin laajemman kontekstin vaikutusta kääntämiseen ja jonka myötä käännöstieteen kenttä laajeni huomattavasti uusilla valtaan liittyvillä tutkimuskohteilla. Käänteeseen yhteydessä tutkittiin muun muassa kulttuurintuotannon valta-aspekteja, feminististä kääntämistä, kolonisaation vaikutuksia kääntämiseen, kääntämisen normien muutosta ajan kuluessa sekä kääntämistä uudelleenkirjoittamisena (Wing-Kwong Leung 2006, 130).

Edellä mainittuja suuntauksia ja niiden merkittäviä edustajia, kuten Hans Vermeeriä tai Gideon Tourya, on kritisoitu siitä, etteivät ne tai he pureudu kääntämiseen oleellisesti liittyviin vallan ja ideologian (deskriptiivisesta tutkimuksesta Niranjana 1992³ Assis Rosan 2010, 103 mukaan) tai eettisiin kysymyksiin (Vermeeristä ja Tourysta Chesterman 2010, 221; Tourysta Koskinen 2000, 18). Assis Rosa (2010, 102) kuitenkin toteaa Hermansiin (1999)⁴ viitaten toisinaan sanottavan, että muut lähestymistavat, kuten kääntämisen ideologista ja sosiologista puolta korostavat, olisivat 1990-luvulta saakka korvanneet käännöstieteessä ainakin deskriptiivistä käännöstutkimusta. Schäffner & Bassnett (2010, 12) puolestaan toteavat, että nykypäivän käännöstiede keskittyy kääntämisen sosiaaliin ja kulttuuriin käytäntöihin, kääntämisen ja käännösten kulttuuriseen ja ideologiseen merkitykseen, kääntämisen politiikkaan ja kääntämiskäyttämisen ja sosiokulttuuristen tekijöiden suhteeseen.

Valtatietoisuus saattaa hyvinkin olla kasvanut ainakin tutkimuksen tasolla, mutta omana opiskeluaikanani koen sangen harvoin törmänneeni ideologian ja vallan käsitteisiin käännöskursseilla tai edes kurssivaatimuksissa edellytetyssä käännöstieteellisessä kirjallisuudessa – pikemminkin kielen merkitystä vallan välineenä ja kääntäjän mahdollisuuksia vallankäyttäjänä on joissakin kurssitilanteissa vähätelty. Minua kiinnostaakin, ovatko vallan ja ideologian kysymykset – vaikka olisivatkin nykyään jo relevantteja käännöstieteellisiä tutkimuskohteita – saaneet vielä merkittävää sijaa kääntämisen opetuksen “arjessa”: kurssisuunnitelmissa, didaktiikassa ja lopulta opiskelijoiden käännöstoissa.

---

³ Niranjana Tejaswini 1992. *Siting Translation: History, Poststructuralism, and the Colonial Context*. University of California Press, Berkeley. (Assis Rosa 2010, 104)

⁴ Hermans, Theo 1999: *Translation in Systems. Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. St. Jerome Publishing, Manchester (Assis Rosa 2010, 104).

1.2 Tutkimuksen tavoitteet

Koska näen vallan ja ideologian hyvin keskeisinä kääntämiselle, haluan pro gradu -työssäni tutkia, miten ideologiatietoisia opintojensa eri vaiheissa olevat kääntäjäopiskelijat ovat. Aihe on merkittävä, sillä kuten työni teoriaosassa perustelen, valtakysymysten tiedostamisella on kahtalainen vaikutus: ensinnäkin ideologiatietoiset kääntäjät osaavat entistä paremmin huomioida teksteihin liittyviä valtarakenteita ja tehdä tietoisia valintoja, osallistuako rakenteiden uusintamiseen tai muuttamiseen. Toisekseen tietoisuus kääntäjän omasta vallasta kasvaa, mikä voi vaikuttaa positiivisesti kääntäjien emansipaatioon ja tätä kautta ammatin yhteiskunnalliseen arvostukseen.

Käytän pääasiallisena tutkimusaineistona opiskelijoiden käännöstoimeksiantojen yhteydessä laattimia käännöskommentteja. Kysyn aineistoiltani: Reflektoivatko kääntäjäopiskelijat tietoisesti lähdetekstien ja kohdekulttuurin ideologiaa sekä valtakysymyksiä käännösprosessissa? Tiedostavatko he oman ideologiansa tai jonkin muun ideologian mahdolliset vaikutukset kohdetekstiin? Perustelevatko opiskelijat ideologisesti värittyneitä ratkaisuja, ja miten? Entä ohjeistetaanko opiskelijoita kiinnittämään huomiota vallan ja ideologian kysymyksiin, vai onko ohjeistuksen pääpaino jossain muualla? Tutkimukseni tarjoaa toivon mukaan yhden näkökulman siihen, onko käännöstieteen ”poliittinen käänne” jäänyt vain tutkimustasolle vai heijastuuko se myös didaktiikkaan, käännösintituutioiden arkeen ja opiskelijoiden ajatuksiin, tietenkin rajallisen aineistoni puitteissa.

Jokainen tutkija on subjekti ja tekee sikäli tutkimusta omista subjektiivisista lähtökohdistaan. Koska mielestäni hyvä tutkimus perustuu mahdollisimman suureen läpinäkyvyyteen, teen yhdellä tapaa jo tässä oman positioni näkyväksi: koen olevani ideologisesti sitoutunut tutkija, ja tavoitteeni on ideologia- ja valtakysymysten näkyväksi tekeminen kääntäjän työssä, sillä läpinäkyvyydellä on mahdollista sekä muuttaa maailmaa että nostaa kääntäjät siihen valokeilaan yhteiskunnallisessa muutoksessa tai nykytilan säilyttämisessä, jossa he ansaitsevat olla. Pyrin tutkimuksellani edistämään tätä tavoitetta ja teen tutkielmani lopuksi muutamia ehdotuksia sen suhteen, millä tavoin valtakysymyksiä voisi olla mahdollista tuoda opetuksen kautta kääntäjäopiskelijoiden tietoisuuteen.

Työssäni pohdin myös, onko deskriptiivisen ja funktionalistisen teorian myötä käännöstieteessä yleistynyt kulttuurin käsite käyttökelpoinen vallan ja ideologian kysymysten käsittelyyn. Sen lisäksi merkittävä osa teoriapohjastani perustuu diskurssiteorialle ja erityisesti kriittisen diskurssianalyysin periaatteille, joiden innoittamana argumentoin, miksi kirjoittajan intention pohtimisesta, johon opiskelijoiden ohjeistuksessa viitataan, kannattaisi siirtyä laajemmin arvioimaan ideologian ja dis-

kurssien vaikutuksia kääntämiseen.

1.3 Tutkielman rakenne

Työni teoriaosassa määrittelen ensin työlleni oleelliset käsitteet *vallan*, *ideologian*, *politiikan* ja *kulttuurin* (luku 2.1). Seuraavaksi jatkan pohdintaa, miksi ja millä tavoin vallan ja ideologian kysymykset ovat oleellisia kääntämisen näkökulmasta ja millainen rooli niillä on käännöstieteessä nykypäivänä (luku 2.2). Teoriaosani luvussa 3 esittelen erilaisia tekstianalyysiteorioita – diskurssianalyysia, kriittistä diskurssianalyysia, sisällönanalyysia ja Reißin ja Vermeerin (1984) tekstitypologiaa – ja pohdin, voisiko niistä olla apua kääntämisen valtarakenteiden tunnistamisessa.

Luvussa 4. eli Tutkimusaineisto ja -menetelmä esittelen tutkimusaineistoni, eli kahden yliopistokurssin käsittämät käännöskomentit, kommenttiohjeet ja lähdetekstit, sekä tutkimusmenetelmäni, joissa sovellan sisällönanalyysin, (kriittisen) diskurssianalyysin sekä sisällön erittelyn periaatteita. Luvussa 5. analysoin aineistoni ja kokoan analyysini, ja luvussa 6. esittelen johtopäätökseni.

2 Kääntäminen ja valta

Kääntäminen ei ole vain uskollista kopiointia vaan ennemminkin harkittua ja tietoista valintaa, palasten sovittelua, jäsentämistä ja tuottamista – jopa vääristelyä ja tiedon pimittämistä. Kääntäjä joutuu tekemään valintoja: mitä muuttaa, mitä korostaa. Käännettäessä luodaan representaatioita lähdetekstistä, jotka ovat vain osittaisia totuuksia. Näin kääntäjä on aina puolueellinen, ja juuri käännösten osittainen ja vaillinainen luonne tekee niistä vallankäytön välineitä. (Tymozcko & Gentzler 2002, xviii.) Kääntäjät yhtä lailla kuin kirjailijat ja poliitikotkin osallistuvat vallantekoihin, jotka luovat tietoa ja muovaavat kulttuuria (mts. xxi). Näin ollen kääntäminen ei ole vapaan ja avoimen tiedonvaihdon neutraali tapahtumapaikka vaan voimakkaiden yksilöiden ja instituutioiden kilpailukenttä, jolla lukuisat sukupuoli-, etnisyyss- ja luokkadiskurssit ympäröivät kääntäjää (mts. xxviii).

Tymozckon ja Gentzlerin (2002, xv) mukaan kääntämisestä on tullut keskeinen kulttuurisen tuotannon tapahtumapaikka. Sen sijaan että käännökset olisivat jotenkin toissijaisia tai jonkin muun johdannaisia, ne ovat olleet ensimmäisiä kirjallisia välineitä, joita yhteiskunnalliset instituutiot kuten koulutusjärjestelmät, taideinstituutiot, kustantamot ja jopa hallinnot ovat käyttäneet yhteiskunnan manipulointiin ja toivotunlaisen kulttuurin muovaamiseen. (Mts. xiii). Kolonialismia tai imperiaalisia ei mahdollistettu pelkältään sotavoimin tai taloudellisin välinein vaan tiedolla eli käytännössä representaatioilla. Kääntäminen on ollut avainasemassa representaatioiden tuotannossa (mts. xxi), ja käännökset ovat rakentaneet ja purkaneet kansallisia identiteettejä (mts. xxv).

Kääntäminen on näin ollen monella tapaa vallan taistelukenttä, ja valta ja ideologia liittyvät tiukasti yhteen: se, joka pääsee määrittelemään vallitsevat ideologiat, kykenee käyttämään yhteiskunnassa sekä näkyvää että näkymätöntä valtaa. Tässä luvussa käsittelen vallan, ideologian, politiikan ja kulttuurin käsitteitä ja niiden yhteyttä kääntämiseen, erittelen muutamia oleellisia valtakysymyksiä kääntämisessä, pohdin kääntämisen yhteiskunnallista merkitystä ja vallan ja ideologian kysymysten asemaa käännöstieteellisessä tutkimuksessa.

2.1 Oleelliset käsitteet

Keskeisiä käsitteitä tutkimukselleni ovat *valta*, *ideologia*, *politiikka* ja *kulttuuri*. Koska nämä käsitteet eivätkä suinkaan ole yksiselitteisiä, pyrin löytämään niille riittävän täsmälliset ja toisistaan eroavat määrittelyt.

2.1.1 Valta

Kielitoimiston sanakirjan (2016) mukaan *valta* tarkoittaa ”jonkun tai jonkin oikeutta tai mahdollisuutta hallita jotakuta, määrätä tai päättää jostakin”. Yksinkertaiset määrittelyt kuvaavat vallan selkeänä konfliktina: joku pakottaa toisen toimimaan vastoin tahtoaan tai omaa etuaan. Kuitenkin laajemmat määritelmät tiedostavat ylimmän vallan käsittävän toisen tahdon ja halujen manipuloinnin niin, että näkyvältä konfliktilta vältytään. Mona Baker (2006, 1) lainaa Lukesia⁵: kaikkein vaikuttavin ja salakavalin vallankäytön tapa on estää konfliktia alkuunkaan syntymästä. Nähdäkseni väkivallalle ja pakottamiselle ei ole tarvetta, jos ihmiset on mahdollista saada toimimaan halutulla tavalla tarjoamalla heille jotain vastineeksi, kuten hyväksyntää. Foucault (1982)⁶ tekeekin eron alistavan ja tuottavan vallan välille, joista jälkimmäinen ”yllyttää, taivuttaa ja viettelee” vapaita subjekteja toimimaan tiettyjen käytäntöjen mukaisesti, pelaamaan varman päälle. (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1999, 25.)

Norman Fairclough (2010, 26) toteaa, että vallan ja luokkasuhteiden analyysi vaatii seurakseen ideologian käsitteen, koska ideologiat ovat merkittävä elementti niissä prosesseissa, joiden kautta valtasuhteita luodaan, ylläpidetään, pannaan toimeen ja muutetaan. Käsittelen ideologian käsitettä ja vallan ja ideologian suhdetta tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.1.2 Ideologia

Ideologia ihmistieteellisenä käsitteenä pakenee helposti määrittelyä. Pyrin nyt eri määrittelyjä yhdistelemällä luomaan tutkielmani kannalta käyttökelpoisen määrittelyn, jonkinlaisen synteessin eri näkemyksistä.

Kielitoimiston sanakirja (2016) määrittelee *ideologian* yksinkertaisesti aatejärjestelmäksi ja -rakennelmäksi. Alun perin ideologian teorian juuret ovat 1700-luvun valistusfilosofiassa, mutta pääosin se pohjautuu Marxin ja Engelsin kirjoituksiin. Käsitettä käytetään usein kriittisessä dialo-

---

⁵ Lukes, Steven 1974. *Power: A Radical View*. Macmillan Education, Basingstoke ja Lontoo (Baker 206, 188).

⁶ Foucault, Michel 1982. *The Subject and Power*. Afterword. Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Harvester, Lontoo (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1999, 255).

gissa marxilaisen perinteen kanssa useilla tieteenaloilla. (Brooker 1999, 111.) Eagleton (1991) esittelee useita ideologian määritelmiä. Hän (mts. 3) kertoo Hegelin, Marxin ja Lukácsin näkevän ideologian ensisijaisesti vääränä ja valheellisena kognitiona, illuusiona, hämärtämisenä ja mystifointina. Toisen vaihtoehtoisen ideologiantutkimuksen perinteen lähestymistapa taas on enemmän sosiologinen kuin epistemologinen ja käsittää enemmän aatteiden toiminnan yhteiskunnallisessa elämässä kuin ottaa kantaa niiden todenperäisyyteen.

Eagletonin (1991, 5) mukaan jotkut tutkijat näkevät ideologian jyrkkänä, jopa fanaattisena ideajoukkona. Kuitenkaan kaikki jyrkät ja tinkimättömät aatemuodostelmat eivät täytä ideologian kriteerejä – Eagleton käyttää esimerkkiä tiukan joustamattomista hampaanharjauskäytännöistä. Aatemuodostelmasta tulee hänen mukaansa ideologia, mikäli se liittyy vallan kysymyksiin. Usein ideologian väitetään liittyvän dominoivan yhteiskuntaluokan vallan legitimoimiseen.

Eagleton (1991, 6) tosin muistuttaa, ettei ideologian käsitettä kannattane rajata vain valtaapitävän luokan aatteiksi: myös vastarinta- ja vähemmistöpuolella on omat ideologiansa. Tämä on minusta tärkeä huomio, sillä jos kilpailevat ideologiat jätetään huomiotta, annetaan ikään kuin ymmärtää, että hallitsevan luokan ideologian väistyessä jäljelle jäisi jokin objektiivinen totuus. Mielestäni oleellista on, että aatejärjestelmä sekä liittyy valtaan että koskee jonkinlaisten yhteiskunnallisesti merkittävien ihmisryhmien tai luokkien kamppailua, minkä voi myös laskea yhdeksi ideologian kriteeriksi: pubiseurue tuskin voi muodostaa keskenään ideologiaa (mts. 29), eikä kahden lapsen kinastelu pallosta ole samalla tavalla ideologinen valtakysymys kuin El Salvadorin vapausliike (mts. 8).

Oleellista on myös, miten valta määritellään. Jos foucault’laisittain nähdään vallan olevan läsnä kaikkialla, tuleeko kaikesta ideologista? Vaikka valtaa olisikin kaikkialla, Eagletonin (1991, 8–10) mukaan osa siitä on merkittävämpää kuin muu. Ideologian käsitteen voima onkin sen kyvyssä tehdä ero valtataistelujen välille sen mukaan, miten keskeisiä ne ovat jollekin kokonaiselle yhteiskunnallisen elämän muodolle. Ideologiassa kyse on intresseistä, muttei mistä tahansa intresseistä. Termi ideologia on informatiivinen ja käyttökelpoinen ainoastaan kuvatessaan intressejä ja valtakonflikteja, jotka ovat tietynä aikana keskeisiä kokonaiselle yhteiskunnalliselle järjestykselle. Esimerkiksi aviovaimon ja -miehen riita palaneesta paahtoleivästä ei ole ideologista, jollei siihen liity seksuaalisen vallan tai sukupuoliroolielementtejä. Esimerkki osoittaa myös, miten lausuman ideologisuus määrittyy sen kontekstista: ei ole olemassa automaattisesti ideologista lausumaa. Täysin sama ”palanen” kieltä voi olla yhdessä kontekstissa ideologinen kun taas toisessa ei. Ideologia onkin en-

nemmin diskurssi- kuin kielikysymys. Se käsittää kielen käytön erityisten inhimillisten subjektien välillä, jotka käyttävät kieltä saadakseen aikaan tiettyjä vaikutuksia. (Eagleton 1991, 9.) Ideologian tutkimus on sen tutkimusta, miten merkitys palvelee valtasuhteiden ylläpitämistä (mts. 5). Diskurssi on näistä syistä äärimmäisen oleellinen käsite ideologian tutkimuksessa, ja palaankin käsittelemään sitä perusteellisemmin luvussa 3.

Eagleton (1991, 29) esittelee erilaisia tapoja määritellä ideologia, ja määritelmistä kaksi kuvaa hyvin omaa näkemystäni ja ovat tarkoituksenmukaisia tutkimukseni kannalta. Näiden määrittelyiden mukaan ideologia on:

1. Aatteita ja uskomuksia (joko tosia tai epätosia), jotka symboloivat tietyn, yhteiskunnallisesti merkittävän ryhmän tai luokan olosuhteita ja kokemuksia elämästä.
2. Edellä mainitun kaltaisten yhteiskunnallisten ihmisryhmien etujen edistämistä ja legitimointia vastakkaisten etujen kustannuksella. Näiden etujen on oltava jollain tapaa oleellisia kokonaisen poliittisen elämänmuodon ylläpidolle tai haastamiselle. Ideologia voidaan tällöin nähdä diskursiivisena kenttänä, jolla etuaan ajavat yhteiskunnalliset voimat ajautuvat konflikteihin ja törmäävät sellaisissa kysymyksissä, jotka ovat keskeisiä yhteiskunnallisen vallan uusintamiselle.

Eagleton (1991) myös kokoaa ja tarjoaa itse kiinnostavaa pohdintaa siitä, voiko ideologiaa kuvata marxilaisen perinteen mukaisesti “vääränä tietoisuutena” vai ei. Kysymys on minusta monella tapaa kiinnostava ja tärkeä, mutta joudun valitettavasti rajaussyistä jättämään tämän monisyisen pohdinnan oman tutkimukseni ulkopuolelle. Teen Eagletonin esittelemien ideologianäkemyksen pohjalta omaa tutkimustani varten määrittelyn, jossa ideologia on aate- tai uskomusjärjestelmä, joka on kytköksissä poliittisen vallan kysymyksiin sikäli, että siinä merkittävät yhteiskunnalliset ryhmät tai luokat taistelevat keskinäisestä vallasta asioissa, jotka ovat keskeisiä yhteiskuntajärjestykselle. Ideologia esiintyy diskursseissa ja sen kielelliset ilmentymät ovat näin ollen voimakkaan kontekstisidonnaisia. Tällä määrittelyllä minun pitäisi jo päästä käsiksi ideologisesti merkittäviin valtakysymyksiin aineistossani.

Tutkimukseni kannalta on oleellista määritellä myös poliittisen ja ideologisen ero, sillä tutkimuskirjallisuutta luettuani huomaan noiden käsitteiden herkästi joko sulautuvan yhteen tai sitten karkaavan jopa liiankin kauaksi toisistaan. Käsittelen käsitteiden eroja ja yhtäläisyyksiä tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

2.1.3 Poliitiikka

Paloheimo ja Wiberg (2008, 15) kuvaavat politiikkaa hallitsemiseksi, vallankäytöksi, taisteluksi vallasta, usein toisten ryhmien kustannuksella tapahtuvaksi ryhmäkohtaisten etujen ajamiseksi ja erilaisten toimenpiteiden yhteen sovittamiseksi. Poliitiikka on Paloheimon ja Wibergin (mp.) mukaan myös toimijoiden tavoitteiden edistämiseen tähtäävää yhteisten asioiden hoitamista: sekä konflikteja että yhteistyötä. Ilman konflikteja emme tarvitsisi politiikkaa, ja myöskään, jos voisimme tehdä kaiken yksin, emme tarvitsisi politiikkaa.

Paloheimon ja Wibergin (2008, 44) mukaan käsite poliitiikka määritellään usein kahdella tavalla: avaralla ja suppealla. Suppeassa merkityksessään poliitiikka on vallankäyttöä, joka tapahtuu erityisissä poliittisissa instituutioissa. Suppea merkitys korostaa ”yhteiskunnan jakaantumista erilaisiksi taloudelliseksi, poliittiseksi ja sosiaalisiksi instituutioiksi”, ja ”tässä ahtaassa merkityksessä poliitiikka on poliittisiksi tunnistetuissa instituutioissa tapahtuvaa vallankäyttöä”.

Calzada Pérez (2003, 5) tarjoaa mielestäni hyvän esimerkin politiikan käsitteen ymmärtämisestä sen suppeassa eli poliittisia instituutioita koskevassa merkityksessä (kappaleen kursivoinnit omiani). Hän kirjoittaa joidenkin tutkijoiden ymmärtävän ideologian aatemuodostelmana, joka järjestää elämää ja auttaa ymmärtämään suhdetta ympäristöön. He myöntävät, että jotkin ideologiat saavat ikään kuin luonnollisemman aseman yhteiskunnassa kuin toiset ja pääsevät näin dominoimaan, mutta he eivät silti halua rajoittaa ideologian käsitettä *vain sen poliittiseen merkitykseen*. Calzada Pérez lainaa Verschuerenia (1999)⁷, joka on päätnyt seuraavaan määrittelyyn: ideologia voidaan nähdä joukkona sosiaalista todellisuutta koskevia aatteita ja uskomuksia, joita henkilö pitää oleellisina ja terveeseen järkeen perustuvina, ja joilla voidaan katsoa olevan normatiivinen tehtävä. Calzada Pérez (mts. 5) näkee kuvauksen käyttökelpoisena, *koska se ei rajoitu poliittiseen sfääriin*. Calzada Pérez tekee siis selkeän eron poliittisen ja ideologisen välille ja ilmeisesti rajaa politiikan käsitteeseen sen institutionaalisen muodon.

---

⁷ Verschueren, Jef 1999 (toim.). *Language and Ideology. Selected Papers from the 6th International Pragmatics Conference*. Vol. 1. International Pragmatics Association, Antwerpen (Calzada Pérez 2003, 222).

Politiikka avarassa merkityksessä taas on Paloheimon (2011) mukaan ”millä tahansa elämänalueella esiintyvää toimintaa, jossa vallankäytön keinoja käyttäen pyritään vaikuttamaan toisten toimintaan tai alistutaan tai vastustetaan toisten harjoittamaa vallankäyttöä”. Mielestäni tästä näkökulmasta myös suppeassa näkemyksessä mainitut taloudelliset ja sosiaaliset instituutiot ovat poliittisia, sillä niissä käytetään ja ne käyttävät merkittävää valtaa, ja näin ollen politiikasta tulee kaikkia yhteiskunnan toimintoja läpileikkaavaa.

Politiikan avaraa ja ideologian suppeampaa merkitystä yhdistää siis valta. Eagleton (1991, 11) kuitenkin toteaa, etteivät poliittinen ja ideologinen ole identtisiä. Hänen mukaansa yksi tapa, jolla ne voisi erotella, olisi ehdottaa, että politiikalla viitataan valtaprosesseihin, joilla yhteiskuntajärjestyksiä pidetään yllä ja haastetaan, kun taas ideologia merkitsee tapoja, joilla näitä prosesseja merkityksellistetään. Schöffner ja Bassnett (2010, 2) lainaavat Chiltonin (2004)⁸ kuvausta politiikasta:

On the one hand, politics is viewed as a struggle for power, between those who seek to assert and maintain their power and those who seek to resist it. [...] On the other hand, politics is viewed as cooperation, as the practices and institutions that a society has for resolving clashes of interest over money, influence, liberty, and the like.

Jos tarkastellaan sekä Paloheimon (2011) politiikan laajaa merkitystä, Chiltonin (2004) politiikan määrittelyä sekä Eagletonin (1991) erottelua politiikan ja ideologian välillä, voitaneen todeta, että ideologiaan verrattuna politiikka on konkreettista: vallan prosesseja ja valtaan liittyvää toimintaa, ihan ylimpänä valtataistelua, kun taas ideologia on ennemminkin merkityksiä ja merkityksellistämistä näiden prosessien ja toiminnan taustalla. Arvelen, että vaikka itse juurikäsitteiden merkitykset eroavatkin toisistaan, niiden läheisyyden vuoksi adjektiiveja poliittinen ja ideologinen on usein luontevaa käyttää melkein pä synonyymisinä.

Gagnonin (2010, 252) mukaan poliittisen kääntämisen tutkimuksessa on huomioitava kaksi tutkimuskohdetta: poliittisten tekstien kääntäminen ja kääntäminen poliittisena kannanottona. Poliittisen tekstin Gagnon (mts. 252) määrittelee seuraavasti: teksti tai toiminto on todennäköisesti poliittista, jos se käsittää valtaa tai vastarintaa. Täten politiikan laatimat tekstit ovat poliittisia, mutta tekstit

---

⁸ Chilton, Paul 2004: *Analyzing Political Discourse. Theory and Practice*, 4. Routledge, Lontoo ja New York (Schöffner & Bassnett 2010, 26).

ovat poliittisia myös, jos ne ilmentävät jonkin muotoista valtataistelua. Poliittisen puheen, kiistanalaisen näytelmän tai sanomalehden pääkirjoituksen käännökset ovat Gagnonin (2010, 252) mukaan hyviä esimerkkejä käännettyistä poliittisista teksteistä.

Määritelmä on monilta osin hyvä mutta jää kokonaisuutena hieman vaillinaiseksi. Tekstin sisältämät valta ja vastarinta ovat mielestäni mielekäs kriteeri poliittiselle tekstile, mutta ongelmana on, että nähdäkseni melkein millainen tahansa teksti saattaa sisältää valtaa tai vastarintaa joko vallitsevan ideologian pönkittämisen tai sen vastustamisen muodossa, jolloin poliittisen kääntämisen määrittely käännettävien tekstien kautta muodostuu ongelmalliseksi, vaikka ajateltaisiinkin, että tekstien sisältämien valtataistelujen yhteiskunnallisessa merkittävyudessa on aste-eroja. On ymmärrettävää, että Gagnonin mainitsemat eksplisiittiset poliittiset tekstit, kuten poliittisessa instituutiossa syntynyt yleisöpuhe, halutaan käytännön syistä rajata omaksi erityiseksi tutkimuskohteeksi. Silloin ne pitäisi kuitenkin määritellä tarkemmin kuin vallan ja vastarinnan kautta. Nähdäkseni kaikki kääntämisen tutkimus poliittisesta eli vallan prosessien näkökulmasta voisi olla laskettavissa poliittisen kääntämisen tutkimukseksi.

2.1.4 Kulttuuri

Koska voisi ajatella, että kääntämiseen liittyviä valtapohdintoja olisi mahdollista tehdä myös käännöstieteeseen 1970–1990-luvuilla yleistyneen kulttuurin käsitteen avulla, pyrin myös määrittelemään sen. Kuinka se eroaa ideologiasta, ja onko se käyttökelpoinen valtapohdinnoissa?

Kielitoimiston sanakirjan (2016) mukaan kulttuuri on:

1. Yhteisön t. koko ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuus; sivistys.
2. Yksilön t. yhteisön henkisten t. ruumiillisten kykyjen kehittäminen t. kehittyneisyys, ajattelu- t. toimintatapojen kehittyneisyys, vakiintuneet toimintatavat.

Calzada Perez (2003, 5–6) puolestaan lainaa Kholin (1984)⁹ määritelmää, jonka mukaan kulttuuria pidetään yleensä tietyn yhteiskunnan jäsenille luonteenomaisten opittujen käyttäytymismallien integroituna järjestelmänä. Calzada Perez tarkoittaa: kulttuuri ja yhteiskunta rinnastetaan tavallisesti

---

⁹ Khol, L. R. 1984. *Survival Kit for Overseas Living: For Americans planning to live and work abroad*. Intercultural Press, Inc. Yarmouth, Maine (Perez 2003, 215).

siinä yhteiskunnan etnisessä merkityksessä, että sana viittaa tiettyssä maassa tai alueella asuvaan yhteisöön, jolla on yhteiset tavat, lait ja organisaatiot. Calzada Perezin määritelmä ideologiasta taas laajentaa tätä etnistä kehystä: ideologia ei vaikuta vain yhteiskuntiin vaan läpäisee identiteettiryhmiä paljon monimuotoisemmin.

Toisekseen Calzada Perez (2003, 6) mainitsee erona ideologiaan ja kulttuuriin liitettävät erilaiset konnotaatiot. Ideologiaan liitettävät konnotaatiot ovat perinteisesti negatiivisia (politiikka), kun taas kulttuuriin liitettävät positiivisia (filantropia). Kulttuuri nähdään perinteiden, menneisyyden, juurien ja tiedon kautta, ja näiden kritisointi nähdään usein riskialttiina tai sopimattomana, toisten kulttuurien kritiikki taas poliittisesti epäkorrektina. Ymmärränkin Calzada Perezin ajatuksen niin, että ideologiasta puhuminen kulttuurin sijaan mahdollistaa paremmin kritiikin.

Koskinen (2000, 34–35) kokoaa kiinnostavaa pohdintaa siitä, miksi väliin on hyvä puhua kääntämisestä toisin käsittein kulttuurin sijaan. Koskinen jakaa Simonin (1996)¹⁰ mielipiteen siitä, kuinka kulttuuriorientoituneista näkemyksistä puuttuu usein selkeä määritelmä, mitä kulttuuri on. Koskinen toteaa myös Bannetin¹¹ esittävän, että kulttuuriteoriat painottavat liikaa kulttuurin merkitystä ja jättävät kovin vähän tilaa yksilöllisyydelle tai erilaisuudelle. Merkittävin näkökulma tulee kuitenkin viimeisenä: koko kulttuurin käsite on menettämässä havainnollistavaa merkitystään, sillä se on modernistinen konsepti, tiiviisti sidoksissa kansallisvaltioihin ja autonomisiin kansalliskulttuureihin. Kansallisvaltioiden heikentyminen, ripeä globalisaatio ja kansainvälistyminen hämärtävät kansojen ja kulttuurien rajoja. Samalla kasvava alueellistuminen ja kansalliskulttuurien etninen ja kulttuurinen monimuotoistuminen murentavat kansalliskulttuurin käsitettä sisältäpäin. Koskinen mukaan tämä kehitys ei vähennä niiden tekijöiden merkitystä, jotka olemme aiemmin lokeroineet ”kulttuuriksi”, mutta niiden analysointi on muuttunut huomattavasti vaikeammaksi.

Ongelma etnisten ja kansallisvaltiokonnotaatioiden on lisäksi, että kulttuuri voidaan toisaalta myös nähdä lähestulkoon kaiken kattavana: esimerkiksi sanakirjamääritelmän mukaan se tuntuisi pitävän sisällään lähes kaiken inhimillisen toiminnan, jolloin käsitteen ilmaisuvoima heikkenee huomatta-

---

¹⁰ Simon, Sherry 1996. *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission*. Routledge, Lontoo ja New York (Koskinen 2000, 129).

¹¹ Bannet, Eve Tavor 1993. *Postcultural Theory: Critical Theory after the Marxist Paradigm*. Macmillan, Lontoo (Koskinen 2000, 123).

vasti. Wing-Kwong Leung (2006, 138) näkee kulttuurin kattokäsitteenä, jonka alle esimerkiksi ideologia asemoituu. Tällöin ideologista näkökulmaa voidaan hänen mukaansa tarvittaessa korostaa kulttuurin ollessa kuitenkin aina taustalla.

Mielestäni edellä mainitut tutkijat ovat esittäneet hyviä perusteita sille, miksi käännöstieteeseen vakiintuneen kulttuurin käsitteen rinnalle kannattaa ottaa muita käsitteitä kuvaamaan ja selittämään kääntämisessä piileviä valtakysymyksiä. Summaan vielä, että pelkän kulttuurin käsitteen käyttäminen esimerkiksi ideologian tai vallan sijaan on epäkäytännöllistä, koska:

1. Kulttuuriin liitetään etninen merkitys.
2. Kulttuuriin liittyvät konnotaatiot ovat pääasiallisesti neutraaleja tai positiivisia, mikä tekee kritiikistä hankalaa.
3. Kulttuuri on hankalasti määriteltävä kattokäsite, joka on menettänyt havainnollistavaa merkitystään, sillä se on toisaalta liian laaja ja toisaalta liian tiiviisti sidoksissa kansallisvaltioihin ja autonomisiin kansalliskulttuureihin.

Fairclough (2010, 25) toteaa, että ideologiasta ja yhteiskuntaluokasta puhuminen on vähentynyt yhteiskuntatieteissä viimeisten 25 vuoden aikana, ja minusta vaikuttaa siltä, että käännöstieteessä puolestaan valtaan liittyviä kysymyksiä käsitellään usein kulttuurin, ei ideologian, käsitteen avulla. Esimerkiksi Tymoczkon ja Gentzlerin (2002) kääntämistä ja valtaa käsittelevässä antologiassa *Translation and Power* kulttuurin käsitteen dominanssin suhteessa ideologian käsitteeseen huomaa monin paikoin. Kirjan johdannossa ja Gentzlerin artikkelissa kulttuurin käsitettä viljellään huomattavasti, mistä jälkimmäisen voi selittää post-strukturalistien mieltyminen käsitteeseen, kun taas ideologia ei mainittavasti esiinny kirjassa lukuun ottamatta Gutierrez Lanzas artikkelia (2002, 141–159). Mainitsen kirjasta yhden esimerkin, jossa mielestäni vedetään selvät yhtäläisyysmerkit kulttuurin ja vallan välille. Tymozcko ja Gentzler (2002, xvi) kysyvät, millainen vaikutus kääntämisellä on kulttuuriseen muutokseen? Millaisissa olosuhteissa käännöksillä on suurin vaikutus? Mitkä kääntämisen muodot onnistuvat parhaiten? Kuinka tämä liittyy kulttuuriseen dominanssiin, kulttuuriseen vahvistamiseen, kulttuurisen vastarintaan – toisin sanoen valtaan?

Kulttuurin käsitteen käyttämisen ongelma laajuuden lisäksi on, että siihen liittyvien konnotaatioiden vuoksi se saattaa ohjata ajattelua ja viedä huomiota pois muilta valtaan liittyviltä kysymyksiltä. Pelkästä kulttuurista puhuminen saattaa nimittäin pelkistää kääntämisen valtakysymykset kulttuurien väliseen dominanssiin liittyviksi, minkä seikan ongelmallisuutta käsittelen alaluvussa 2.2.2. Näis-

tä syistä koen, että ideologia voisi olla selkeämpi käsite kääntämisen valtakysymysten käsittelyyn kulttuurin sijaan.

2.2 Vallan ja ideologian merkitys kääntämisessä ja käännöstieteessä

Muun muassa kriittisen diskurssianalyysin edustajien mukaan kaikenlainen kielenkäyttö on aina ideologista (Calzada Perez 2003, 2). Tämä on loogista, sillä me ihmiset käytämme kieltä omista lähtökohdistamme, jotka ovat kokemustemme, uskomustemme ja arvojemme muovaamia. Tämän vuoksi myös kääntäminen on aina ideologioiden kohtaamispaikka (mts. 2). Moninaiset ideologiat vaikuttavat siihen, mitä käännetään, mihin tarkoitukseen ja missä määrin tekstejä adaptoidaan. Joka kääntäjällä on oma ideologiansa, kuten myös lähdetekstin kirjoittajalla sekä kohdeyleisöllä, ja nämä ideologiat vaikuttavat eksplisiittisesti ja implisiittisesti kääntämiseen.

2.2.1 Kääntämisen valtakysymykset ja kääntäjän yhteiskunnallinen merkitys

Käännösten yhteiskunnalliset vaikutukset ovat äärimmäisen merkittäviä. Yhden esimerkin tästä tarjoaa von Flotow, joka huomauttaa (2010, 130) Korsakia (1992)¹² ja Stantonia¹³ (1985) lainaten, että Raamatun käännökset ovat yleisesti koventaneet kristittyjen asenteita naisia kohtaan vuosisatojen ajan: käännöksissä nainen tulkittiin kaiken pahan aluksi ja juureksi, epäluotettavaksi sekä toimintakyvyttömäksi, kun taas miessukupuoli puolestaan julistettiin Jumalan kuvaksi (2010, 130). Tämä on varmasti osaltaan luonut epätasa-arvoista valtasuhdetta sukupuolten välille. Tässä kohtaa voisi kuvitella, että joko tietyn ajan ja yhteiskunnan naisvihamieliset normit sekä/tai Raamatun kääntäjän oma ideologia ovat manipuloineet alkuperäisen tekstin merkityksiä ja sanomisen tapoja.

---

¹² Korsak, Mary Phil 1992. *At the Start. Genesis Made New. A Translation of the Hebrew Text*. Doubleday, New York (von Flotow 2010, 133).

¹³ Stanton, Elizabeth Mary 1985. *The Woman's Bible. Introduction by Dale Spender, reprinted*. Polygon Books, Edinburgh (von Flotow 2010, 134).

Useat valtakysymykset liittyvät oleellisesti kääntämiseen tekstilajista riippumatta. Merkittäviä valtaan liittyviä tekijöitä kääntämisessä ovat muun muassa¹⁴:

1. Kääntämisen ja sitä kautta kääntäjän rooli määrittely.
2. Muut kääntäjän lisäksi käännökseen vaikuttavat toimijat ja se, mitä käännetään.
3. Kielten ja kulttuurien keskinäiset valtasuhteet.

Maallikot ymmärtävät kääntämisen usein mekaanisena toimintana, jossa kääntäjän rooli on typistetty korvaamaan kielen sanoja toisen kielen sanoilla. Valitettavasti kääntäjienkin piirissä törmää joskus tätä hieman edistyneempään mutta silti vaillinaiseen ajatukseen, jossa kääntäjä ”vain kääntää”, eli kyllä näkee ja tuottaa tekstit kokonaisuuksina muttei vaikuta lopputulokseen muutoin kuin viestin sujuvuuden kannalta. Tekstin ja kontekstin joutuu kuitenkin aina tulkitsemaan ja valitsemaan tavan uudelleenkirjoittaa se. Jos puhutaan ”pelkästä kääntämisestä” ja ”vain kääntämisestä”, kääntäjä näennäisesti riisutaan vallasta, eliminoidaan tietoisuus omasta aktiivisesta toiminnasta ja sen vaikutuksista muuhun maailmaan. Myös kääntäjä, joka ”vain kääntää”, sanoutuu irti vastuustaan vallan käyttäjänä (ks. Baker tutkielman alaluvussa 2.2.1) ja siirtää sen normeille, toimeksiantajalle ja kuvittelemalleen kohdeyleisölle.

Myös Dizdar (2010, 34) kuvailee kääntäjien passivoinnin ongelmaa. Hänen mukaansa essentialistiset lähestymistavat, jotka uskovat merkityksen olevan tekstissä itsessään, ovat johtaneet kääntäjien sortamiseen:

Essentialist approaches resulted in the oppression of translators, who should ideally be invisible, as they were merely carrying out a mechanical transfer activity. Moreover, they absolved translators of any responsibility, as the ideal translation was based on non-interference, i.e. a good translator would not interfere with a text, he/she would remain external to the translation process, as described in traditional models of transcoding. (Mts. 34)

Tästä näkökulmasta voisi ajatella, että kääntäjän vallan korostaminen sen kaikissa merkityksissä tekisi ammatista näkyvämmän ja roolista aktiivisemmän, ja tämä voisi lisätä myös ammatin arvostusta yleisesti.

---

¹⁴ Listani ei ole kattava, vaan muitakin näkökulmia on varmasti lukuisia.

Toinen valta-aspekti kääntämisessä ovat kääntäjän lisäksi käännökseen vaikuttavat tekijät: prosessiin liittyvä toimijoiden joukko eri tavoitteineen ja strategioineen. Toimeksiantajat ja kustantajat päättävät, mitä käännetään, kenelle ja miten. Kirjallisuuskriitikot, yleisö ja yleensäkin ympäröivä yhteiskunta vaikuttavat siihen, millaisia kääntämisen normeja syntyy (ks. normit alaluvussa 2.2.2). Näillä toimijoilla on merkittävä valta arvioida, sopiiko vaikkapa kirjallinen teos kirjallisuuden normeihin tai yhteiskunnan normeihin (Lefevere 1992, 14), ja ansaitseeko se näin ollen tulla julkaisuksi, levitetyksi tai uudelleen käännetyksi. Toinen kontrolloija on Lefeveren käyttämä termi *patronage*: ne vallanpitäjät, eli henkilöt ja instituutiot, jotka voivat estää tai edistää kirjallisuuden lukemista, kirjoittamista ja uudelleenkirjoittamista. *Patronagen* voivat muodostaa esimerkiksi yksityishenkilöt, uskonnollinen ryhmittymä, poliittinen puolue, yhteiskuntaluokka, tuomioistuin, kustantajat ja media. (Mts. 15.)

Kolmas valta-aspekti liittyy kielten ja kulttuurien keskinäisiin valtasuhteisiin. Esimerkiksi Spivakin (1993)¹⁵ mukaan vähemmistökulttuurien kielillä kirjoitetut tekstit alistetaan helposti manipulaatiolle, kun kulttuurieroja kavennetaan kohdeyleisön huomioimiseksi (ks. Bandia 2010, 266–267). Palaan tähän näkökulmaan vielä alaluvussa 2.2.2.

Baker (2006) käsittelee kääntämistä vallan ja erityisesti konfliktien näkökulmasta. Konfliktien riivaamassa globalisoituneessa maailmassa kääntäminen on keskeistä: nykypäivänä poliittiset konfliktit käydään kansainvälisillä areenoilla, ja käännösten avulla konfliktien osapuolet legitimoivat oman versionsa tapahtumista (Baker 2006, 1). Baker on soveltanut narratiivista teoriaa tutkiakseen, miten kilpailevien narratiivien diskursiivista neuvottelua tapahtuu kääntämisen ja tulkkauksen kautta. Bakerilla narratiivin eli kertomuksen käsitteen käyttö muistuttaa minun tutkimukselleni oleellista diskurssin käsitettä, ja Baker toteaaakin narratiivin olevan osin päällekkäinen foucault’laisen diskurssin kanssa, vaikka hän pitääkin narratiivia käyttökelpoisempana omiin tarkoituksiinsa (mts. 3). Toisaalta hän käyttää narratiivin käsitettä toisinaan myös sellaisissa yhteyksissä, joissa tilalle sopisi nähdäkseni myös ideologia.

---

¹⁵ Spivak, Gayatri Chakravorty 1993. The Politics of Translation. *Outside the Teaching Machine*, 179–200. Routledge, Lontoo ja New York (Bandia 2010, 268).

Narratiivisen teorian mukaan narratiivisuus normalisoi kuvaukset maailmasta, joita narratiivit toistavat ja uusintavat (Baker 2006, 14). Tältäkin osin teoriassa vaikuttaa olevan paljon yhtäläisyyksiä diskurssintutkimuksen kanssa, josta kerron tarkemmin luvussa 3. Bakerin mukaan kääntämisellä on avainrooli narratiivien luonnollistamisessa ja pönkittämisessä yli kielirajojen. Globaalissa maailmassa narratiivien tuottajien täytyy löytää uusia yleisöjä, jolloin kääntäminen ja tulkkaus astuvat kuvaan. (Mp.)

Baker (2006, 2) keskittyy erityisesti suuriin ja näkyviin konflikteihin kuten sotaan instituutiona, jossa hänen nähdäkseen kääntämisellä ja tulkkauksella on merkittävä rooli. Sodanjulistus kun on kielellinen akti ja sitä on edeltänyt pitkälinen diskurssinmuodostuksen prosessi, kun kansan enemmistö on täytynyt saada kannattamaan sotaa. Merkittävintä Bakerin mielestä on kuitenkin kääntämisen ja tulkkauksen rooli narratiivien kierrättämisessä ja horjuttamisessa. Narratiivit nimittäin luovat konflikteille älyllisen ja moraalisen ympäristön. Konfliktiin vaikuttavat narratiivit voivat olla useissa, ”viattomissakin” muodoissa ja ilmetä esimerkiksi välinpitämättömyytenä, abstrakteissa tieteellisissä teorioissa, kirjallisissa teksteissä, sarjakuvissa ja viihteessä.

Yksittäiset narratiivit eivät ole olemassa erillään kaikissa yhteiskunnissa kiertävistä suuremmista narratiiveista, saatiikka globaaleista meta-narratiiveista. Yhteiskunnallisina toimijoina kääntäjät ja tulkit ovat vastuussa narratiiveista, joiden kiertokulkua he avittavat, ja niistä tosielämän seurauksista, jotka näiden oikeuttamisella ja yleisesti hyväksytyiksi tekemisellä on. (Baker 2006, 139.) Jotkut kääntäjät kieltäytyvät reflektoimasta kääntämiensä narratiivien seurauksia, toiset taas kyseenalaistavat narratiivit. Baker (2006, 105) korostaa kääntäjien ja tulkkien vastuuta; tietoisesti tai tiedostamatta he osallistuvat sosiaalisen todellisuuden luomiseen.

Kääntäjät ja tulkit joutuvat joka toimeksiannon kohdalla eettisen valinnan eteen: uusintaako lähdetekstin narratiivien ideologioita vai pysytelläkö niistä erossa esimerkiksi kieltäytymällä toimeksiannosta. Tämän ratkaisun lisäksi on useita erilaisia strategioita, joilla vahvistaa tai horjuttaa narratiiveja. Näiden avulla kääntäjä voi pysytellä etäällä puhujan positioista tai sympatisoida sitä. (Baker 2006, 105.) Baker (mts. 125) mainitsee nähdäkseni kolme ideologista tasoa, joilla kääntäjän strateginen valinta on merkittävä: 1) kirjoittajan tai puhujan narratiivisen position huomioiminen, 2) kääntäjän tai tulkin oman narratiivisen position huomioiminen sekä 3) kääntäjän vastuu vallitsevien narratiivien kierrättämisestä. Siksi kääntäjien ja tulkkien on tehtävä tietoisia ja huolellisia ratkaisuja.

Kääntäjien on mahdollista lisätä omia kriittisiä kommenttejaan ja selityksiään. Jotkut lukijat ja kuulijat eivät välttämättä katso tätä hyvällä tai edes ymmärrä tämän merkitystä, mutta selitys on kei-

no, jolla kääntäjä/tulkki voi ilmaista oman positionsa kyseiseen narratiiviin nähden. Kuten jokaisen inhimillisen ratkaisun, tämänkin voima on rajallinen. Selityksen riittävyys suhteutuu niiden uskomuksiin, joille selitetään, ja jokainen uskomusmalli pitää sisällään sen, että toisen joutuu hylkäämään. (Baker 2006, 128.) Bakerin mukaan ei olekaan mitään varmaa tapaa ratkaista ongelmaa, mutta tärkeää on tiedostaa oma vastuunsa ja se, että neutraalius on illuusio ja siksi kritiikittömällä uskollisuudella lähdetekstille on seurauksensa, joita asioista perillä oleva kääntäjä ei välttämättä halua edistää.

2.2.2 Vallan ja ideologian asema käännöstieteessä

Koska kääntäminen ei selvästi ole mikään pikkutekijä yhteiskunnallisessa valtapelissä, on kiinnostavaa tarkastella, missä määrin ideologian ja vallan kysymykset ovat olleet esillä käännöstieteessä viime vuosikymmeninä, ja millaisia arvoja ja asenteita vallalla olleet tutkimussuuntaukset ovat tarjonneet. Tymozckon ja Gentzlerin (2002, xv) mukaan valta on ollut avainteema, joka on antanut virikkeen uusille suunnille käännöstieteessä kulttuurisen käänteiden jälkeen. He toteavat, että myös käännöstieteellisen tutkimuksen ulkopuolella useiden eri alojen tutkijat ovat todenneet kääntämisen keskeisen merkityksen valtarakenteiden luomisessa, ylläpidossa ja vastustamisessa.

Kuten johdannossa mainitsin, funktionalistiset ja deskriptiiviset suuntaukset ovat olleet hyvin merkittäviä käännöstieteelliselle tutkimukselle. Funktionalistit siirsivät valokeilan lähdetekstien sijasta kohdeteksteihin ja nostivat *skopoksen* eli funktion merkittävimmäksi käännöksen hyväksyttävyyttä määrittäväksi tekijäksi. (Nord 2010, 120–122.) Deskriptiivisen käännöstieteen edustajat pyrkivät kartoittamaan kääntämisen yleisiä lainalaisuuksia, normeja, normien laatimisen sijaan (Assis Rosa 2010, 94–103). Suuntaukset muun muassa tarkastelivat kääntäjiä yhteiskuntapoliittisten rakenteiden osasina (Loupaki 2010, 56) ja tämä yhdistettynä kulttuurivaikutusten huomioimiseen ja kääntämisen normien havaitsemiseen on varmasti ollut käänteentekevää kääntämiseen liittyvien valtakysymysten huomioimisessa. Voi kuitenkin argumentoida, ettei kummankaan suuntauksen sisällä ole erityisen perusteellisesti käsitelty valtakysymyksiä.

Koskisen (2000, 18) mukaan käännöstiede keskittyi ainakin vielä vuonna 2000 deskriptiiviseen teoriaan. Vastavetona aiemmille preskriptiivisille suuntauksille deskriptiiviset teoreetikot pitivät “akateemisesti korrektina” tuottaa objektiivisia, empiirisiä faktoja vailla arvolatauksia. Koskisen mukaan DTS:n (*Descriptive Translation Studies* eli deskriptiivinen käännöstutkimus, tästä lähtien DTS) kärkeoreetikko, Gideon Toury, välttää eettis-moraalisten pohdintojen ulottamista käännöstieteeseen ja suhtautuu avoimen kriittisesti myös kohdeorientoituneen *skopos*-teorian tarkasteluun

eettisen linssin läpi. Kuitenkin Touryn (1995, 55) kehittämä *normien* käsite on mielestäni todella merkittävä ilmiö kääntämisestä ja vallasta puhuttaessa. Toury määrittelee normit seuraavasti: “The translation of general values or ideas shared by a community – as to what is right and wrong, adequate and inadequate – into performance instructions appropriate for and applicable to particular situations, specifying what is prescribed and forbidden as well as what is tolerated and permitted in a certain behavioral dimension.” Kun puhutaan arvoista ja aatteista, oikeasta ja väärästä, sopivuudesta ja sopimattomuudesta, mielestäni vallan tematiikka on puheessa saumattomasti läsnä.

Chesterman (2007, 357–358) taas määrittelee normin käsitteen jonkin yhteiskunnan tai yhteisön käsitykseksi korrektiudesta eli oikeasta tavasta toimia tai oikeanlaisesta tuotteesta. Chestermanin mukaan normit ovat kakkostaso kääntämisen vapauden ja pakottavuuden asteikolla. Lievin toiminnan ohjaamisen muoto ovat konventiot, jotka erottaa normeista se, että niiden noudattamisesta tai rikkomisesta ei välttämättä seuraa mitään. Normit taas erottaa seuraavasta tasosta, laeista, se, että niiden rikkomisesta seuraa todennäköisesti joko paheksuntaa tai ihailua. Lain rikkomisesta taas seuraa rangaistus (mp.).

Kääntämisen normit vaikuttavatkin malliesimerkiltä foucault’laisesta tuottavasta vallasta, sillä niiden noudattaminen perustuu rangaistukseen ja palkintoon: normien noudattaminen saattaa tuoda etuja, noudattamatta jättäminen taas hankaluuksia. Hermansin (1996, 36) mukaan päällekkäisiä ja vastakkaisia normeja saattaa vaikuttaa samanaikaisesti, ja tämä moninaisuus tarjoaa mahdollisuuden muutokseen. Myös normien käsite vaikuttaa diskurssin käsitteen (määritellään luvussa 3) verisukulaiselta: diskurssienkin uusintamisesta rangaistaan tai palkitaan, ja useiden diskurssien yhtäaikainen olemassaolo tarjoaa mahdollisuuden muutokseen.

Esimerkki päällekkäisistä ja miksei vastakkaisistakin normeista esiintyy Tanhuamäen (2008, 3) pro gradu -työn saksankielisessä lyhennelmässä, jossa kirjoittaja perustelee alaviitteessä *Dolmetscher*-sanan maskuliinimuodon käyttöä läpi tekstin: “Wegen besserer Lesbarkeit wird in diesem Text nur die männliche Form verwendet. Es sind jedoch sowohl die Männer als auch Frauen gemeint.” Vaikuttaisi siltä, että tässä tapauksessa sujuvuusnormi on voittanut toisen hiljalleen yleistyvän normin sukupuolittuneen kielen välttämisestä. Ratkaisua selittävä alaviite tarjoaa kuitenkin kiinnostavaa tietoa molempien normien olemassaolosta. Kääntäjän ratkaisuun vaikuttaa varmasti oman ideologian lisäksi konteksti: kuinka paljon vastaanottajan voi ajatella sietävän muotoa, johon ei ole välttämättä tottunut. Kysymys on myös ideologisten diskurssien kannalta kiinnostava. Maskuliininen muoto on lyhyempi ja sikäli sen käyttö näyttäytyy luonnollisena ja arkijärkisenä. Kuitenkin voi ky-

syä, millaiset vaikutukset sosiaaliseen todellisuuteen on sillä, jos teksteissä subjektina ja toimijana esiintyy vain tietty sukupuoli.

Mainitsin johdannossa Niranjanan (1992) esittämän DTS-kritiikin valtasuhteiden ja ideologian unohtamisesta kulttuurien ja kielten välisissä suhteissa. Nähdäkseni ainakaan varhainen DTS ei eksplisiittisesti käsittele valtasuhteita ja ideologiaa muussakaan mielessä. Assis Rosa (2010, 103) toteaa Pymmin (1998)¹⁶ kritisoivan, ettei tiukasti kohdeorientoitunut DTS myöskään kiinnitä tarpeeksi huomiota siihen, että kääntäjä joutuu toimimaan tietyissä olosuhteissa, eikä yritä löytää syvällisiä selityksiä kääntämiskäytökselle. Näen tämän ongelmallisena, sillä jos ilmiöitä, kuten kääntämiskäyttäytymistä, kuvataan vain pinnallisesti etsimättä syitä sille, kääntämiseen vaikuttavat valtarakenteet pysyvät piilossa ja valtakritiikin ulottumattomissa.

Varhainen funktionalismi tai *skopos*-teoria eivät myöskään vaikuta kiinnittävän huomiota kääntämisen ideologiseen puoleen. (Sittenkin kuitenkin esimerkiksi Nord [2003, 90–112] on yhdistänyt sekä funktionalismia että ideologista pohdintaa). Päin vastoin teorian luoja Vermeerin (1996, 107) mukaan tieteen on oltava arvovapaata: “It has been argued that translating involves an ethical aspect. However, I am of the opinion that ethics must not be mixed up with general theoretical considerations about other subjects. The same applies to value discussions. Science should be value-free (*wertfrei*).”

Toisin kuin Vermeer en usko, että tieteen on millään tapaa mahdollista olla arvovapaata – tekevät-hän sitä aina ihmiset subjekteina oman arvomaailmansa lävitse. Tutkijan arvomaailma voi vaikuttaa tieteeseen lukuisilla tavoilla, joista Rudner (1953)¹⁷ luettelee muutamia (Chestermanin 2010, 221 mukaan):

In a classic article, Rudner (1953) showed that science can never be value-free. Value judgements are made all the time: in selecting “interesting” research problems (i.e. those that have value...), evaluating the evidence and counter-evidence for hypotheses, prioritizing research goals, and so on. Skopos theory highlights the expertise of the translating agent, who makes decisions. It seems to me that any such theory must include an ethical dimension, at least insofar as ethical issues influence the agent’s decisions.

---

¹⁶ Pym, Anthony 1998. *Method in Translation History*. St. Jerome, Manchester (Assis Rosa 2010, 104).

¹⁷ Rudner, R 1953. ”The scientist qua scientist does not make value judgements.” Teoksessa E.D.Klemke et al (toim.) 1998, *Introductory Readings in the Philosophy of Science*. Kolmas painos. Amherst, New York, Prometheus Books. (Chesterman 2010, 225.)

Esimerkkinä tutkimuksen ideologisuudesta voi pitää vaikkapa omaa tutkimustani. Vaikka se täyttäisi tieteellisen tutkimuksen tunnusmerkit, se ei missään nimessä ole arvovapaata: minulla on ollut valta valita aiheeni, aineistoni, teoriat, joihin viitataan, ja tulkitson omasta subjektiivisesta ja ideologisesta näkökulmastani, mikä aineistossani on ideologista. Oman subjektiivisuutensa tiedostaminen ei kuitenkaan vie yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaan toteutetulta tieteelliseltä tutkimukselta sen validiteettiä vaan päin vastoin voi tehdä tieteestä läpinäkyvämpää ja auttaa kyseenalaistamaan omia käsityksiä sen sijaan, että pitäisi niitä itsestäänselvyyksinä. Jokinen ym. (1993, 106) toteavat, että valtasuhteista kiinnostunut tutkija joutuu tasapainoilemaan sen kanssa, ettei kadottaisi aineiston moninaisuudesta mitään oleellista. He peräänkuuluttavatkin perusteellisuutta ja katsovat sen legitimoivan tehtyjä johtopäätöksiä. Tutkijan tekemä tulkinta perustuu huolelliseen aineiston analyysiin, ja siksi sillä on vahvempi merkityspotentiaali kuin millä tahansa tulkinnalla. (Mts. 107.) Luotettavat tutkimustulokset syntyvät siis huolellisen analyysin kautta, ja omien ennakkoasenteiden pohtiminen voi parhaimmillaan lisätä huolellisuutta.

Valtaa ja ideologiaa käsittelevään käännöstieteelliseen tutkimukseen perehtyessäni silmiinpistävää on ollut, että tutkimuksessa ainakin viime vuosikymmenen loppupuoliskolle saakka esimerkkeinä kääntämisen ja vallan yhteyttä käsittelevistä teorioista ja teoreetikoista mainitaan usein feministiset ja jälkikolonialistiset (ks. vaikkapa Vehmas-Lehto 2008, 26; Snell-Hornby 2006, 92–103; Gentzler 2002, 195–197; Tymoczko & Gentzler 2002, xi–xxviii; Koskinen 2002, 379, 383; Koskinen 2000, 34; Álvarez & Vidal 1996, 6) sekä post-strukturalistiset, erityisesti Lawrence Venutin Jacques Derridasta ja dekonstruktiosta ammentavat vieraannutusajatukset.

Koskisen (2000, 34) mukaan feministiset ja jälkikolonialistiset lähestymistavat ovat molemmat keskittyneet identiteetin ja ideologian ympärille ja sikäli nostavat kääntämisen poliittisia aspekteja esiin. Gentzlerin mukaan (2002, 197) kyseiset suuntaukset lisättynä vielä post-strukturalistisella suuntauksella ovat vapauttaneet kääntäjiä tuomaan kielellisiä koodeja ja kulttuurisia merkitysijöitä lähdekulttuurista sekä omaa maailmankatsomustaan ja poliittisia näkemyksiään käännoiksi.

Myös Venuti käsittelee kääntämisen valtakysymyksiä, ja hänen nimensä sukeltaa esiin usein kääntämisen ideologista aspektia käsittävissä diskurssissa (mm. Koskinen 2002, 379). Venuti (1992)¹⁸ näkee, että jos kääntäjä käyttää liian sujuvoittavaa käännösstrategiaa, lähdetekstin ja käännöksen muutosta luovat, poliittiset ominaisuudet häviävät (Gentzler 2002, 200). Lisäksi sujuvuuteen ja eheään lukukokemukseen pyrkivät käännösstrategiat tekevät kääntäjistä näkymättömiä (Venuti 1995, 1). Vielä yksi aspekti kääntämiseen ja valtaan Venutin (1998) mukaan on, että tietyt valtarakenteet ja instituutiot, kuten tekijänoikeuslainsäädännölliset (mts. 49–66), koulutukselliset (mts. 88–105) ja kirjallisuusinstituutiot (mts. 124–156) ovat heikentäneet kääntäjien arvostusta ja yhteiskunnallista asemaa. Gentzlerin (2002, 201) mukaan Venuti (1992) puoltaa vaihtoehtoista kääntämisen tapaa, jossa vieraita elementtejä korostetaan häivyttämisen sijaan ja näin vastustetaan dominoivia diskurssin muotoja. Kun vieraat kielelliset ja kulttuuriset piirteet säilytetään ja kohdekulttuurin kirjallisia normeja muokataan runsaasti, käännöksestä tulee omituinen, etäännyttävä. Venutille (1995, 148) vieraannuttava kääntäjä on kulttuurinen toisinajattelija.

Venutin vieraannutusajatuksia on kritisoitu muun muassa elitismistä: vieraannuttavan kääntämisen kun voi ajatella sulkevan kirjallisuuden tavallisen kansan ulottumattomiin (Gentzler 2002, 205). Vaikka ajatukselle kohdekulttuurin konventioiden ja diskurssien ravistelusta on varmasti paikkansa, myös elitismikritiikkiin voi yhtyä. Näkisin Venutin näkökulman olevan myös hyvin amerikkalainen siinä mielessä, että se tuntuu perustuvan ajatukselle kielten ja kulttuurien välisistä valtasuhteista, joita vieraannuttamisella voidaan tuoda näkyviksi ja horjuttaa. Näkökulma on tällöin selkeästi dominoivan kielen ja kulttuurin edustajan, jolle näkyvin valtakysymys kääntämisessä kääntäjän näkyvyyden lisäksi on luonnollisesti kulttuurien välinen dominanssi. Kulttuurinen manipulaatio ja kielten ja kulttuurien väliset valtasuhteet ovat mielestäni todellisia ja huomionarvoisia asioita, mutta ne ovat vain yksi ideologian ja vallan mekanismien ilmenemismuoto kääntämisessä.

Myös jälkikolonialistinen suuntaus käsittelee valtaa ja kääntämistä luonnollisesti kulttuuridominanssin kannalta (Niranjana 1992; Spivak 1993), ja eräs esimerkki kulttuuridominanssinäkökulman korostumisesta on Assis Rosan (2010) deskriptiivistä käännöstutkimusta käsittelevässä artikkelissa, jossa sana valta esiintyy lähestulkoon aina kielten ja kulttuurien välisten valtasuhteiden yhteydessä:

---

¹⁸ Venuti, Lawrence 1992. *Rethinking Translation*. Routledge, Lontoo ja New York. (Tymoczko & Gentzler 2002, 235).

The position occupied by translation in the prestigious canonized centre or in the margins of the target system will determine how translations are produced and reveal power relations between source and target cultures.

However, DTS has been subject to criticism (...) because of its not concentrating enough on the relevance of power relations and ideology for the consideration of intercultural and interlingual relations (...).

(...) Taking into account intercultural and interlingual relations of prestige and power, it is stated that tolerance of interference (...) tends to increase when a translation is carried out from a 'major' or highly prestigious language/culture, especially if the target language/culture is 'minor', or 'weak' in any other sense. (Toury 1995, 278)

On luonnollista, että feministiset, jälkikolonialistiset ja post-strukturalistiset suuntaukset ovat saaneet valtakeskustelussa paljon tilaa: ovathan ne olleet uraa uurtavia käännöstieteen kulttuurisessa käänteessä, jonka Tymoczko ja Gentzler (2002, xvi) sanovat muuttuneen "valtakäänteeksi". Näen kuitenkin mahdollisena vaarana, että mikäli käännöstieteellisessä kirjallisuudessa niputetaan valtanäkökulma tiettyihin, suhteellisen kapeisiin osa-alueisiin, tämä heijastuu ensinnäkin tutkijoiden käsityksiin vallasta ja ideologiasta kääntämisessä sekä erityisesti opetukseen ja opiskelijoiden käsityksiin. Vallan ja ideologian merkitys kääntämisessä saattaa marginalisoitua, jos se erotetaan omaksi muutamalle alueelle sijoittuvaksi saarekkeekseen ikään kuin se ei läpäisisi kaikkea kääntämistä. Vaikka käännöstieteen näkökulmat vallasta ja ideologiasta olisivatkin viime vuosina laajentuneet, viime vuosikymmenten teoksia luetaan edelleen laajasti ainakin opiskelijoiden parissa. Etenkin vasta käännöstieteen teorioihin ja kääntämiseen käytäntöön tutustuvalla opiskelijalla voi helposti tulla käsitys, että valtakysymykset liittyvät oleellisesti nimen omaan tilanteisiin, joissa on vaikkapa kyse viestin välittämisestä dominoivan ja alistetun kulttuurin välillä, eivätkä olisi läsnä esimerkiksi kieli-parin suomi–saksa välillä käännettävässä mainostekstissä. Tällaisen marginalisoinnin sijaan olisikin mielestäni tärkeää tuoda vallan ja kääntämisen suhde tulevien kääntäjien ja tutkijoiden tietoisuuteen niin, että opiskelijoille tähdennettäisiin alusta alkaen, että kaikessa kielen käytössä on kyse vallasta.

Wing-Kwong Leung (2006, 129) suosii käsitettä ideologinen käänne kulttuurisen tai valtakäänteen sijaan. Hän näkee, että käännöstieteessä ideologisen käänteen tekeminen olisi hyödyksi sekä tieteenalalle että kääntämiselle ammattina ja sosiaalisena käytäntönä. Wing-Kwong Leung tarkoittaa ideologisella käänteellä uudenlaista fokusta, jossa kääntäminen nähdään ideologisen vastarinnan välineenä.

Wing-Kwong Leungin (2006, 132–133) mukaan kulttuurinen käänne on suunnannut tutkijoiden huomiota tekstistä sitä ympäröiviin yhteiskuntapoliittisiin, taloudellisiin ja kulttuurisiin voimiin, jotka vaikuttavat teksteihin ja muodostavat niitä, ja näin avannut käännöstieteen kenttää. Kuitenkin, kuten yhden sen vaikutusvaltaisimman koulukunnan nimestä voi Wing-Kwong Leungin mukaan päätellä, kulttuurisen käänteen fokus on deskriptiivisyydessä. Wing-Kwong Leung toteaa, että jot-

kut tutkijat ja kääntäjät tahtovat tehdä enemmän. Uskomusten politisoituessa eri ideologiat joutuvat vastakkain ja puolen valitsemista vaaditaan. Ideologisesti sitoutuneiden kääntäjien fokus on täsmällisempi kuin kulttuurisesti orientoitunut fokus: kääntämisen tavoitteena ei ole vain kulttuurisen ymmärryksen parantaminen vaan tietyn ideologian levittäminen. Nämä ideologiat keskittyvät usein heikompien vahvistamiseen yhteiskunnassa.

Wing-Kwong Leung (2006, 133–134) kuitenkin näkee, ettei ideologisesti sitoutuneen kääntäjän tavoitteena ole välttämättä jonkin tietyn ideologian vahvistuminen valtaideologiana, vaan eri ideologioiden pitäisi saada olla olemassa yhtä aikaa ja kilpailla. Ideologia voi myös olla vain vastarinnan ideologia. Nostaessaan ihmisten tietoisuutta tietyistä kysymyksistä ideologisesti sitoutunut kääntäjä jo vaikuttaa. Ideologisesti sitoutuneiden kääntäjien panos on eittämättä, että he levittävät tietoisuutta toistensa ja lukijoiden keskuudessa ideologian vaikutuksista diskursseissa ja siitä, miten kääntäjät voivat käsitellä asiaa. Koen, että myös tutkija voi omaksua tällaisen lähestymistavan, ja muun muassa Cheung (2002)¹⁹ on käsitellyt kääntämisen tutkijan ideologiaa ja käännöstutkimuksen valjastamista ideologiatietoisuuden levittämiseen (Wing-Kwong Leung 2006, 135–136).

Miksi sitten Wing-Kwong Leungin (2006, 142) mielestä käännöstieteessä kannattaa tehdä ideologinen käänne? Tällöin ideologian rooli yhteiskunnassa tiedostetaan, mikä nostaa esiin kääntämisen eettisiä kysymyksiä. Ideologiatietoisuuden tutkimuksen myötä kääntäjien näkyvyys myös lisääntyy, jolloin heidän statuksensa ammattilaisina ja yhteiskuntapoliittisen ja kulttuurisen kehityksen osasina korostuu. Kääntäjästä tulee myös ideologioiden välittäjä ja neuvottelija pelkän kulttuurin välittäjän sijaan. Kääntäjä tulee paremmin tietoiseksi ideologisen manipulaation mahdollisuudesta työssään sekä omasta vastuustaan asiassa. Ideologisen käänteiden tekeminen ei tarkoita, että ”kääntynyt” kääntäjä vastedes pyrkii kaikin keinoin edistämään omaa ideologiaansa. Sitä vastoin lähde- ja kohdetekstien ideologisen luonteen paljastamalla hän rohkaisee lukijoita suhtautumaan kriittisesti ja luo avoimen pelikentän kaikille toimijoille käännösprosessissa.

---

¹⁹ Cheung, Martha P.Y. 2002. Power and Ideology in Translation Research in Twentieth-Century China: An Analysis of Three Seminal Works. T. Hermans (toim.): Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II. Historical and Ideological Issues. (s. 144–164). St. Jerome Publishing, Manchester. (Wing-Kwong Leung, 143).

3 Tekstianalyysi valtarakenteiden paljastajana

Tuskin kukaan, edes kääntämistä ensi ajatteleamalla mekaanisena toimintona pitävä, voi siihen perehdyttyään kieltää, etteikö se vaatisi analysointia. Asiaan perehtymätön voinee varmasti vielä sivuuttaa kohdeyleisön analyysin, mutta lähtötekstin käsittely vaatii aina jonkinlaisen analyysin. Tekstianalyysin eri muotoja voivat olla esimerkiksi sisällönanalyysi, diskurssianalyysi ja yleisesti käännöstieteen opetuksessa käytetty Reißen ja Vermeerin (1984, 204–216) tekstitypologialuokittelu.

Olen aiemmissa luvuissa jo satunnaisesti viitannut kääntämiselle oleelliseen diskurssin käsitteeseen. Faircloughin mukaan (2010, 57) ideologiat eivät esiinny pelkästään teksteissä vaan tulkinnoissa, diskursseissa ja sosiaalisissa tapahtumissa. Diskurssi on mielestäni kiinnostava rajapinta, jossa kieli ja valta kohtaavat. Husa (1995, 42) kertoo Väliverroseen²⁰ viitaten, että ”diskurssit voidaan ymmärtää yhteiskunnallisiksi käytännöiksi, jotka muokkaavat puheena olevien asioiden lisäksi myös puhujia ja kuulijoita. Diskurssit muodostuvat suhteessa toisiin diskursseihin ja määräytyvät suhteessa diskurssin ulkopuolisiin suhteisiin ja voimiin kuten instituutioihin”. Yksinkertaisimmillaan diskurssia ”voidaan kutsua puhetavaksi, koska käsitteellä viitataan tekstiä tuottaviin sääntöihin ja tapoihin”. Jokinen ym. (1993, 27) puolestaan määrittelevät diskurssin ”verrattain eheäksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemiksi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta”.

Jokinen ym. (1993, 73) näkevät diskurssien liittyvän tiettyihin ideologioihin, sillä kaikessa kielenkäytössä on heidän mukaansa kyse tilanteisesta sosiaalisen todellisuuden rakentamisesta eri merkityssysteemien avulla. Kun sosiaalista todellisuutta rakennetaan, läsnä on ideologisesti latautuneita käytäntöjä uusintavia tai muuntavia elementtejä. Koska diskurssit ja valta liittyvät yhteen, kielenkäytöllä voi olla ideologisia seurauksia, joita voivat olla alistussuhteiden legitimointi ja ylläpitäminen. (Mts. 43.) Oleellinen käsite diskurssiteorialle on gramscilainen hegemonia, joka merkitsee johtamista ja valta-asemaa yhteiskunnan taloudellisilla, poliittisilla, ideologisilla ja kulttuurin aloilla. Hegemoniaa luodessa rakennetaan liittoumia ja ennemminkin sopeutetaan kuin dominoidaan alempia yhteiskuntaluokkia. (Fairclough 2010, 61.) Luonnollistuneet diskurssikonventiot ovat tehokkain

---

²⁰ Väliverronen, Esa 1993. *Julkisuus ja valta*. Tiedotustutkimus 16. 1/1993. 22–34 (Husa 1995, 48).

keino ylläpitää ja uusintaa hegemonian kulttuurisia ja ideologisia ulottuvuuksia (Fairclough 2010, 129). Hegemoniset diskurssit voi erottaa heikommista tarkastelemalla esimerkiksi diskurssin esiintymistiheyttä: jos diskurssi esiintyy usein ja useissa yhteyksissä, on todennäköisesti kyse hegemonisesta diskurssista. Toisaalta diskurssin vahvuudesta kertoo myös, mitä itsestään selvempänä ja vaihtoehtottomampana se esiintyy. (Jokinen ym. 1993, 81.) Riittävästi vahvistunut diskurssi lopulta luonnollistuu, jolloin emme enää osaa kyseenalaistaa sitä ja todennäköisesti myös uusinnamme sitä. Jokinen ym. (mts. 41) toteavatkin: ”Huomaamatta tekemämme ja yksilöllisiksi kokemamme valinnat urautuvat, muodostuvat yhteiskunnallisiksi instituutioiksi.” Luonnollistuminen antaa tietyille ideologisille representaatioille arkijärjen statuksen ja tekee niistä läpinäkyvättömiä, jolloin niiden ideologinen väri ei ole enää ilmeinen (Fairclough 2010, 44). Valtakysymykset voivat olla läsnä missä tahansa diskurssityypissä, myös tieteellisessä ja teoreettisessa diskurssissa, mikä puhuu tieteen ja ideologian kategorista vastakkainasettelua vastaan (mts. 67).

3.1 Yleistä diskurssianalyysistä

Diskurssianalyysi pyrkii Jokisen ym. (1993, 44) mukaan diskurssien ideologisten seurausten näkyväksi tekemiseen, ja sen teoria voisi auttaa tarkastelemaan, millaisia valta- ja ideologiakysymyksiä aineistoni pitävät sisällään. Diskurssianalyttikko on kiinnostunut ”siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä tuotetaan”. Analyysissa eksplikoidaan erityisesti, miten diskurssit aktualisoituvat erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. (Mts. 27–28).

Diskurssianalyttinen tutkimus kohdistuu niihin kielellisiin prosesseihin ja niiden tuotoksiin, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme, kanssakäymisemme ja tietyt itsestäänselvyydet rakentuvat (Jokinen ym. 1993, 89) sen sijaan, että pyrittäisiin kartoittamaan toimijoiden toiminnalleen tietoisesti antamia intentioita (mts. 37). Yksilöä ja toimintaympäristöä ei voi oikein erottaa toisistaan, ja siksi diskurssianalyysi rajaa havaintoyksiköksen laajemmin toimintakontekstin tai diskurssin (mts. 29).

Jokinen ym. (1993, 75) näkevät diskursseihin liittyvän vallan kannalta oleelliseksi analysoida diskurssien välisiä ja sisäisiä valtasuhteita, miten tietyt diskurssit muotoutuvat hegemonisiksi, ”hegemonisten diskurssien käyttöön kytkeytyviä ideologisia seurauksia” sekä pohtia ”muutoksen eli hegemonisten diskurssien kyseenalaistamisen mahdollisuutta”. Diskurssianalyysissa diskurssien (ideologisia) seurauksia kutsutaan funktioiksi. Funktiolla ei tarkoiteta toimijan itsensä tarkoittamaa vaikutusta, vaan analyysissa tarkastellaan, mitkä funktiot ovat potentiaalisina läsnä tai aktualisoitu-

vat vuorovaikutussuhteissa. (Jokinen ym. 1993, 42.)

Jokinen ym. kertovat teoksessaan *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999, 35–36) käsityksensä diskurssianalyysistä saaneen vaikutteita muiden muassa kriittiseksi diskurssianalyysiksi kutsutusta suuntauksesta, ja kuvaankin seuraavaksi tätä käyttökelpoiseksi kokemaani tutkimussuuntausta.

3.2 Kriittinen diskurssianalyysi (CDA)

Kriittinen diskurssianalyysi (*Critical Discourse Analysis*, tästä lähin CDA) sai alkunsa 1980–1990-luvuilla muun muassa Norman Faircloughin, Teun van Dijkin ja Ruth Wodakin ajatuksista. Suuntaus korostaa aivan erityisesti valtakysymyksiä ja ideologian osuutta diskursseissa ja painottaa diskursiivista näkökulmaa prosessissa, jossa valtasuhteet ja epätasa-arvo tuottavat yhteiskunnallisia epäkohtia (Fairclough 2010, 8). Kriittisen diskurssianalyysin pyrkimyksenä on laajalla metodivalikolla paljastaa niitä tapoja, joilla diskurssikäytännöt liittyvät yhteiskunnalliseen vallankäyttöön ja kontrolliin, ja olla poikkitieteellistä: tekstianalyysi itsessään ei nimittäin voi koskaan täysin selittää kielen osuutta yhteiskunnallisen vallan ja kontrollin harjoittamisessa, vaan selitykseen tarvitsee myös yhteiskuntateoriaa. CDA:n perusperiaate on, että diskursiiviset käytännöt sekä rakentuvat sosiaalisesti että ovat itse rakentamassa yhteiskuntaa; sosiaalinen käytäntö muovaa diskurssia mutta diskurssi toistettuna uudelleen ja uudelleen puolestaan muovaa sosiaalista käytäntöä (Mason 2015, 203). Tulkitsen tässä olevan kyseen dialektisestä näkemyksestä kielen ja maailman suhteesta, johon Fairclough (2010) viittaa kuvaillessaan CDA:ta: nähdäkseni kieli luo todellisuutta, maailmaa, ja toisaalta maailma vaikuttaa yhteiskunnallisten instituutioiden ja muodostelmien kautta kielen käyttöön ja diskursseihin. CDA on sikälikin luonteeltaan dialektista, ettei se vain tyydy kuvaamaan maailmaa vaan osallistuu sen muuttamiseen (mts. 9). Kriittinen diskurssianalyysi nimittäin keskittyy siihen, mikä maailmassa ei ole kohdallaan, ja pyrkii oikomaan vääryyksiä. Näin kriittinen lähestymistapa on osin normatiivinen pelkän deskriptiivisyyden sijaan. (Mts. 7.)

Vaara ja Laine (2006, 160–161) summaavat kriittisen diskurssianalyysin perusperiaatteet viiteen kohtaan:

1. Itsestäänselvyyksien kyseenalaistaminen, valtasuhteiden näkyviksi tekeminen ja tilan raivaaminen vaihtoehtoisille diskursseille.
2. Kontekstisidonnaisuus: diskurssien tarkastelu ”osana laajempaa kulttuurista, sosiaalista ja institutionaalista ympäristöä”. Yksittäiset tekstit toimivat johtolankoina laajempiin diskursseihin.

3. Intertekstuaalisuus ja interdiskursiivisuus: yksittäisiä tekstejä voidaan ymmärtää vain suhteessa toisiin teksteihin ja kielellisiin tekoihin, eivätkä merkitysjärjestelmät ole itseriittoisia vaan sisältävät elementtejä toisista diskursseista.
4. Diskurssin ja ideologian yhteyden tiedostaminen, alistussuhteita tuottavien diskurssien kritiikki.
5. Vahva refleksiivisyys ja ajatus, ettei tutkija ole neutraali havainnoija. Omat lähtökohdat vaikuttavat tutkimukseen, mutta oleellista on, että ”tutkija itse tiedostaa omat taustaoletuksensa” ja ymmärtää luovansa myös itse sosiaalista todellisuutta tutkimuksellaan. (Mp.)

Kriittinen diskurssianalyysi käsittää kielitieteellisen kuvauksen tekstistä, tulkitsee tekstin ja tuotannonollisten ja tulkinnallisten diskursiivisten prosessien suhdetta sekä selittää diskursiivisten ja sosiaalisten prosessien suhdetta (Fairclough 2010, 132). Fairclough (mts. 8–9) näkee, että CDA:n vahvuus ja yhteiskunnallinen muutosvoima on erityisesti ilmiöitä selittävässä aspektissa, ja kritisoi tämän aspektin puutteesta deskriptiivistä diskurssianalyysia (mts. 45). Faircloughin mukaan deskriptiivinen diskurssianalyysi keskittyy viestintätilanteiden mikrotasolle eikä käsittele makrotasoa, asioiden globaalia ulottuvuutta eikä niitä rakenteellisia syitä, jotka vaikuttavat diskursiivisiin käytänteisiin. Se ei pyri selittämään kieleen ja diskurssiin vaikuttavia normeja, mikä puolestaan johtaa valtakysymysten laiminlyöntiin (mts. 48, 50), eikä ole kiinnostunut diskurssien käytön vaikutuksista.

Nähdäkseni Fairclough (2010, 136) perustelee, että diskursiivisia ilmiöitä ja niiden vaikutuksia kytetään paremmin selittämään uskottavasti, kun diskursseja ei rajata omiksi saarekkeikseen vaan otetaan ”ulkomaailma” mukaan analyysiin. On välttämätöntä tehdä sekä mikrotason analyysi tietyistä diskurssinäytteistä että makrotason analyysi niistä pitkän aikavälin suuntauksista, jotka vaikuttavat diskurssijärjestyksiin. CDA:n pyrkimyksenä on selittää, kuinka diskurssi kumulatiivisesti osallistuu makrorakenteiden uusintamiseen (mts. 45). Kriittiset tavoitteet omaksuttaessa sanallista vuorovaikutusta tarkastellaan siltä kannalta, miten yhteiskunnalliset rakenteet ovat vaikuttaneet siihen ja päin vastoin (mts. 39). Myös deskriptiivisessä tutkimuksessa paljon viljelty taustatiedon käsite saa Faircloughilta moitteita. Jo käsite itsessään antaa ymmärtää, että kyse olisi tiedosta, ei ideologiasta. (Mts. 46.) Jos ideologiaa ei erottele tiedosta, tiedostamattaan uusintaa ideologioita.

Kriittistä diskurssianalyysia puolestaan kritisoidaan kehäpäättelystä ja autoritatiivisuudesta. Kriitikki kumpuaa siitä, että kriitikoiden mukaan kriittinen diskurssianalyytikko päättää jo ennalta kiinnittää huomionsa tiettyyn aspektiin teksteissä, kuten piilevään rasismiin, ja näin myös päätyy löytämään tutkimuksessaan juuri tätä ja syyllistyy niin sanotusti poimimaan rusinat pullasta. (Ma-

son 2015, 205, 209.) Näen itsekkin kyseisessä lähestymistavassa piilevän vaaran. Vikaan voidaan varmasti mennä, jos aineiston moniäänisyyteen ei kiinnitetä huomiota vaan keskitytään ainoastaan yhteen sen aspektiin – voisiko moisella edes saada mitään validisti todellisuudesta kertovaa irti?

Nähdäkseni kaikilla tutkijoilla on kuitenkin ennakko-oletuksensa ja hypoteesinsa aineiston suhteen, eikä niitä pääse karkuun, vaikkei niitä eksplikoisikaan suoraan. Onkin varmasti hyvä olla tietoinen omista ennakkoasenteistaan aineistoa kohtaan ja vastavuoroisesti pyrkiä löytämään siitä tietyn aspektin lisäksi sen moniäänisyys. Masonin (2015, 209) mukaan rusinanpoiminta voi olla vältettävissä perusteellisuudella ja läpinäkyvyydellä: myös vastanäyttö on tuotava huolellisesti esille, johtopäätökset perusteltava esimerkein, ja on varottava tekemästä aineiston perusteella laajempia johtopäätöksiä kuin mistä on todellista näyttöä.

Myös Jokinen ym. (1993, 106) ovat pohtineet ylipäänsä diskurssianalyysiin liittyvää autoritativisuutta puhuen “tympeästä mestaroinnista” – tutkija saattaa kysyä välillä itseltään, millä oikeudella hän tuottaa vaihtoehtoisia diskursseja. Vastaus on, ettei tuotakaan: todellisuudessa transformaation idut ovat yleensä jo itse tutkimusaineistossa, “jossa monenlaiset kukat kukkivat” (mp.).

3.3 Kääntäminen ja CDA

Koska kieli, diskurssit ja valta liittyvät niin oleellisesti yhteen, myös kääntämisen tutkijat ovat suunnanneet kiinnostuneita katseita kriittiseen diskurssianalyysiin. Esimerkiksi Schäffner (2003) ja Federici (2010) ovat käyttäneet CDA:n metodeja käännöstieteellisessä tutkimuksessa, ja esimerkiksi Calzada Perez (2003), Gumul (2010) ja Chesterman (2006) viittaavat sen hyödyllisyyteen kääntämisen tutkimukselle.

Wing-Kwong Leung (2006, 139) toivoo käännöstieteeseen ideologista käännettä ja näkee, että hedelmällinen askel siihen suuntaan olisi CDA. Hän painottaa, että sana “kriittinen” kriittisessä diskurssianalyysissä tarkoittaa, ettei asioita oteta itsestään selvinä. CDA on ideologista muttei tiettyyn ideologiaan sidottua vaan kehottaa lukijoita huomioimaan, että diskurssi rakentaa uskomuksia ja sosiaalisia identiteettejä, usein piilotetusti.

CDA:ssa kielitieteen välineitä käytetään paljastamaan, kuinka kieltä voidaan käyttää manipuloidaan lukijoiden reaktioita niin, että diskurssissa joko avoimesti tai piilotetummin ilmaistu ideologia tulee kritiikittömästi hyväksytyksi (Wing-Kwong Leung 2006, 139). Kriittinen diskurssianalyysi tekee näkyviksi sellaisia kielenkäytön tapoja, joihin ei ole välttämättä järkeä kiinnitetty huomiota.

Analyysissa tehtävä tulkinta on tietysti avointa kritiikille, ja se voi olla yksinkertaistavaa ja naiivia-kin. Tulkinta kuitenkin pysyy tulkintana, eikä sillä tarvitse olla mitään etulyöntiasemaa. Merkityksellistä sen sijaan on, että analyysi on tarjonnut lukijoille laajemman kuvan ja moninaisia perspektiivejä, ja heillä on näin paremmat mahdollisuudet muodostaa omat tulkintansa. (Wing-Kwong Leung 2006, 140.)

Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii osoittamaan, että diskursiivisilla käytännöillä voi olla ideologisia vaikutuksia. Wing-Kwong-Leungin (2006, 141) mielestä kääntäjän pitäisi välittäjänä tehdä lukijat tietoisiksi tästä diskurssin ominaisuudesta ja edistää läpinäkyvyyttä. Näin he pääsisivät tekstin ideologiaan käsiksi itse sen sijaan, että kääntäjä tulkitsee sen heille (mts. 129).

3.4 Sisällönanalyysi

Sisällönanalyysi on tekstianalyysia kuten diskurssianalyysikin. Molemmat tarkastelevat inhimillisiä merkityksiä, mutta keskeinen ero on, että sisällönanalyysi etsii teksteistä merkityksiä, ja diskurssianalyysi tutkii, kuinka näitä merkityksiä tekstissä tuotetaan (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–106). Näkisin, että näiden kahden oleellinen ero on juurikin kysymyksissä mitä ja miten, jolloin diskurssianalyysi tutkii sisällönanalyysia enemmän sitä, mitä suoraan sanomisen sijaan annetaan retorisin keinoin ymmärtää.

Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti, joista kaksi ensiksi mainittua ovat oman tutkimuksen kannalta oleellisia. Aineistolähtöinen ”analyysi perustuu tulkintaan ja päättelyyn, jossa edetään empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä” ja näin luodaan siitä teoreettinen kokonaisuus. Aineisto pelkistetään karsimalla tutkimuksen kannalta epäolennainen pois, minkä jälkeen jäljelle jääneet tutkimuksen kannalta merkitykselliset asiat ja ilmaukset ryhmitellään luokkiin samankaltaisuuden perusteella ja nimetään luokat. Ryhmittely on jo itse asiassa osa kolmatta vaihetta, aineiston abstrahointia eli käsitteellistämistä, jossa muodostetaan luokkien avulla tutkimukselle oleelliset käsitteet. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 97, 112–115.) Teoriaohjaavassakin analyysissa analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta teoria ja aikaisempi tieto ohjailevat analyysia, ja tutkija yhdistelee toisiinsa aineistolähtöisyyttä ja valmiita mallit ”pakolla, puolipakolla ja välillä luovastikin” (mts. 98–99). Aineiston luokittelu perustuu tällöin ”aikaisempaan viitekehykseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä” (mts. 116).

Siinä missä sisällönanalyysi on pyrkimys kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti, yhdeksi sisällönanalyysin muodoksi voidaan laskea tutkittavan ilmiön kvantifiointi eli sisällön erittely (Tuomi &

Sarajarvi 2003, 107). Analyysia voidaan jatkaa luokittelun tai kategorioiden muodostamisen jälkeen määrällistämällä aineisto eli esimerkiksi laskemalla, kuinka monta kertaa sama asia esiintyy (mts. 117). Pelkät määrälliset tulokset eivät välttämättä kerro kovin paljoa tai voivat jopa tuottaa harhapäätelmiä, mutta yhdistettynä sisällön laadulliseen kuvaukseen ne voivat täydentää analyysia ja tuoda aineiston tulkintaan erilaista näkökulmaa (mts. 119).

Mitä tulee diskurssianalyysin ja sisällönanalyysin valitsemiseen tutkimusmenetelmäksi, Eskolan ja Suorannan (1998, 162) mukaan usein käytännössä eri analyysitavat eivät ole tyypillisesti mitenkään selvärajaisia vaan liittyvät toisiinsa. Harvoin myöskään pystyy soveltamaan ainoastaan yhtä analyysitapaa. ”Diskursiivisia lukutapoja soveltaessaan saattaa palata aineiston määrälliseen analyysiin, esimerkiksi laskemaan tiettyjen ilmaisujen esiintymiskertoja”. Taulukointi puolestaan vaatii tulkinnallista lukutapaa.

3.5 Reißin ja Vermeerin tekstitypologia

Yleinen kääntämisen tutkimuksessa ja opetuksessa käytetty tekstianalyysimalli on Katharina Reißin ja Hans Vermeerin tekstitypologia. Se on muun muassa käytössä Tampereen yliopiston kääntämisen tutkinto-ohjelmissa esimerkiksi englannin kielen, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelman pääsykoekirjassa *Introducing Translation Studies* (Munday 2007, 111–115) sekä käännösteorian tenttikirjoissa²¹ (Stolze 2008; Snell-Hornby 2006; Pym 2009). Sitä käytettiin myös Köln Fachhochschulen kääntämisen ja tulkkauksen tutkinto-ohjelmassa, jossa suoritin opiskelijavaihdon. Saksankielisessä käännöstutkimuksessa suhteellisen yleisesti käytetty perusteos *Handbuch Translation* (Snell-Hornby, Hönig, Kussmaul & Schmitt 1999) jopa luokittelee kirjan rakenteessa tekstit Reißin ja Vermeerin typologian mukaisesti. Voi siis sanoa, että teoria on yleisesti omaksuttu. Tälle tutkimukselle merkityksellisintä kuitenkin on, että se tulee esiin parissakin aineistossani.

Reißin ja Vermeerin (1984, 204–206) mukaan käännöstutkimus tarvitsee tekstilajiluokittelun rinnalle yleistä kääntämiskäyttäytymistä kuvaamaan myös karkeampaa jakoa kolmeen eri tekstityyppiin niiden ensisijaisen funktion perusteella. Tausta-ajatuksena on, että tekstit saavat yleisen viestintä-

---

²¹ TRMU1 Kääntämisen ja tulkkauksen teoria ja käytäntö – Käännösteoria (saksan- ja englanninkieliset kirjat)

funktionsa tekstin tuottajan tekstiinsä kielentämästä intentiosta, viestintämotivaatiosta, joka määrittää tekstin tyyppiä. Reiß ja Vermeer soveltavat Bühlerin²² (mm. 1934) kielimerkkimallia, jossa kielimerkillä on kolme perusfunktioita – ilmaiseminen, esittäminen ja vetoaminen – jotka määräytyvät tekstintuottajan viestintätarkoituksen perusteella. Tekstitypologiateorian mukaan jokainen tekstin laatija valitsee ennen tekstin muotoilua yhden kolmesta viestinnällisestä perusmallista, jotka esiintyvät kaikissa kulttuuriyhteisöissä ja joita voi sen vuoksi kutsua universaaliksi ilmiöksi.

Jos tekstin tuottaja haluaa välittää informaatiotarjouksellaan sisältöjä, kuten uutisia tai tietoja tavoitteenaan informointi, puhutaan informatiivisesta tekstityypistä. Jos taas halutaan välittää taiteellisesti järjestäytyneitä sisältöjä ja muokata niitä esteettisistä näkökohdista, on kyseessä ekspressiivinen tekstityyppi. Jos pyritään välittämään vetoavia sisältöjä suostuttelemaan vastaanottaja toimimaan tietyllä tavalla, määritellään tämä operatiiviseksi tekstityypiksi. (Reiß ja Vermeer 1984, 206.) Reiß ja Vermeer (mts. 207) mainitsevat näistä tekstityypeistä kolme esimerkkiä: käyttöohje edustaa informatiivista tekstityyppiä, runo ekspressiivistä ja propagandakirjoitus operatiivista. Reißin ja Vermeerin mukaan kyseiset esimerkit ovat tekstityyppien puhtaita edustajia, mutta sekamuotojakin on. Kun kääntäjä analysoi lähtötekstiä, tekstityypin toteamisessa auttavat tietyt semanttiset ja pragmaattiset seikat, samoin kuin hänen aiempi tietonsa maailmasta ja teksteistä (mts. 208). Reißin ja Vermeerin mukaan esimerkiksi tekstin otsikot tai tekstilaji voivat helpottaa tekstin luokittelua.

Reißin ja Vermeerin tekstitypologia herättää erinäisiä kysymyksiä. Ensinnäkin pidän jaottelua suhteellisen karkeana. Mielestäni juuri mikään teksti ei voi esiintyä puhtaana oman tyyppinsä edustajana, vaan tekstit sisältävät aina ominaisuuksia useammasta ”viestintäintentiosta”. Miksi pyrkiä välittämään tietoa, jos sillä ei haluta vaikuttaa? Jos taas halutaan vaikuttaa, luultavasti tekstin esteettisillä ominaisuuksilla ja viestijän persoonallisella ilmaisutavalla on viestin perille menossa suuri merkitys? Ehkäpä erikoisin tekstiluokka on mielestäni ekspressiivinen tyyppi: Reiß ja Vermeer mainitsevat runon puhtaana ilmaisemiseen pyrkivän tekstityypin edustajana, mutta minusta tällaisesta tyyppistä voi olla kyse ainoastaan siinä tapauksessa, että runo on tehty omaan pöytälaatikkoon, sillä mielestäni pyrkimystä henkilökohtaiseen ilmaisuun ja ajatusta runon mahdollisesta tulkitsijasta on

---

²² Bühler, K. 1934. Sprachtheorie. Jena (Reiß & Vermeer, 188).

käytännössä mahdotonta erottaa toisistaan. Vaikka Reiß ja Vermeer tunnustavat sekamuotojen ole-massaolon, tekstitypologia pohjautuu puhtaiden tekstityyppien idealle, ja mielestäni voikin kysyä, tuoko tällainen tekstien tyypittely käännösprosessiin välttämättä lisäarvoa vai onko jopa vaarana, että se saattaa yksinkertaistaa tekstien ja intentioiden kirjoa sekä kääntäjän ajattelua liiaksi?

Toinen tekstitypologian ongelma on ajatuksessa tekstin tuottajasta tietoisena ja intentionaalisenä toimijana sekä tämän intention merkityksestä tekstianalyysissa. Diskurssianalyttikkojen ajatuksia soveltaen tuottajan intentioiden pohtiminen ei ole mielestäni kaikkein oleellisinta, mitä tekstiä ana-lysoidessa voi tehdä. Tuottajan henkilökohtaiseen intentioon ei ole mahdollista päästä käsiksi, kos-ka se ei voi koskaan olla kokonaisuudessaan kääntäjän tiedossa eikä hyvin todennäköisesti myös-kään täysin tuottajan itsensä tiedossa, koska ainakin diskurssiteorian mukaan ideologiat ja diskurssit vaikuttavat niin, ettei tekstin tuottaja ole välttämättä tietoinen kaikista tekojensa vaikuttimista tai puheaktiensa funktioista. Fairclough (2010, 47) muun muassa kritisoi deskriptiivistä diskurssiana-lyysisuuntausta “tavoitekeskeisyydestä” eli teorioista, joiden mukaan diskurssikäytännöt ja vuoro-vaikutuksen tapa määrittäisivät viestijän tavoitteen kautta. Teorian taustalla on Faircloughin mu-kaan käsitys, että subjektit olisivat tietoisessa kontrollissa vuorovaikutustilanteissa sen sijaan, että itse asiassa ideologiat muovaisivat hyvin pitkälle subjektien käyttäytymistä heidän sitä välttämättä tiedostamatta. Fairclough (mts. 47–48) kritisoi myös ajatusta, että tietyn vuorovaikutuksen ominai-suuksia määrittäisivät vuorovaikutustyyppin havaitut sosiaaliset funktiot (sen tavoite) ja että diskurs-sin ja sen määrittäjien suhde näin ollen olisi sen osapuolille näkyvä. Myös Jokinen ym. (1993, 44) toteavat, että hyvääkin tarkoittavalla puheella voi olla arveluttavia ideologisia seurauksia. On siis hieman harhaanjohtavaa ylipäättään spekuloida tekstin tuottajan intentiolla.

Mielestäni kääntäjän on oleellisempaa pohtia käännösprosessissa omaa viestintäintentiotaan, ja toi-meksiantajan intentiota lienee tarpeellista yrittää kartoittaa, mikäli haluaa tuottaa hyvää palvelua. Valtanäkökulmasta merkityksellisintä on kuitenkin se, millaiset ideologiset, yhteiskunnalliset ja diskursiiviset prosessit ovat vaikuttaneet siihen, millainen tekstistä on tullut, ja tämä vaatii tekstin huolellista ja monipuolista analyysia.

4 Tutkimusaineisto ja -menetelmä

Koska tarkoituksenani on tutkia, kuinka valta- ja ideologiatietoisia kääntämisen opiskelijat ovat ja millainen rooli vallan ja ideologian kysymyksillä on opiskelijoiden käännösprosessissa, ajattelin, että voisin saada tästä osviittaa tarkastelemalla opiskelijoiden laatimia käännöskomentteja. Aina-kin Suomessa käännöstieteen opetuksessa on melko vakiintunut tapa teettää opiskelijoilla käännösharjoitusten ohella jonkinlainen reflektiopaperi tai käännöskomentti. Käännöskomentit saattaisivat siis tarjota tutkimukseni kannalta arvokasta tietoa opiskelijoiden kokemuksista käännösprosessista sekä siitä, pohtivatko opiskelijat valtaan ja ideologiaan liittyviä asioita kääntäessään.

Myös Ketola (2015) on käyttänyt aineistonaan opiskelijoiden käännöskomentteja tutkiessaan, ovatko opiskelijat tietoisia verbaalisen ja visuaalisen informaation vuorovaikutuksesta kuvitetuissa teknisissä teksteissä. Tutkimuksiamme yhdistää myös se seikka, ettei kummassakaan tapauksessa opiskelijoita ole suoraan ohjeistettu kiinnittämään huomiota kuvitukseen tai ideologiaan. Ketolan (2015, 18) mukaan Tampereen yliopiston kääntämisen opiskelijoita pyydetään kirjoittamaan käännöskomentti (*translation diary*) suurimmassa osassa tutkinto-ohjelmassa annettavia toimeksiantoja. Ketola kuvaa kommentteja semistrukturoiduiksi, sillä yleensä ohjeet niiden kirjoittamiseen annetaan tutkinto-ohjelman ensimmäisenä vuonna, ja kun opiskelijat ovat tottuneet niiden laatimiseen, ohjeita ei enää käydä säännöllisesti läpi.

Gilen (2004)²³ *Integrated Problem and Decision Reporting* (IPDR) kuulostaa samalta kuin Tampereen yliopiston käännöskomenttimenettely: molemmat edellyttävät opiskelijoilta kirjallista reflektiota käännöksen yhteydessä. Molemmissa raportointitavoissa opiskelijat kertovat ongelmista, joita kohtasivat käännösprosessin aikana, tekemistään ratkaisuksista ja niiden perusteluista. Gilen mukaan raporttien kirjoittaminen lisää opiskelijoiden tietoisuutta käännösprosessista: se korostaa kääntämisen olevan vaativaa toimintaa, joka vaatii intensiivistä päätöksentekoa (Ketola 2015, 18). Gile tekee myös huomion, että didaktisen tehtävän lisäksi raportteja voi käyttää tutkimusaineistona. Gile toteaa, että ilman ennalta asetettuja kysymyksiä kommenttiaineisto saattaa olla ennalta-arvaamatonta ja

---

²³ Gile, D., 2004. Integrated problem and decision reporting as a translator training tool. *Journal of Specialised Translation* 2. 2–20. Saatavilla osoitteessa http://www.jostrans.org/issue02/art_gile.pdf (Ketola 2015, 36).

vaikeaselkoista, ja Göpferich & Jääskeläinen (2009)²⁴ lisäävät, että raporttien sisältö riippuu täysin siitä, mikä kääntäjien mielestä on oleellista. (Ketola 2015, 19.) Vaikka omassa tutkimuksessani kommentit pohjautuvatkin kommenttiohjeissa ennalta asetetuille kysymyksille, arvelen silti, että jotkin aspektit korostuvat toisten kustannuksella ja näin paljastavat, minkä opiskelijat kokevat oleelliseksi. Kommenttiaineistossa on sellainenkin etu esimerkiksi haastatteluihin tai kyselylomakkeisiin nähden, että koska käännöskomenttikäytäntö on luonnollinen osa Tampereen yliopiston kääntäjänkoulutuksen didaktiikkaa ja opiskelijat ovat tuottaneet materiaalin minusta ja tutkimuksestani riippumatta, voin saada ”luonnontilaista” tietoa ilman, että omat kysymyksenasetteluni tai opiskelijoiden tietoisuus tutkimustilanteesta ja sen luonteesta vaikuttaisivat kommentteihin.

Käännöskomenttiaineiston kerääminen osoittautui hankalammaksi kuin ajattelin. Otin yhteyttä reiluun kymmeneen kääntämisen opettajaan neljässä suomalaisessa yliopistossa, mutta moni totesi, ettei tarkoituksiini sopivia tekstejä ollut, koska he eivät olleet ”käännättäneet mitään ideologista”. Tämä antaisi jo osviittaa siihen suuntaan, ettei tekstejä mielletä lähtökohtaisesti ideologisiksi, vaan että ideologia nähdään jonakin hyvin ilmeisenä ja vain tietynlaisiin teksteihin liittyvänä. Vaikeuksista huolimatta onnistuin keräämään kommentit seitsemästä eri toimeksiannosta käännöksineen. Päädyin valitsemiini kahteen aineistoon kattavuuden (materiaalia useammalta kuin esimerkiksi kolmelta opiskelijalta) ja heterogeenisyyden perusteella: pyrin siihen, että eri kieliparit, tekstilajit ja opiskelijoiden opintojen vaiheet olisivat edustettuina. Valitsin yhden turismiaiheisen aineiston Tampereen yliopiston saksan kielen, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelman kurssilta (kieliparina suomi–saksa) sekä monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopintojen (kieliparina englanti–suomi) poikkitieteellisenä projektina toteutetun talousaiheisen kirjan käännöstyöstä laaditut loppukomentit. Opiskelijoilta on saatu luvat kommenttien käyttöön.

Käännöskomenttien lisäksi on tarpeen tarkastella myös edellä mainituilla kursseilla käytössä olevia kommenttiohjeita sekä sitä, millaiseen käännösprosessin kuvaukseen ne kannustavat, ja noudattavatko opiskelijat ohjeita kommentteja laatiessaan. Myös kursseilla käännettävinä olleita lähde-

---

²⁴ Göpferich, S., & Jääskeläinen R. (2009). Process research into the development of translation Competence: Where are we, and where do we need to go? *Across Languages and Cultures*, 10(2). 169–191. doi:10.1556/Acr.10.2009.2.1. (Ketola 2015, 37).

tekstejä on tarkasteltava, jotta selviää, onko niissä ylipäätään valtaa ja ideologioita heijastavia piirteitä, jotka opiskelijoiden olisi syytä ottaa huomioon. Aineistoni koostuu siis kokonaisuudessaan kahdesta käännöskomenttiaineistosta, kahdesta lähdetekstistä sekä molempien kurssien kommenttiohjeista, mutta pääroolissa ja perusteellisemman tarkastelun kohteena ovat käännöskomentit. Itse käännökset täytyy aineiston rajaamisen vuoksi jättää vähemmälle huomiolle, mutta ne toimivat tutkimukseni tukena, mikäli kommentteista ilmenee jotain, minkä vuoksi kannattaisi myös tarkastella käännöstä. Samaten käsittelen lyhyesti toisella kurssilla laaditut oppimispäiväkirjat.

4.1 Minotauros-aineistokokonaisuus

Maailmantalouden Minotauros -aineistokokonaisuuteni koostuu poikkitieteellisellä kurssilla käännetystä talousaiheisesta Giánis Varoufákin *The Global Minotaur* -teoksesta (2011), kurssin loppukomenttiohjeista sekä merkittävimmästä aineistosta eli kurssin loppukommenteista. Pienessä roolissa analyysissani ovat myös kurssilla laaditut oppimispäiväkirjat.

Minulla oli tilaisuus vaikuttaa Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulun ja yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön suunnittelemaan kurssiin, ja ehdotin käännöstieteen ottamista mukaan. Tämä toteutui, ja sain mahdollisuuden tarkastella monitieteistä käännösprojektia opiskelijoiden näkökulmasta. Kurssilla useiden eri alojen opiskelijat käännsivät projektityönä *The Global Minotaurin*. Toimeksianto on oikea, ja kustannusyhtiö Vastapaino julkaisi käännöksen sen valmistuttua.

Englannin kielen, kirjallisuuden ja kääntämisen tutkinto-ohjelman opetusohjelmassa kurssia kuvattiin muun muassa seuraavasti:

Opintojakson suoritettuaan opiskelija on tutustunut kansainvälisten rahoitusmarkkinoiden taloudellista ja yhteiskunnallista roolia käsittelevään tekstilajiin ja sen terminologiaan käytännön käännöstyön kautta. Opiskelija osaa hakea termivastineita, arvioida niiden sopivuutta kontekstiin ja perustella käännösratkaisuja julkaisukelpoisen tekstin tuottamisprosessissa.

Kurssi, jota kutsun tästä lähin Minotauros-kurssiksi sen lopputuotteen (käännös julkaistiin 2014 nimellä *Maailmantalouden Minotauros*) mukaan, tarjottiin syventävissä opinnoissa, ja sille osallistuneet käännöstieteen opiskelijat olivat opintojensa loppuvaiheessa. Kurssille osallistui opiskelijoita kahdeksasta eri tutkinto-ohjelmasta. Kääntäjäopiskelijoiden suoritustapa oli kääntää osana työryhmää yksi luku *The Global Minotaur* -teosta, vastata oman työryhmän projektinhallinnasta, arvioida toisen työryhmän käännös sekä tuottaa yksi sivu oppimispäiväkirjaa joka toinen viikko ja loppukomentti kurssista.

Koska opiskelijoiden kurssilla laatimat oppimispäiväkirjat ja loppukommentit käsittivät yhteensä paljon tekstiä, aineistoni järkevän rajauksen kannalta päätin keskittyä analysoimaan loppukommentteja tarkemmin. Koska molemmat aineistot kuitenkin täydentänevät toisiaan ja voisi ajatella, että opiskelijat ovat saattaneet jättää loppukommenteissaan käsittelemättä asioita, jotka he ovat jo käsitelleet oppimispäiväkirjassaan, kävin myös oppimispäiväkirjat läpi ja tein koonnin niiden annista.

4.2 Lapuanjoki-aineistokokonaisuus

Lapuanjoki-aineistokokonaisuuteni koostuu SAKA9 käännösviestintä suomi–saksa -kurssilla (järjestyksessä toinen tutkinto-ohjelman varsinainen käännöskurssi) käännetystä turistiopastekstistä, kurssin kommenttiohjeista ja opiskelijoiden käännöskommenteista. Kurssi on osa saksan kielen, kulttuurin ja kääntämisen kandidaattiohjelman aineopintoja. Kahdeksan 2.–3. vuoden opiskelijaa ovat laatineet käännöskommentit.

Kurssin opettajan mukaan kyseessä on oikea toimeksianto, eli tekstin haluaa käännättää Latomerilaivat-niminen yritys, joka järjestää opastettuja risteilyjä Lapuanjoella. Teksti on tarkoitettu puhuttavaksi, ja tämä tulisi huomioida käännöksessä. Opiskelijoita ohjeistettiin myös, että saksalaisturisteille joko epäoleellisia tai epäkiinnostavia yksityiskohtia voisi jättää pois tai tiivistää. Vajaa yhdeksänsivuinen teksti on jaettu kääntäjille, ja jokainen on kääntänyt eri pätkän. Käännetystä materiaalista puuttuu tekstin ensimmäinen sivu ja sen kääntämisestä laadittu kommentti, sillä en saanut kyseisen sivun kääntäjää kiinni. Käännöskommentti on ollut osa tehtävästä annettavaa arvosanaa.

4.3 Tutkimusmenetelmät

Tavoitteeni on tutkia, huomioivatko opiskelijat vallan ja ideologian kysymyksiä kääntäessään. Tämän sivutuotteena on syytä tarkastella, kannustaako opiskelijoiden saama ohjeistus valtapohdintoihin ja sisältävätkö käännettävät tekstit ylipäättään mitään ideologista. Koska aineistoni koostuu eri tyyppisistä ja funktioisista teksteistä (kommentit, kommenttiohjeet ja lähtötekstit), myös useammanlaiset menetelmät tulevat kysymykseen. Käytän aineistoihini sisällön- ja diskurssianalyysien periaatteita soveltavia analyysimenetelmiä. Koko tutkimustani kuitenkin ohjaavat kriittisen diskurssianalyysin perusperiaatteet: pyrkimykset korjata yhteiskunnallisia epäkohtia ja tuoda valtasuhteet näkyviksi, diskurssin ja ideologian yhteyden näkyväksi tekeminen, diskurssien tarkastelu osana laajempaa kontekstia, intertekstuaalisuuden huomioiminen (tämä näkyy muun muassa aineistoni ulottamisessa muihin teksteihin pelkkien kommenttien sijaan) sekä tutkijan refleksiivisyys ja omien taustaoletusten tiedostaminen sekä pyrkimys tuoda ne näkyviksi. Kerron vielä tarkemmin analyysini

tuloksissa, millaiset vaikutukset kriittisen diskurssianalyysin periaatteilla on koko analyysiin.

Lähdeteksteistä *The Global Minotaur* ja Lapuanjoki-esittely etsin valtaan ja ideologiaan liittyviä piirteitä itsessään, valtaa ja ideologiaa heijastelevia diskursseja sekä sitä, millä tavoin tekstit rakentavat sosiaalista todellisuutta, joten on perusteltua tehdä teksteille diskurssianalyttinen luenta. Jos teksteistä löytyy valta-aspekteja ja potentiaalisia funktioita, voi paremmin arvioida, sisältävätkö kyseiset tekstit jotain, joka opiskelijoiden olisi hyvä huomata. Luenta täytyy toteuttaa tiiviisti ottaen huomioon lähdetekstien eri laajuudet, mutta tavoitteena on osoittaa, onko teksteissä ideologisia piirteitä, joten tarkka lähiluku ei ole näiden kohdalla tarpeen. Molempien kurssien kommenttiohjeiden osalta teen sisällön kuvauksen, jossa kiinnitän huomiota niihin ohjeiden piirteisiin, jotka rohkaisevat analyttisyyteen ja valtakysymysten pohtimiseen sekä toisaalta niihin piirteisiin, jotka saattavat suunnata opiskelijoiden huomiota muualle.

Varsinaisesta aineistostani eli käännöskommenteista en pääasiallisesti etsi ideologisia tai valtakursseja vaan opiskelijoiden huomioita sellaisista. Jo ensimmäisellä aineistoon tutustumisellani kuitenkin selvisi, ettei pelkkien suoraan valtaan ja ideologiaan liittyvien mainintojen poimiminen ole hedelmällistä. Mielestäni valtakysymysten jäljille pääsemisen edellytys onkin sen pohtiminen, kenen ääni lähtötekstissä kuuluu, onko ääni luotettava ja kenelle tekstit on suunnattu. Lisäksi vallan kannalta merkittävää voi olla, kenelle käännöksen suuntaa, mihin se pyrkii, millaista strategiaa tavoitteen saavuttamiseksi käytetään ja miten kulttuurisidonnaisia seikkoja käsitellään. Huomionarvoista on myös, mitä opiskelijat itse nostavat kommenteissaan esille, sillä tämä kertonee siitä, mitä he pitävät kääntämisessä merkittävänä, ja missä määrin he ylipäättään noudattavat annettuja ohjeita.

Näin ollen esitän kommenttiaineistoilleni sarjan kysymyksiä, poimin vastaukset kommenteista ja teen niiden perusteella sisällön kuvauksen. Koska kommenttiaineistot ovat hyvin erilaisia sekä laajuudeltaan että tehtävänannoltaan, en koe mielekkääksi laatia täysin identtisiä kysymyksiä, mutta kysymyksissä on enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja, ja ne ovat kategorisoitavissa samoihin neljään luokkaan: lähdetekstiä ja kääntämistä koskevat, ohjeistuksesta tulevat ja aineistosta nousevat. Kuvauksen tueksi poimin vastauksia myös määrällisenä datana taulukoihin sisällön erittelyn periaattein, jolloin voin havainnollistaa, missä määrin opiskelijat kiinnittävät huomiota mihinkin asiaan. Määrällinen data on kuitenkin vain suuntaa-antavaa ja sisällön kuvausta tukevaa. Kyseessä on siis sisällönanalyysin ja sisällön erittelyn perusteita soveltava analyysi. Esittämäni kysymykset erittelen kummassakin kommenttiaineistoa koskevassa osiossa (5.1.4 ja 5.2.3). Nostan myös aineistosta esimerkkejä, jotka havainnollistavat ja vahvistavat tekemääni sisällön kuvausta. Esimerkeissä alun

perin esiintyneet henkilönimet, oli kyseessä sitten opiskelija tai kurssin vetäjä, on korvattu x-merkillä.

5 Kaksi erilaista toimeksiantoa: taloutta ja turismia

Aineistoni kaksi toimeksiantoa ovat hyvin eri tyyppisiä: toinen käsittää maailmantaloutta käsittelevän teoreettisen mutta kansantajuisen teoksen, toinen turistioppaan kerrottavaksi tarkoitettua esitellyn Lapuanjoen-risteilyllä. Myös kääntämisen käytännön järjestelyissä on eroja, vaikka molemmat tekstit ovatkin oikeita toimeksiantoja ja käännetty ryhmätyönä.

5.1 Maailmantalouden Minotauros

Opiskelijoita ohjeistettiin ensin lukemaan kirja ja heitä johdatettiin aiheeseen muutamalla kirjan aihepiiriin sekä kääntämisen periaatteisiin liittyvällä luennolla. Kurssin ohjaajat jalkautuivat auttaamaan ryhmiä ongelmakohdissa, samoin pyrittiin pitämään yllä listaa vaikeiden termien suositeltavista käännöksistä. Ryhmien käännöskäsikirjoituksia käsiteltiin ja kommentoitiin kaikkien osallistujien kesken. Kukin työryhmä piti omasta käännösalueestaan myös sisällöllisen esitelmän.

Osana johdatusta kääntämisen periaatteisiin opiskelijat loivat lukijapersoonan (ks. Suojanen, Koskinen & Tuominen 2015, 70–71), jonka tarkoituksena oli auttaa käännöksen suuntaamista jollekin konkreettiselle ja todenmukaiselle lukijan mallille. Persoonaa käytettiin Minotauros-projektissa apukeinona, jotta kääntäjät muistaisivat pohtia käännösratkaisujaan suhteessa siihen, millaisen lukijan he odottavat tarttuvan käännökseen. Ajatuksena oli myös, että jos persoona olisi koko ryhmän yhteisesti valitsema, jokainen ei joutuisi miettimään lukijaoletuksiaan yksin, ja tämä voisi yhdenmukaistaa käännöksiä. Opiskelijat loivat itse projektiin sopivia persoonia, joista äänestettiin paras. Projektin yhteisesti valittu persoona oli nimeltään Atlas, ja Atlaksesta piirrettiin myös kuva.

5.1.1 Lähdetekstin analyysi

Koska *Maailmantalouden Minotauros* -käännöksen lähdeteksti on 280-sivuinen kirja, se tuo väistämättä lähdetekstianalyysille haasteita. Alkuperäinen suunnitelmani oli irrottaa teoksesta luku analyysia varten, mutta tarkemmin ajateltuani yhden osan irrottaminen kokonaisuudesta ei tekisi lähtötekstille oikeutta, ja kokonaisen luvun lähiluku muodostuisi myös tarpeettoman laajaksi osaksi tutkimustani. Päätin siis poimia kirjasta huomaamiani ideologisia aspekteja ja diskursseja. Kyseessä ei ole perusteellinen diskurssianalyttinen luenta vaan tarkoitus on antaa esimerkein osviittaa tekstin ideologisista piirteistä.

The Global Minotaur -teosta analysoidessa ideologisten erityispiirteiden havaitseminen on minulle vaikeaa, sillä *The Global Minotaurin* näkökulmat ovat lähellä omiani ja sen esittämät tulkinnat

vuoden 2008 talouskriisistä ovat paljolti sen kaltaisia, mitä olen itsekin asiasta omaksunut. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö teksti olisi mielestäni tarkemmin siihen tutustuttuani vahvan ideologinen. Koska päätin sulkea tämän tutkimuksen ideologiakäsityksen ulkopuolelle ideologian ymmärtämisen vääränä tietoisuutena, minun ei tarvitse ottaa kantaa siihen, ovatko Varoufakis väittämät tosia. Riittää, että maailmantaloudesta ja -politiikasta oman tulkintansa esittävä teksti ilman muuta sisältää perustavanlaatuisia valtakysymyksiä, jotka koskettavat – ei pelkästään merkittävää osaa kansasta vaan – kaikkia ihmisiä. Tällöin ne täsmäävät ideologian määritelmäni.

The Global Minotaur pyrkii osoittamaan, ettei vuonna 2008 puhjenneen talouskriisin ytimessä ole julkisessa keskustelussa korostuneet paisuneet arvopaperimarkkinat, sääntelyn puute, ahneus tai väitetty julkisen sektorin paisuminen. Kriisin alku ja sitä ylläpitävä voima on Varoufakis (2011) mukaan Yhdysvaltain rahoitussektorin epäonnistunut suunnitelma maailman ylijäämätuotannon ja pääomien kierrättämiseksi, ja tämän ongelman ympärille kietoutuvat myös edellisessä virkkeessä mainitsemani tekijät viimeistä lukuun ottamatta.

Siitä huolimatta, että teksti esittää koko joukon faktoja, sillä on selkeä agenda, nimittäin kiinnittää huomio tekijän mielestä oleellisiin seikkoihin tilanteen korjaamiseksi. Siitä on myös löydettävissä tiettyjä näkökulmia ja diskursseja, jotka antavat ymmärtää, millaista arvomaailmaa se edustaa. Mielestäni *The Global Minotaur* -teoksesta on löydettävissä ainakin 1) ”tavallisen ihmisen” puolustamiskurssi, 2) *austerity*- eli vyönkiristysdiskurssille vastakkainen diskurssi, 3) valtio- vastaan markkinajohteisuusdiskurssi, 4) järjestelmä vastaan yksilö -diskurssi, 5) isänmaallinen/solidaarinen diskurssi sekä 6) talouskasvudiskurssi.

Tavallisen ihmisen puolustamiskurssi realisoituu tavoissa, joilla kirjassa tuodaan tiukan taloustieteellisen analyysin lisäksi usein esiin inhimillinen, tavallisen kansalaisen ja työväen näkökulma globaalia työväkeä unohtamatta. Työväenluokka (talonpojat mm. s. 30, maanviljelijät s. 120, palkkatyöläiset s. 41, 124, 161–162, kolmannen maailman työväki s. 144, 163), toisin kuin eliitti, tuodaan usein esiin samaistuttavassa ja sympaattisessa, implisiittisen epäoikeudenmukaisesti kohdellussa valossa. Tätä vastoin kritiikin kohteeksi joutuvat niin valtaapitävät poliitikot (154–155) kuin pankkiiritkin. Varoufakis asettaa myös usein työväenluokan ja eliitin vastakkain. Seuraavassa esimerkissä lukijan lienee helppo piirtää mieleensä kuva pitkää päivää raatavista, vapaa-aikansa ja kotimaan ihmissuhteensa globaalikapitalismin oikuille uhraavista vierastyöläisistä, kun taas ylikuumenemisen vaaroista piittaamaton talouseliitti, yhtenä suoraan nimettynä osasena London Cityn työntekijät, näyttäytyvät ylikuumenemisen hedelmistä huumaantuneina narreina.

(1) The proverbial pot of gold was sought at the end of the Anglo-Celtic rainbow, somewhere between a Walmart store and a Wall Street bankers' club, between the City of London and an East End building site on which armies of Eastern European Gastarbeiter constructed new apartments for the platoons of up-and-coming City workers. (Varoufakis 2011, 114).

Seuraavassa esimerkissä teksti asettautuu ymmärtämään tavallisia maanviljelijöitä, joille johdannaiset, jotka osoittautuivat lopulta maailmantalouden mittakaavassa hyvin ongelmallisiksi, olivat pieni turvasatama pahassa maailmassa. Esimerkissä Varoufakis käyttää myös yhtä tehokeinoaan, sarkasmia, nimittämällä johdannaisia lutusiksi olennoiksi.

(2) (...) Derivatives were cuddly creatures that actually helped hard-working farmers find a modicum of safety in a viciously uncertain world. (120)

Esimerkissä numero 3 luodaan sanavalinnoilla *kultaiset tytöt ja pojat* ja *voittamattomat universumin hallitsijat ja hallitsijattaret* Wall Streetin pankkisektorin finanssisektorin toimijoista suorastaan narsistinen, maaninen kuva. Sanavalinta ”golden boys and girls” välittää minusta myös mielikuvaa, että kyseessä on etuoikeutettu ihmisryhmä, niin sanotusti kultalusikka suussa syntynyt, eikä välttämättä menestyksensä eteen mittavia määriä työtä tehnyt.

(3) (...) Capital flows into Wall Street made its golden boys and girls feel invincible masters and mistresses of the universe. (121)

Esimerkki numero 4 on hyvä esimerkki yhdestä Varoufakisin retorisesta tehokeinosta, vastakkainasettelusta: hän maalaa kuvan riistetystä työväenluokasta vahvoin ilmaisin (”bitterly hard labour”) epäoikeudenmukaisessa tilanteessa, jossa egoistinen eliitti, pieni vähemmistö, on käärinyt suuromaisuuden tekemättä mitään yhteisen hyvän eteen. Vastakkainasettelusta ja eliitin kritiikistä on kyse myös esimerkissä 5, jossa eliitin osoitetaan hyötynneen järjestelystä, joka syöksi lopulta keski- ja työväenluokan sekä köyhälistön suuriin vaikeuksiin.

(4) Anyone who wishes to grasp the discontent that permeates Main Street (as average America is depicted) is advised to contrast the wholesale angst experienced by American families with the imagery of a revived Wall Street (Main Street's binary opposite). (...) the multitudes who worked hard and for decreasing returns were rewarded (...) with bitterly hard labour (...) and scrapped like discarded appliances. (...) the small minority who produced worthless paper assets and brought the world to its knees with their immense pay packets (and equally colossal egos) received more than 10 trillion worth of tax-propelled assistance. (162)

(5) But who really benefited from the beast? The top earners (...) (182)

Toinen diskurssi, nimittäin *austerity- eli kurjistamispolitiikan vastainen diskurssi*, on myös löydettävissä tekstistä. Varoufakis toteaa muun muassa, että vakavan kriisin aikana vyön kiristämällä on tuhoisia vaikutuksia (2011, 43) ja etteivät Euroopan hiipuvat kasvuluvut johtuneet työmarkkinoiden joustamattomuudesta tai tuhlailevasta sosiaaliturvasta (mts. 218). Kolmatta diskurssia kutsun ”vapaiden markkinoiden” valheen paljastavaksi diskurssiksi. Käytän lainausmerkkejä siksi, että

vaikka viime vuosikymmenten talouskriisiin johtanutta kapitalismia on kuvattu vapaaksi ja sääntelemättömäksi ja nykytilaan johtaneet talousteoriat hehkuttaneet sellaisen autuutta (Varoufakis 2011, 16–17), teos osoittaa, että itse asiassa nykytilaan pääsy on vaatinut huomattavaa valtiolähtöistä ja poliittista ohjausta ja että kansainvälinen kapitalismi itse saavutti huippunsa aikana, jolloin maailman mahdollisimmat vallanpitäjät käyttivät aseellista ja poliittista valtaa tämän asiointilan saavuttaakseen (mts. 89).

Vaikka kirja aika ajoin suomiinkin varakasta eliittiä, siinä on löydettävissä myös neljäs diskurssi, joka *korostaa järjestelmän vaikutusta yksilöllisen toiminnan ja ominaisuuksien yli*. Kirjassa on usein paikoin löydettävissä näkökulma, että kestäväntöntä systeemiä edistäneet ovat toimineet niin, koska toimiminen järjestelmän sisällä tai tietyssä yhteiskunnallis-kulttuurisessa kontekstissa on tarjonnut kovin niukalti vaihtoehtoja (mts. mm. 97). Tämä diskurssi on minusta jollain tapaa näkyvissä myös esimerkissäni 1.

Mielestäni löydettävissä on myös *isänmaallinen, kotimaalle solidaarinen diskurssi*. Teos kuvailee (2011, xii) Kreikkaa vain epäonnen uhriksi talouskriisin suurimpana kärsijänä, mikä varmasti pitää suurilta osin paikkansa sikäli, että kriisin syyt ovat kirjan mukaan jossain aivan muualla kuin yksittäisten valtioiden alijäämäisissä budjeteissa, muttei kuitenkaan selitä, miksi juuri Kreikka päätyi Euroopan valtioista kaikkein suurimpaan ahdinkoon. Lisäksi kirjan sanoman voi ajatella sisältävän *talouskasvua suosivan diskurssin*, joka perustuu ajatukselle, että nykyjärjestelmä pitää taas korjata toimivaksi sen sijaan, että esimerkiksi pohtisi, onko jatkuvalla kasvuodotukselle perustuva kapitalismi ylipäättään mahdollinen ja voisiko seuraava askel olla jokin toisentyyppinen markkina- tai muu järjestelmä. Tekstissä voi myös nähdä eräänlaisen epäoikeudenmukaisuusdiskurssin, joka manifestoituu työväenluokan mutta myös kriisin runtelemien valtioiden puolustamisena.

Mainitsemieni vastakkainasettelun ja valikoivan informaation (Kreikka-esimerkkini ylempänä) lisäksi on muitakin keinoja, joilla *The Global Minotaurin* diskurssit muotoutuvat. Myös poleemisilla sanavalinnoilla ja sarkasmilla (Varoufakis 2011, 124, 166) vahvistetaan epäoikeudenmukaisuus- sekä tavalliset kansalaiset vastaan eliitti -diskursseja. Metaforat ovat kirjan kerronnassa usein toistuva tehokeino: nykymaailman ilmiöitä muun muassa kuvaillaan sekä kreikkalaisesta mytologiasta että nykykertomuksista ammentavin metaforin ja vertauksin (Minotauros, Odysseus mts. 44, Ikaros mts. 17, Matrix mts. 51): näin tehdään sanomasta vaikuttavampi yhdistämällä se johonkin lukijalle jo tuttuun. Esimerkkejä sekä metaforasta että vastakkainasettelusta tarjoaa Varoufakis viljelemä vaurauden valumavaikutuksen (*trickle-down*) kritiikki: hän kuvailee vaurauden valumavaikutuksen

ideologiaa ja politiikkaa Minotauroksen erityisen rumaksi palvelijaksi (Varoufakis 2011, 115). Varoufakisin mukaan vauraus ei koskaan valunut alaspäin, vaan nousi erityisesti arvopaperistettujen johdannaismarkkinoiden avulla ylöspäin: “The rich (...) had discovered another ingenious way of getting richer – by trading on paper assets paper assets packaging the dreams, aspirations and eventual desperation of the poorest of the society” (mts. 135).

CDA kannustaa pohtimaan diskurssien ja ideologian yhteyttä; teoksessa ilmenevät diskurssit eivät ole siinä syyttä suotta vaan toteuttavat ideologista funktiota. Diskurssiensa perusteella *The Global Minotaur* pyrkii vahvistamaan työväenluokan asemaa suurpääoman kustannuksella. Teos tarjoaa vastaväitteen tutuille diskursseille: miten muutamien vaurastumisesta hyötyvät lopulta kaikki, miten huonoina aikoina kannattaa säästää valtion menoissa, miten kansakunnan taloudellinen pärjääminen on sen luonteenpiirteiden ja kulttuuristen ominaisuuksien ansiota (mts. 260). Eittämättä kyse on vahvan ideologisesta taistelusta, jota on väännetty vuosikymmeniä, ja *The Global Minotaurilla* on tässä taistossa oma, kaikkea muuta kuin neutraali, paikkansa.

5.1.2 Minotaur-oppimispäiväkirjat

Kahden viikon välein tuotettavat oppimispäiväkirjat käsittivät yhteensä reilut 50 sivua tekstiä. Valtaosa tekstimassasta keskittyi kurssijärjestelyiden ja käytännön käännösprosessin yksityiskohtaiseen kuvaukseen. Oppimispäiväkirjan kirjoittamiseen opiskelijat saivat seuraavat ohjeet:

Keep a diary throughout the project: roughly 1 page of free-form text every 2 weeks about the progress of the project and what you have learned: about translation, working with Subject Matter Experts, managing projects, and problems you have run into. This should be submitted in Moodle. It should be a big help when you are writing your final commentary (??) [sic]

Oppimispäiväkirjoissa käytännön käännösprosessia kuvattiin paljon: miten teksti jaettiin työryhmän kesken, millaiset työvälineet ja työskentelytavat olivat käytössä, miten ajanhallinta onnistui. Oppimispäiväkirjaohjeessa mainittujen ongelmien kuvaaminen tuntui käsittävän lähinnä hyvin käytännöllisiä ongelmia: miten sairastumiset häirtasivat työn etenemistä, kuinka Moodleen ja Google Driveen kirjautumisessa oli ongelmia, miten omaa ryhmää oli vaikeaa saada koolle erilaisten aikataulujen vuoksi. Varsinaisista käännösongelmista kerrottiin harvemmin ja näistäkin yleensä maininnan tasolla: ongelmia oli sen, sen ja sen asian kanssa. Koko aineistossa oli nelisentoista käännösongelmaesimerkkiä vähän laskutavasta riippuen. Jotkut opiskelijat eivät kuvanneet yhtään ongelmaa, toiset useamman. Yleisesti ongelmien kuvaamisen piiriin mennee, että kurssijärjestelyjä kritisoitiin, ja tähän opiskelijat näkivät selkeästi seuraavaksi eniten vaivaa prosessikuvauksen jälkeen. Yhteen vetona kritiikistä voisi sanoa, että kurssin järjestelyt eivät vastanneet opiskelijoiden kokemusta te-

hokkaasta käytännön käänösprosessista, ja moni myös koki, ettei kääntäjien rooli kurssilla tuntunut olevan kovin selkeä kurssin vetäjille, kanssaopiskelijoille kuin kääntäjille itselleenkaan. Osa koki, että kääntäjien roolia kurssilla jopa väheksyttiin. Toisaalta myös positiivisista asenteista kerrottiin.

Moni opiskelija päätyi myös välillä päiväkirjamaisesti kuvaamaan tunteita, joita kurssi ja työn eteneminen herätti. Jokunen mainitsi innostuksen ja motivaation päästä oikeaan kirjaprojektiin ja tustua ennalta tuntemattomaan aiheeseen, mutta suurempi osa päätyi käyttämään sanoja kuten *anxious*, *huolissani*, *worried*, *nervous*, *frustrated*, *afraid*. Näillä tunnuttiin useimmiten viittaavaan huoleen siitä, valmistuisiko projekti ajoissa, vastaisiko lopputulos laadultaan opiskelijan odotuksia ja toisiko muiden, kääntämistä tuntemattomien opiskelijoiden panos lopputulokseen muuta kuin lisätyötä käänöksiksi editoivalle kääntäjäopiskelijalle. Vaikuttaisi siltä, että opiskelijoilla on korkea motivaatio tuottaa laadukkaita käänöksiksi ja selkeä käsitys hyvän projektin- ja ajanhallinnan vaatimuksista. Tämä kertoo minusta ammattimaistumisesta. Projektin edetessä huoli tuntui hälvenevän ja omia tuntemuksia kuvailtiin positiivisemmin sanoin.

Ylipäätään oppimisen reflektointi ja kriittiset pohdinnat jäivät teksteissä huomattavasti vähemmälle huomiolle kuin käytännön käänösprosessin tai kurssin järjestelyjen mekaaninen kuvaaminen. Tämä voi johtua siitä, etteivät opiskelijat ole tottuneet tekemään oppimispäiväkirjoja tai, jos ovat, analyttisyyden puutteeseen ei ole puututtu.

5.1.3 Minotauros-kurssin loppukommenttioshojen analyysi

Kurssin loppukommentoinnin lähestyessä kommentoin hieman ohjeistusta, vaikka ideaalitulanteessa en olisi halunnut puuttua millään tavalla toimeksiantoihin. Pelkäsin, että oppimispäiväkirjojen mekaanisuus toistuisi loppukommenteissa, jollei ohjeistusta terävöitetäisi. Kun kurssin vetäjät kysyivät, olisiko minulla mielessä mitään erityistä loppukommenttioshoistukseen liittyen, pyysin korostamaan reflektiota ja sitä, että tapahtumien mekaanisen toiston sijaan opiskelijoilta toivotaan heidän älyllisen prosessinsa kuvaamista. Pyysin myös, voisiko opiskelijoilta tiedustella heidän käyttämässään käänösstrategiaa. Loppukommenttioshoet (liite 1) muodostuivatkin oppimispäiväkirjaohjeita yksityiskohtaisemmiksi, ja analyttisyydestä ja yksityiskohtaisuudesta mainittiin erikseen. En tiedä, oliko minulla mitään vaikutusta tähän, ja loppujen lopuksi päädyin muutenkin kommentoimaan ohjeita aika vähän. En esimerkiksi halunnut ehdottaa ideologian mainitsemista ohjeistuksessa, jos ajatus ei tulisi kurssin vetäjiltä itseltään.

Ammatillisuus, projektinhallinta ja käytännön prosessin sujuvuuspuoli korostuvat Minotauros-kurssin kommenttiohjeistuksessa. Tämä johtune siitä, että yksi kurssin vetäjistä totesi järjestäjien mieltäneen kurssin pitkälti projektiharjoitukseksi. Kahdeksastatoista kommenttiohjeen kysymyksestä suurin osa keskittyy ammattimaisuuden ja asiantuntijuuden sekä työskentelytapojen pohtimiseen: olivatko työskentelytavat tehokkaita, kuinka orastavan ammattikäntäjän editointitaidot ja -tavat poikkesivat muiden työryhmäläisten taidoista, olivatko yhdessä sovitut termityöskentelytavat toimivia... Itse tekstiä, kirjoittajaa ja kohdeyleisöä kehoitetaan pohtimaan kolmessa kysymyksessä:

Describe some of the problems you came across in translating this subject matter area and what strategies you used to solve them (give examples).

Outline a few examples of discussions your team had about your translation (about things like style, translation strategies, language questions, target audience, cultural issues) and the solutions you decided on. What was the most fruitful thing about your discussions?

How did your knowledge of world economics and politics (and any other themes in the book) develop through this project?

Muita ja näitä suurempia viittauksia teksteihin, konteksteihin tai kohdeyleisöön liittyen ohjeessa ei ole. Vallan tai ideologian pohtimisen sijaan mainitaan kulttuuriset seikat. On mahdollista, että kurssin suunnittelijat pitivät itsestään selvänä, että myöhäisessä vaiheessa opintojaan olevat opiskelijat osaisivat jo itsenäisesti pohtia edellä mainittuja аспекteja ja halusivat ensisijaisesti saada palautetta prosessin sujuvuudesta jatkosuunnittelua varten ja saada opiskelijat miettimään omia käytäntöjään.

Otsikon ”Process Aspects” alla käsitellään ainoastaan käytännön käänösprosessiin liittyviä asioita. Kuitenkaan käänösprosessi ei ole pelkistettävissä käytännön prosessiksi, vaan esimerkiksi Nord (2009, 4) ymmärtää käänösprosessin siksi käänöstapahtuman osaksi, jossa käänös tuotetaan. Nordin ajatusten perusteella käänösprosessin voi ymmärtää monivaiheiseksi älylliseksi prosessiksi, joka käsittää muun muassa lähtötekstin (tekstinulkoisista tekijöistä tekstinsisäisiin), viestintätilanteen, vastaanottajan ja tekstin funktion monisyistä analyysia (2009, 33–157). Palaan käänösprosessi-käsitteeseen vielä uudelleen alaluvussa 5.2.2.

5.1.4 Opiskelijoiden Minotauros-loppukommentit

Koska Minotauros-kurssin loppukommenttiohjeet keskittyvät muutamaa kysymystä lukuun ottamatta käytännön käänösprosessiin, minun kannattaa esittää tälle aineistolle vallan ja ideologian kannalta merkitykselliset kysymykset pääasiallisesti itse. Ottaen vaikutteita Tampereen yliopiston kieli- käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikössä käytössä olevasta melko kattavasta kommenttiohjeesta (liite 2) esitän kommentteille lähtötekstiin liittyen seuraavat kysymykset: Mistä teksti kertoo?

Kenen ja millainen ääni tekstissä kuuluu? Onko ääni luotettava? Mikä on lähtötekstin funktio? Ketä se puhuttelee? Sisältääkö lähtöteksti tai sen konteksti ideologisia aspekkeja?

Kääntämistä koskien kysyn: Mikä on kohdetekstin funktio? Ketä puhuttelet sillä? Millaista käännösstrategiaa käytät? Miten oma ideologiasi vaikuttaa käännökseen? Liittyykö kääntämistoimintoon muita ideologisia aspekkeja?

Merkittävänä sen kannalta, miten opiskelijat kääntämisen näkevät, pidän sitä, mitä he itse pitävät tärkeänä mainita, ja aineistosta nousseita yleisimpiä teemoja ovat termit, kieliosaaajuus ja sujuvuus (sisältää selkeyden/ymmärrettävyyden). Poimin myös ohjeista muutaman seikan selvittääkseni, kuinka opiskelijat vastaavat tehtävänantoon. Nämä seikat ovat kulttuuri, käännösprosessi, tyyli ja termityö.

Kysymykseni ovat kategorisoitavissa neljään luokkaan: lähtötekstiä koskevat, kohdetekstiä ja kääntämistoimintoa koskevat, aineistosta nousseet sekä ohjeistuksesta tulleet. Näiden lisäksi käsittelen valtaan ja ideologiaan liittyvät huomiot omana teemanaan. Poimin loppukommenteista vastauksia kysymyksiin ja lasken niistä määrällisesti mainintoja taulukoiden avulla. Määrällinen data on kuitenkin vain suuntaa-antavaa ja sisällön kuvausta tukevaa.

Merkintöjen selitykset taulukoissa:

Kommentoi perusteellisesti/syvällisesti	X
Mainitsee / käsittelee kevyesti	x
Ei kommentoi lainkaan	-

5.1.4.1 Lähtötekstin ja laatijan ominaisuudet ja tavoitteet

Vallan ja ideologian näkökulmasta on tärkeää ja kiinnostavaa, pohtivatko opiskelijat esimerkiksi lähtötekstin aihepiiriä ja funktiota, kirjoittajan vaikuttimia ja väitteiden paikkansapitävyyttä tai värittynäisyyttä. Lähdetekstiä koskevassa osiossa teemat eli vastaukset kysymyksiini limittyivät helposti: esimerkiksi näkökulmaa ja luotettavuutta sekä tekstin funktiota ja kohdeyleisöä koskevat vastaukset saattaisivat hyvin vaihtaa keskenään kategorioita, mutta kokonaisuuden kannalta tällä ei ole merkitystä. Käsittelen joka tapauksessa opiskelijoiden syvällisiä pohdintoja jonkin teeman yhteydessä. Teemat ilmenevät taulukoiden sarakkeissa hieman lyhennettyinä.

Taulukko 1: Lähtötekstiä koskevat teemat

	Opis- kelija 1	Opis- kelija 2	Opis- kelija 3	Opis- kelija 4	Opis- kelija 5	Opis- kelija 6	Opis- kelija 7	Opis- kelija 8	Opis- kelija 9
Mistä ker- too	-	-	X	x	-	-	-	x	x
Kenen ääni, näkökulma	-	-	X	Xxx	-	xXX	-	x	x
Luotetta- vuus	x	-	X	-	-	-	x	x	Xx
Funktio	-	-	-	X	-	Xx	-	-	X
Kenelle	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ideologia	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Neljä opiskelijaa kertoi hieman tekstin aihepiiristä (tässä kohdin en laskenut maininnaksi sitä, mikäli mainittiin yksinkertaisesti vain talous). Yhteensä viisi opiskelijaa mainitsee jollain tapaa, millainen ääni tekstissä puhuu: opiskelija 9 kuvaa Varoufakisia kärkeä, opiskelija 6 kuvaa hänen suhtautuvan kriittisesti olemassa oleviin rakenteisiin ja ajatusmalleihin. Viisi opiskelijaa otti luotettavuuteen jollain tapaa kantaa, mutta moni vain todetakseen, ettei heillä ollut riittävästi substanssiosaamista arvioida väitteiden paikkansapitävyyttä, mikä sekin on mielestäni hyvä tiedostaa:

Kirjan sisällön pätevyyttä oli mielestäni maallikkona vaikea arvioida. En tiennyt väitteiden todenperäisyydestä oikeastaan mitään, koska en ole lukenut aiheesta aikaisemmin kirjoitettuja teoksia enkä tiedä taloustieteen tutkimuksista juurikaan. (Opiskelija 7)

(...) I do understand why we translation students had to participate in giving the presentations (it wouldn't be fair if we hadn't), but I still felt like I had nothing to add to the discussion. That is, how could I criticise Varoufakis' ideas when everything I have learned about the subject I have learned from him? (Opiskelija 1)

Toisaalta haittapuolena oli, että minulla ollut minkäänlaista kehystä, mihin verrata Varoufakisin sanomisia: otin ne vastaan totuutena, koska en muusta tiennyt. Siksi minusta olikin todella mielenkiintoista käydä seminaarissa keskustelemassa kirjan asiasisällöstä. (Opiskelija 9)

Opiskelija 9 toteaaakin myöhemmin loppukommentissaan, että toisinaan Varoufakis oli hänen työryhmänsä mielestä väärässä: ei välttämättä ajatustensa, mutta yksinkertaisesti faktojen, kuten luonnontieteellisen parallaksi-ilmiön, suhteen.

Jotkut opiskelijat menevät pidemmälle lähtötekstin taustaoletusten ja näkökulman pohdinnoissa ja toteavat, että tekstin näkökulma on vain yksi monista, tai että asioiden esitystapa on tietoisesti valit-

tu, jolloin opiskelija tulee implisiittisesti sanoneeksi, että asian voisi esittää toisellakin tapaa:

I think that the critical views presented in group conversations were essential to understand that the book only presented one opinion of the matters. (Opiskelija 8)

(...) kirja käsittelee maailmantaloutta pitkälti länsimaisesta näkökulmasta (...) (...) Kurssilla kirkastui erityisesti se, että ilmiöiden syitä ja seurauksia voidaan selittää hyvin monin tavoin. (Opiskelija 4)

(...) Varoufakis has clearly written a popularised version of his theory. Despite all this, however, he delved deep enough into the matter and offered, quite knowingly, I would imagine, a highly controversial picture of the story. (Opiskelija 6)

Yksi opiskelija päätyy analysoimaan erästä kirjan esittämää näkökulmaa suhteessa muihin mahdollisiin näkökulmiin perusteellisesti ja aiempaan tietämykseensä kontekstoiden:

Kirjan lukeminen ja kääntäminen ja erityisesti sen kommentointi ryhmissä antoi minulle hyvin paljon ajateltavaa siitä, mikä todellisuuden ja tosiasioiden luonto oikeasti on maailmassa, jossa selitämme hyvin monimutkaisia ja yksityiskohtaisia rakennelmia yksinkertaistettujen metaforien avulla ja narratiivisia työkaluja käyttäen. Projekti on ehdottomasti korostanut eri näkökulmien analysoimisen ja arvioimisen tärkeyttä: hyvänä esimerkkinä tästä on mielestäni Varoufakisin hyvin erilainen Euroopan unionin ”luomismyytti” kuin se, joka on eurooppalaisten itsensä alitajuntaan iskostettu. On hyvin vaikeaa julistaa kumpaakaan vääräksi: se, että EU:sta on tullut vakaa turvallisuusyhteisö, joka on tehnyt sen jäsenvaltioiden välisestä sodasta käytännössä mahdotonta on todiste siitä, että EU on ainakin osittain rauhanyhteisö, mutta eri maiden poliittisia ja taloudellisia motivaatioita sen takana ei myöskään voida sivuuttaa. (Opiskelija 3)

Näistä esimerkeistä näkyy, että lähtötekstin väitteiden paikkansapitävyys sekä kirjoittajan vaikuttimet ovat herättäneet kääntäjissä ajatuksia. Harmillista on kuitenkin, etteivät opiskelijat kahta lukuun ottamatta avaa ajatuksiaan vaikkapa esimerkein siitä, millä tavoin teoksen näkökulma on vain yksi monista mahdollisista tai miten se kritisoi olemassa olevia rakenteita ja ajatusmalleja. Analyttinen reflektointi jää siis näissä tapauksissa kesken.

5.1.4.2 Käännös ja kääntäminen

Myös tämän osion teemat limittyvät hieman toisiinsa, eikä jaottelun kategorioihin voi sanoa olevan absoluuttinen. Kolme opiskelijaa mainitsee loppukommentissaan selkeästi kohdeyleisön, jollei laske sitä, että kahdeksan yhdeksästä opiskelijasta jollain tapaa mainitsee pyrkineensä sujuvaan ja/tai kohdekulttuurin konventioita noudattavaan suomenkieliseen ilmaisuun. Käännöksen funktiota ei pohdita eikä sen mahdollista yhtäläisyyttä tai eroa lähtötekstin funktioon.

Taulukko 2: Käännöksen ja kääntämisen teemat

	Opiskeli- ja 1	Opiskeli- ja 2	Opiskeli- ja 3	Opiskeli- ja 4	Opiskeli- ja 5	Opiskeli- ja 6	Opiskeli- ja 7	Opiskeli- ja 8	Opiskeli- ja 9
Funktio?	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kenelle?	-	-	-	X	-	X	-	x	X
Strategia	x	x	x	-	-	-	x	-	-
Oma ideologia	-	-	-	-	-	X	-	-	-
Muu ideologia	-	-	-	-	x X	X	x	-	-

Käännösstrategioiden kuvaamista ei käytännössä ole, vaikka ne on erikseen mainittu kommenttios-
jeissa. Yksi opiskelija nimeää strategiaksi virkkeiden yksinkertaistamisen ja pätkimisen, toinen oi-
keinkirjoituksen tarkistamisen asiantuntijasivustoa käyttäen, kolmas oikoluvun tekemisen useassa
eri vaiheessa. Näistä mikään ei mielestäni ole käännösstrategia. Yhden opiskelijan kuvaus lähente-
lee jo strategiaa: ”(...) translate meanings and ideas instead of words (...) Besides that we didn’t
really discuss translation strategies.” Tämä voi merkitä sitä, että opetuksessa käännösstrategiaa ei
käsitellä erityisen perusteellisesti.

5.1.4.3 Ohjeistuksesta tulevat ja aineistosta nousevat teemat

Tässä alaluvussa käsittelen sekä ohjeistuksesta että aineistosta nousevat teemat taulukoiden 3 ja 4
avulla. Teemojen käännösprosessi ja termityö kohdalla en ole arvioinut syvällisyyttä, koska se ei
ole tutkimuskysymyksen kannalta relevanttia, vaan olen laskenut teemoja käsittelevät kappaleet.

Taulukko 3: Ohjeistuksessa mainitut teemat

	Opiskeli- ja 1	Opiskeli- ja 2	Opiskeli- ja 3	Opiskeli- ja 4	Opiskeli- ja 5	Opiskeli- ja 6	Opiskeli- ja 7	Opiskeli- ja 8	Opiskeli- ja 9
Kulttuuri	-	-	Xxx	-	-	-	-	-	-
Käännös- prosessi	xx	xxx	xxxxx	xxxx	xxxxx	xxxxx	xxxxxx	xxxxxxx	xxxxxxxx
Tyyli	-	-	-	Xxx	-	Xx	x	xx	x Xx
Termityö	xx	x	x	x	x	X	x	x	x

Koska kommenttiohjeet keskittyivät pääasiallisesti käytännön käännösprosessiin, ei liene yllättävää, että kaikki yhdeksän kääntäjäopiskelijaa kuvailevat sitä usean kappaleen verran kommentteissaan: työnjakoa, -vaiheita ja -välineitä, moni hyvinkin pitkään ja yksityiskohtaisesti. Käännösprosessista puhuttaessa ei reflektoida niitä prosessin vaiheita, jotka tapahtuvat kääntäjän päin sisällä.

Kulttuurin osalta kohtasin aiempaa suuremman kategorisointiongelman. Ainoastaan yksi opiskelija käytti selkeästi sanaa kulttuuri ja viittasi tällä kulttuuriseen tietämykseensä ja kulttuuriin viittauksiin. Kuitenkin kahdeksan yhdeksästä viittaa kohdekielen ja -kulttuurin konventioihin mainitsematta suoraan sanaa kulttuuri. Mietin pitkään, miten näitä mainintoja olisi tulkittava, ja päädyin siihen, että ne voi nähdä kulttuuritekijöiden analysointina tai sitten ei. Itse näkisin, että kieli ja kulttuuri ovat niin hankalasti eroteltavissa, että kielellisten ja kirjallisten konventioiden analyysi on ilman muuta kulttuurista analyysia. Tässä näemme konkreettisesti, mikä ongelma kulttuurin käsitteen käytössä on – se on yksinkertaisesti tavattoman laaja.

Kaikki opiskelijat vastasivat kommenttiohjeen termityöjärjestelyjen toimivuutta koskevaan kysymykseen. Viisi opiskelijaa mainitsi lähtötekstin tyylin, mutta katsoin teeman olevan syvällisemmin pohdittu vasta, jos opiskelija näki tyylin jollakin tapaa suhteessa johonkin muuhun teemaan, esimerkiksi lähtötekstin tavoitteisiin tai kohdeyleisön tavoittamiseen. Näin teki opiskelijoista kolme.

Taulukko 4: Aineistosta nousevat teemat

	Opiskelija 1	Opiskelija 2	Opiskelija 3	Opiskelija 4	Opiskelija 5	Opiskelija 6	Opiskelija 7	Opiskelija 8	Opiskelija 9
Termit	X	-	x	xx	xxxx	x	xX	-	xX
Sujuvuus	x	xxx	x	xxx	xxx	xx	xxxxx	xxxx	xx
Kieliosajuus	x	x	xxxX	xx	xxx	x	x	x	-

Tämän osion teemat opiskelijat nostivat oma-aloitteisesti esille (tosin termit mainittiin ohjeessa vain yhtenä mahdollisena esimerkkinä käännösongelmista, mutta niistä kerrottiin paljon hanakammin kuin esimerkiksi käännösstrategioista tai kohdeyleisöstä). Seitsemän yhdeksästä opiskelijasta kertoo sanastosta ja termeistä, niiden oikeellisuuden varmistamisesta tai niihin liittyvistä ongelmista, monet hyvinkin perusteellisesti.

Kaikki opiskelijat kertoivat pyrkineensä sujuvaan kohdekieliseen tekstiin, muutama tosin käyttäen

sanoja ymmärrettävä ja selkeä. Näin ollen voitaneen katsoa, että kaikki opiskelijat ovat pyrkineet jollain tapaa eheän lukukokemuksen tuottamiseen suomalaiselle lukijalle.

The biggest difference between me and my teammates was that I took more liberties in translation and focused strongly in making the Finnish text fluent. They were more faithful to the source text. (...) We wanted to get the translation to be fluent, The subject itself was complicated, so the language needed to be understandable yet entertaining [sic]. (...) We wanted to avoid language where English shone through, because there is a reason why the reader chose to read the Finnish version. (Opiskelija 8)

Yhtä aineistosta nousevaa teemaa kutsun kieliosaaajuudeksi. Sillä viitataan mainintoihin, joissa opiskelijat kertovat tärkeän panoksensa omassa työryhmässään olleen suomen, englannin ja ylipäättään kielitaidon. Kaikki yhtä opiskelijaa lukuun ottamatta nostivat tämän esiin.

Ehkä suurimpana yllätyksenä itselleni aineistosta nousi selkeästi eräs teema. Mahdollisesti siitä syystä, että opiskelijat tekivät käännoistyötään yhteistyössä muiden kuin kääntäjäopiskelijoiden kanssa, kommentteihin vaikuttaa heijastuvan joko suoraan tai varjotummin se, mitä opiskelijat kokevat kääntämisen olevan. Tämä on kiintoisa huomio, sillä tämän tapaista kysymystä kommenttiohjeessa ei ollut. Kaikissa yhdeksässä Minotauros-kurssin loppukomentissa käsiteltiin jollain tapaa, mitä kääntäminen on (esimerkkien kursiivi on oma lisäykseni, jolla olen korostanut kohtia, jotka mielestäni vihjaavat opiskelijan käsitykseen kääntämisestä).

In class we sort of went through the principles of *what translation, in fact, is*. (Opiskelija 6)

They [muut opiskelija 2:n työryhmän jäsenet] realized *translating wasn't just writing the same thing in another language*.

(...) I as a translator didn't have such a deep knowledge of the book's subject matter, and that my teammates and the teacher responsible for our group valued that knowledge over the *knowledge of translating* and language. (Opiskelija 1)

Esimerkeissä jää avoimeksi, mitä kääntäminen on opiskelijoiden mielestä, mutta opiskelija 1:lle se on ilmeisesti jotain muuta kuin tieto kirjan asiasisällöstä tai kielitaitoa, sillä nämä mainitaan erikseen. Seuraavissa huomioissa on jo suurempia vihjeitä opiskelijan käsityksestä kääntämisestä: kääntäminen on merkitysten ja ajatusten, ei sanojen kääntämistä; kääntämisessä täytyy ottaa useita asioita, kuten vaihtoehtoja ja nyansseja huomioon ja pyrkiä hyvään kohdekieliseen ilmaisuun; kääntäminen on vaikeaa ja tasapainoilua maailmojen ja kielten välillä.

Before we started the translation process, we pretty much went over what was already discussed in class, that is, *translate meanings and ideas instead of words*. (Opiskelija 1)

(Vastaus kysymykseen, mitä muut työryhmäläiset oppivat kyseiseltä opiskelijalta) (...) probably something about how translating is not 'just translating', that there are many things to take into account. (...) *There are many options to choose from and nuances to consider, and you should also end up with something that sounds like good Finnish*. (Opiskelija 5)

I think my teammates learned how difficult translating texts like this is and *how hard it is to balance between worlds and languages*. If you take a bow towards Finnish, what will you do to the English version...? (Opiskelija 8)

Kiintoisimpia huomioita kääntämisen olemukseen liittyen olivat mielestäni:

X pohti välillä tapaamisissamme suurempia käsitteellisiä ongelmia, kuten arvon määrittelemistä taloudessa. En itse päässyt kovin hyvin sisälle näihin pohdintoihin, *mutta lukemansa syvällisestä ymmärtämisestä ja pohdimisesta voi epäilemättä olla hyötyä käännösprosessissa*. Onkin mahdollista, että muu ryhmä syventyi alkutekstin sanomaan huolellisemmin kuin minä, jolle aihepiiri oli tuntemattomampi. (Opiskelija 4)

Making my own part in the presentation led me to examine the subject more closely than I would probably have felt the need to do if I was *only translating*. (Opiskelija 5)

Molemmista esimerkeistä saa kuvan, että käännettävän tekstin syvälinen ymmärtäminen tuo lisäarvoa käännösprosessiin muttei ole mitenkään välttämätöntä. Ajatus on kiinnostavassa ristiriidassa aiemmissa esimerkeissä esiin tulleen ajatuksen kanssa, että kääntäminen on merkitysten ja ajatusten, ei sanojen kääntämistä. Jos asian esittäminen suullisesti saa perehtymään siihen ja oivaltamaan sen paremmin, eikö toisen esimerkin “ainoastaan kääntäminen” pelkisty silloin sanojen kääntämiseksi – tosin “sujuvalla ja ymmärrettävällä suomella”, koska tätä jokainen opiskelija muistaa kommenteissaan korostaa?

Toisaalta kurssin työskentelytavat tuottivat selkeästi opiskelijoille uudenlaisia ajatuksia tekstin syvällisestä ymmärtämisestä: esitelmän tekemisen myötä aiheeseen pääsi paremmin sisälle.

I didn't consult sources very deeply for the translation work itself. It was for the presentation we made of our chapter that I did most information search work. I think many of us felt that the whole presentation series was what eventually opened our eyes for the subject.

Even as I could understand the chapter on the surface level after translation, only after making the presentation could I really put it into the context and understand its meanings. Making a presentation about any text (...) often makes you understand what it is about - which makes you wonder what a vast amount of information you miss when you only read through something once. (Opiskelija 5)

Aivan erityisen kiinnostava esimerkki oli opiskelija 7:n seuraava huomio, jossa hän reflektoi kriittisesti oman alansa koulutusta:

Tiimin muut jäsenet keskittyivät selvästi enemmän kirjan varsinaiseen sisältöön, josta minulla ei työn loppuvaiheillakaan ollut rehellisesti sanottuna kovin hyvää käsitystä. *Havaitsin prosessin aikana, että kääntäjänkoulutuksessa keskitytään hyvin paljon sanomisen tapaan, ja hieman vähemmän siihen, mitä sanotaan*. Itseäni murehdutti erityisesti kankeat virkkeet ja huono suomen kieli. Palaverissa emme juurikaan keskittyneet kieliasioihin, vaan pyrimme saamaan kirjan sisällön sujuvasti käännettyä. Tietenkin muoto ja sisältö ovat erottamattomia, ja toki tuli puututtua myös kieliasioihin, mutta ilman tiimiläisiäni olisivat sisällölliset asiat jääneet hyvin laihasti käsitellyiksi. Tässä mielessä huomasin kyllä puutteita esimerkiksi siinä, että en kiinnittä ehkä aivan riittävästi huomiota tekstin sisällöllisiin asioihin.

Ajatukset uudenlaisesta suhtautumisesta asiasisältöön herätti ilmeisesti kurssin poikkitieteellinen

järjestämistapa. Poikkitieteellisyys sai muiltakin opiskelijoilta suoraa tai epäsuoraa kiitosta:

It was enlightening to work with students from other fields in the first place, since we usually only spend time with other language/translation students. (...) All of this is very far from our own field, and it would be fruitful if we were exposed to other fields in this way more often. (...) maybe groups in a university shouldn't be so tightly knit. (Opiskelija 5)

I think it was a really useful and educating process for all parties involved. I also think we should have more "poikkitieteellisiä" courses at the University. We have so many people who know so much about some specific subject. If we put those people together with other people (...), we really have teams of amazing experts who can accomplish so much together! (Opiskelija 2)

Sitä vastoin joistakin kommenteista kävi myös ilmi, että koettiin, ettei kääntämistä ja kääntäjien asiantuntemusta riittävästi arvostettu kurssilla, ja tähän oltiin pettyneitä. Kommenttien perusteella opiskelijat kokivat tekevänsä asiantuntijatyötä, ja ammattimaisuuden kehittyminen paistoi useista kommenteista: moni koki taitavansa niin tiedolliseen kuin käytännönkin käänösprosessiin liittyen asioita, jotka eivät välttämättä olleet muilla työryhmäläisillä hallussa.

5.1.4.4 Vallan ja ideologian näkökulmat

On hieman yllättävää, että vaikka teksti käsitteli talouspoliittista ja -historiallista aihetta joidenkin opiskelijoiden mukaan värikkään provosoivasti, sana ideologia esiintyi ainoastaan yhden opiskelijan loppukommentissa. Opiskelija 6 osoittaa olevansa tietoinen omista ideologisista sympatioistaan ja tekee sen lisäksi huomion, että käännökset heijastavat aina ainakin jossain määrin kääntäjän käsitystä todellisuudesta:

In the presentation we made on the contents of the chapter, our ideological leanings may have shined through, and we received a valid remark from someone not to let them show in our translation. However, I believe none of us never had any trouble understanding such a basic ethical question on translation and do not think our translation has been especially influenced by this - at least not more so than all translations necessarily reflect the translator's understanding of the world.

Muillakin opiskelijoilla on joitakin huomioita, joiden voi katsoa viittaavan ideologisiin pohdintoihin, vaikkeivät he käytä sanoja *ideologia* tai *valta*:

Keskusteluista mieleeni jäi erityisesti tilanne, jossa x [yksi kurssin vetäjästä] oli ehdottanut ilmaisun 'working population' kääntämistä muotoon 'työväenluokka', josta ehdotuksesta tiimikaverini olivat *tyrmistyneitä* luokka-käsitteen latautuneisuuden vuoksi. Tällaiset ovat kysymyksiä, joihin kääntäjä valtiotieteen maallikkona ei varmasti olisi kiinnittänyt yhtä paljon huomiota. (Opiskelija 7)

Karsimme (me-pronominia) paikoitellen, mutta ajattelimme myös, että kaikkia tällaisia elementtejä ei ole tarpeen poistaa. Kirjailija kuitenkin haluaa tekstissään välittää sanomaa siitä, että kaikki (länsimaiset) ihmiset ovat ikään kuin samassa veneessä. (Opiskelija 4)

We thought about aspects of each of the Finnish terms: *how submissive or powerful they sounded, or malevolent or neutral*. (Opiskelija 5)

In the beginning, I also wondered if there was an *unconscious gender effect in play* - if two males could

be less used to letting a female take the manager role. (Opiskelija 5)

Opiskelija 7 on ilmeisesti tullut tietoiseksi ideologisen värittyneisyyden mahdollisuudesta yksittäisen termin takana, vaikkei hän avaakaan ajatusta pidemmälle. Sosiologian professori Harri Melin toteaa *Aikalaisen* haastattelussa (Laurinolli 2014), että yhteiskuntaluokka on käsitteenä latautunut, koska se on niin keskeinen marxilaisessa tieteenperinteessä – vaikkakin, Melin toteaa, sosiologian tutkijalle käsite on täysin neutraali. Ehkäpä työryhmässä käyty keskustelu on pohjautunut tämän tyyppisille ajatuksille?

Ottamatta kantaa opiskelija 4:n havaintoon siitä, haluaako Varoufakis luoda kuvan, että kaikki (länsimaiset) ihmiset ovat ikään kuin samassa veneessä, tämän tyyppiset sana- ja tyylivalinnat saattavat hyvinkin todennäköisesti sisältää jonkinlaisen tietoisien tai tiedostamattoman ideologisen position. On mahdollista, että moisilla tyylivalinnoilla lukijalle voidaan antaa kuvaa hänen kuulumisestaan johonkin joukkoon ja sen joukon yhtenäisyydestä, ja on paikallaan, että opiskelijat ovat käyneet asiasta keskustelua, jonka sisällöstä olisi kiinnostavaa tietää enemmänkin.

Opiskelija 5:n esimerkissä pohdinnat suomenkielisten termien konnotaatioista – kuinka alistuvilta, voimakkailta, pahansuovilta tai neutraaleilta ne kuulostavat – vaikuttavat hyvinkin siltä, että keskusteluun todennäköisesti liittyi ideologian ja vallan aspekteja. Sillä, saadaanko asia ja asiayhteys sanavalinnalla vaikuttamaan joltakin edellä mainituista laatusanoista, on paljon merkitystä valtanäkökulmasta. Tässäkin tapauksessa harmillista on, ettei opiskelija mainitse yhtään konkreettista esimerkkiä, vaan ideologia-aspekti jää arvailuni varaan.

Neljäs esimerkki on tarkkanäköinen havainto käännösprosessissa mahdollisesti ilmenevistä valtakysymyksistä, ja se kohdistuu vieläpä tekstinulkoiseen asiaan, nimittäin kääntäjien väliseen dynamiikkaan, jossa, kuten kaikessa ihmisten välisessä toiminnassa, on erilaisia valtasuhteita, joihin meitä ympäröivä kulttuuri vahvasti vaikuttaa.

5.1.5 Päätelmät Minotauros-loppukommenttiaineistosta

Loppukommenteissa käännösprosessin ja ohjeistuksessa annettujen kysymysten analyttinen pohdinta on vähäistä tekstimassaan nähden. Todennäköisesti ja ymmärrettävästi ohjeistus on ohjannut opiskelijoiden kommentteja, ja se keskittyy käytännön toimenpiteisiin sellaisten kysymysten sijaan, jotka ohjaisivat pohtimaan valtakysymyksiä tai älyllistä käännösprosessia, mutta nähdäkseni käytännön järjestelyjen kuvaaminen silti korostuu opiskelijoiden loppukommenteissa muiden ohjeessa esitettyjen kysymysten kustannuksella. Luulen, että loppukommenteissa näkyvät tutkinto-ohjelmien

opetuskäytännöt: ehkäpä aiemmilla kursseilla on kiinnitetty enemmän huomiota seikkoihin, joita opiskelijat nytkin hanakimmin käsittelivät, eli käytännön prosessiin ja kohdetekstin sujuvuuteen?

Loppukommenteissa oli havaittavissa selkeä tendenssi, joka yllätti ainakin minut: opiskelijat luettelivat tai mainitsivat asioita, jotka olivat herättäneet ajatuksia tai keskustelua, mutteivät avanneet itse ongelmaa, keskustelua tai herännyttä aivoitustaan välttämättä millään tavoin. Muun muassa useista analyysiosioon poimimistani tekstikatkelmista sain kuvan, että opiskelijoilla saattaa esimerkiksi olla jokin aavistus vaikkapa valtaan ja ideologiaan liittyvistä kysymyksistä käännösprosessissa, mutta siihen ei pääse kiinni, koska he eivät avaa ajatuksiaan loppuun saakka. Tällöin ei voi tietää, eikö ajatusta ole ylipäättään ajateltu loppuun vai onko se vain jäänyt sanomatta, koska pitkälle menevää pohdintaa tekstin taustavaikuttamista ei odoteta.

Tämä ilmiö oli tässä aineistossa laaja ja yllättävä. Opiskelijat tuntuvat pitävän riittävänä, että loppukommentin tyyppisessä reflektiopaperissa todetaan, että asiat mietityttivät, mutteivät selitä, mitkä asiat, millä tavalla ja minkä vuoksi. En usko kyseen olevan esimerkiksi viitseliäisyyden puutteesta, sillä opiskelijat käsittelevät hyvin tarkkaan käytännön käännösprosessia ja selittävät yksityiskohtaisesti esimerkiksi, miten teksti jaettiin. Vaikuttaisikin siltä, että opiskelijat eivät ole välttämättä tottuneita avaamaan ajatuksiaan kurssin arvioijille.

Opiskelijat keuhvat kurssin poikkitieteellisyyttä joko suoraan tai epäsuorasti: opin paljon toisilta, ajattelen kääntämistä nyt hieman eri tavalla. Kurssi vaikuttaa myös herättäneen uudenlaisia kriittisiä ajatuksia: ”ilmiöitä voi selittää monin eri tavoin” (opiskelija 4). On kiinnostavaa, että tämäntyyppiset ajatukset tulevat vasta opintojen loppuvaiheessa – olisiko näitä herätettävissä jo varhaisemmasakin vaiheessa opintoja?

Lähdetekstissä kuuluva ääni tai äänet ja niiden luotettavuus ovat jollain tapaa edustettuna useassa kommentissa; joskin useimmissa joko mainintana, ettei opiskelijalla ollut riittävää osaamista suhtautua kriittisesti esitettyihin väitteisiin, tai lyhyenä mainintana, että seminaarissa käyty keskustelu avasi silmiä esitetyn todellisuuden monitulkintaisuudesta. Loppukommenteissa opiskelijat ovat pohjineet kirjoittajan ideologista taustaa ja vaikuttimia vähän. Kurssia käytäessä Giánis Varoufakis oli Suomessa suhteellisen tuntematon hahmo jopa taloustieteilijöille, mutta vajaa vuosi myöhemmin hän nousi riviopiskelijankin tietoisuuteen noustessaan Kreikan valtionvarainministeriksi vasemmistolaisen Syriza-puolueen vaalivoiton myötä. Olisiko Varoufakisin kuuluisuuden ja opiskelijoiden tietoon tulleen ideologisen taustan myötä saatu erilaisia tuloksia?

Kukaan yhtä opiskelijaa lukuun ottamatta ei mainitse suoraan sanaa ideologia. Teksteistä on löydettävissä joitain ideologisen suuntaan meneviä pohdintoja, mutta vaikuttaa siltä, etteivät opiskelijat välttämättä tunnista niitä sellaisiksi. Toisekseen opiskelijoiden vihjaukset työryhmissä ja luennoilla käytyihin keskusteluihin viittaavat siihen, että ideologiaan liittyviä keskusteluja on käyty, mutta he eivät ilmeisesti koe oleelliseksi kertoa niistä. Joka loppukommentissa on kuitenkin mielestäni jotain, joka viittaisi siihen, että opiskelijoilla on kyllä kapasiteettia sekä pohtia ideologiaan ja valtaan liittyviä seikkoja että käsitellä käännösprosessia analyttisemmin.

Pari asiaa opiskelijat vaikuttavat sisäistäneen todella hyvin: tuotetun tekstin on oltava sujuvaa, ymmärrettävää ja hyvää suomea, samaten termejä ei voi viljellä miten sattuu, vaan tarkkojen ja oikeiden termien löytämiseen on käytettävä aikaa ja vaivaa. Vaikuttaa myös siltä, että kohdekielen ja -kulttuurin konventioiden noudattamisesta ja sujuvuudesta on tullut normi, jota ei enää tarvitse perustella eikä myöskään kuulu kyseenalaistaa. Kaikki opiskelijat mainitsevat pyrkineensä siihen, ja opiskelija 5 menee vielä pidemmälle määritellesään kääntämisen muun muassa joksikin, jonka lopputuote on hyvää suomea. Käytännön prosessi ja projektinhallinta näyttäisi olevan opiskelijoilla hyvin hallussa ja he osaavat kuvailla ja arvostella sitä. He myös selkeästi kokevat tekevänsä asiantuntijatyötä, ovat löytäneet ammattimaisen asenteen kääntäjän työhön ja pyrkivät kehittämään tuota ammattimaisuutta.

Useista kommentista käy ilmi, että opiskelijat ovat opintojensa aikana sisäistäneet, että kääntäminen on jotain erityistä, josta asiaan perehtymättömällä ei ole käsitystä. He eivät ilmaise eksplisiittisesti, mitä se on, mutta kiinnittämällä huomiota heidän mainitsemisen arvoisina pitämiinsä seikkoihin sen voi ehkä rekonstruoida: kääntäminen EI ole lähtötekstin sanojen orjallista korvaamista kohdekielen sanoilla. Kääntäminen ON lähdetekstin välittämistä sujuvalle kohdekielelle kohdekielen ja -kulttuurin konventioiden mukaisesti. Lähtötekstin tyyli koetetaan säilyttää niin pitkälle kuin mahdollista, kuitenkin kohdetekstin sujuvuutta uhraamatta.

Näen käsityksen kääntämisen olemuksesta oleellisesti liittyvän valtakysymyksiin. Mikäli kääntäminen nähdään esimerkiksi viestintänä, jossa kääntäjä yrittää saavuttaa mahdollisimman kokonaisvaltaisen ymmärryksen viestintätilanteesta, eli lähdetekstin merkityksistä ja siinä vaikuttavista diskursseista ja ideologiasta, kohdetekstin funktiosta ja potentiaalisesta lukijasta sekä kyseisen tekstin kääntämiseen liittyvistä eettisistä kysymyksistä ja pohtii ratkaisujaan suhteessa näihin, kääntäjä pääsee tietoisesti käyttämään valtaa, joka hänelle on viestijänä annettu, luovuttamatta sitä tiedostamatta muille tekijöille, kuten konventioita muovaaville vallitseville valtarakenteille. Kyse ei ole

siitä, että kääntäjän tarvitsisi esimerkiksi toimia valtarakenteita vastaan, vaan että tietoisuus tuo pidemmän päälle valtaa päättää esimerkiksi siitä, onko tietyn tekstin tai jopa yhteiskunnan valta-asetelmien uusintaminen hyvä ratkaisu vai ei. Laajenevan tietoisuuden luulisi näin kehittävän kääntämistä ja parantavan käännöksiä, kun useampia viestintätilanteessa oleellisia seikkoja osataan huomioida.

5.2 Lapuanjoki-aineisto

Teen tässä osiossa diskurssianalyysin Lapuanjoki-toimeksiannon lähdetekstistä, sisällön analyysin kurssin kommenttiohjeesta ja sisällön analyysin ja sisällön erittelyn opiskelijoiden käännöskommenteista. Yksi kurssin opiskelija on laatinut kommenttinsa saksaksi, mutta olen kääntänyt siitä poimitut esimerkit suomeksi, jottei se erottuisi liikaa muiden joukosta.

5.2.1 Lähdetekstin analyysi

Teksti on otsikoltaan *Jokiristeily alajoen suuntaan*, mutta nimitän sitä yksinkertaisuussyistä Lapuanjoki-esittelyksi. Se on tarkoitettu turistioppaan puhuttavaksi samalla kuin risteilylaiva etenee pitkin Lapuanjokea historiallisesti ja nykyäänkin merkittävien kohteiden ohitse. Teksti sisältää paljon maan- ja luonnontieteellistä sekä historiallisten arjen yksityiskohtien kuvausta kuin myös historiallisia faktoja. Oman huomioni kuitenkin kiinnittää erityisesti tapa, jolla Lapuan poliittisesta historiasta puhutaan – ja ollaan puhumatta.

Tekstin sivuilla 1–2 Vihtori Kosola esitetään ensisijaisesti jääkärivärvinä ja hieman myöhemmin kerrotaan, että hän oli myös lapuanliikkeen eli “oikeistolaisen kommunisminvastaisen kansanliikkeen” johtaja. Lapuan liikettä olisi kuitenkin mahdollista kuvata myös toisilla, vähemmän neutraaleilla määreillä: historiankirjoitus nimittäin kuvaa Lapuan liikettä demokratiavastaiseksi (Morgan 2003, 89), äärinationalistiseksi (Jussila, Hentilä & Nevakivi 2006, 158) ja oikeistoradikalistiseksi (Ylikangas 2007, 236). Lapuan liike syyllistyi moniin laittomuuksiin, kuten pahoinpitelyihin ja murhiin, työväenlehden kirjapainon tuhoamiseen, muilutuksiin ja Mäntsälän aseistettuun kapinaan (Edgren, Manninen & Ukkonen 2003, 326–328).

Sivulla seitsemän kerrotaan kansanedustaja Ernst Saaresta:

Hän oli yksi Lapuan Osuuskaupan perustajista ja johtajista. Hän oli aktiivisesti mukana myös jääkäriiliik-
keessä. Ollessaan kansanedustajana vuonna 1917, hän kannatti erään toisen edustajan kanssa muita roh-
keammin punakaartin laittomuuksien lopettamista ja suomalaisen sotaväen uudelleen asettamista. Tämä
mielipide koitui molempien kohtaloksi ja heidät surmattiin punakaartilaisten toimesta. (Saari pääsi pake-
nemaan Helsingistä, mutta hänet ilmiannettiin Tampereella ja surmattiin Pyynikillä.)

Ernst Saaren toimintaan viittaavalla sanalla *rohkea* on positiivinen sävy. Kuvauksessa puhutaan myös punakaartin laittomuuksista sekä sen toimeenpanemasta surmasta. Näkökulmavalinta on sikäli mielenkiintoinen, että koko tekstissä ei mainita suojeluskuntien eikä sanallakaan Lapuan liikkeen tekemiä laittomuuksia, vaikka tekstin käsitellessä monin paikoin etenkin Lapuan liikettä näiden historiallisten faktojen voisi ajatella olevan oleellinen ja jopa yleisöä kiinnostava puoli asiasta. Tällä näkökulmavalikoinnilla ja sanavalinnalla Ernst Saaren tarinassa voi nähdä hienovaraista marttyyrisankaritarinan hehkua.

Lapuanjoki-esittelyssä Kyösti Wilkunan kerrotaan toimineen jääkärivärvärinä ja Lapuan yhteiskoulussa historian ja uskonnon opettajana sekä olevan tunnetun lukuisista isänmaallis-historiallisista kertomuksista. Silvennoisen, Tikan ja Roseliuksen (2016, 46) mukaan taas Wilkunan ajattelusta oli ”erotettavissa kaikki 20. vuosisadan fasismin keskeiset taustatekijät, ideologiset reaktiot ja älylliset ratkaisut”, eikä Wilkuna voinut hyväksyä ”vapauden, veljeyden ja tasa-arvon valistusihanteita, passifismia, naisasiaa, raittiusliikettä, liberalismia ja vapaamielisyyttä” (mts. 49). Wilkuna myös osallistui kirjailija Algot Untolan (alias Maiju Lassila) murharetkelle (mts. 84) ja kuvasi itseään ”kenttätuomarina” ja ”telottajana” (mts. 224). Isänmaallisten kertomusten sepittäminen ja opettajana toimiminen antaa kuitenkin Wilkunan henkilöstä paljon kunnioitettavamman ja rauhanomaisemman kuvan.

Tekstin sivulla seitsemän IKL:n eli Isänmaallinen kansanliike -puolueen kansanedustajan Hilja Riipisen kuvaillaan muun muassa olevan ”Suomen kouluhistorian karismaattisimpia opettajia”, kansanedustajana tunnettu ”suoruudesta ja ehdottomuudesta”, aktiivinen lotta ja ”harvoja naisia Lapuanliikkeen näkyvällä paikalla”. Kuvailusanat ovat jopa sankarinhoitoisen positiivisia. Toinen näkökulma Riipisen hahmoon on, että hän kannatti eugeniikkaa (Vasara 1997, 146) ja näki juutalaiset ”rahanahneina koronkiskureina ja rikkaina, isänmaattomina kauppiaina” (Vasara 1997, 149 Sulamaasta 1995²⁵). Riipisen puoluetta IKL:ää on kutsuttu ”kansallissosialistiseksi” ja fasisistiseksi (Morgan 2003, 89–90). Jussila ym. (2006, 162–163) toteavat, että IKL:n ohjelma, organisaatio ja ulkoinen esiintyminen olivat monilta osin lainaa Italian fasisteilta ja Saksan kansallissosialisteilta, Edgrenin ym. (2003, 329) mukaan natsitervehdyksiä myöten.

---

²⁵ Sulamaa Kaarle 1995. *Hilja Riipinen – Lapuan lotta*. Keuruu (Vasara 1997, 741).

Sivulla kahdeksan puhutaan vapaussodasta, joka on Suomessa latautunut termi, sillä se on valkoisten voittajien sodasta käyttämä nimitys (mm. Manninen 1982, 1). Pertti Haapalan (1993) mukaan se viittaa yhteen perinteeseen käsittää asia ja legitimoi kapinan kukistamista. Lapuanjoki-esittelyn sivulla 8 todetaan myös: ”(...) lapualaisten ansiosta valkoisten puolella ei nähty naisia aseiden kanssa rintamalla, vaan muissa tärkeissä tehtävissä, kuten mm. ensiavussa ja muonituksessa”. Toteamus ei ole mielestäni ideologisesti neutraali, vaan etenkin sanan *ansiosta* vuoksi toteamuksen voi käsittää pitävän sisällään arvotuksen, että naisten paikka ei ole yhtä lailla rintamalla kuin miesten. Toteamuksen ”(...) valkoisten puolella ei nähty (...)” voi myös ajatella vertailuna ja vastakkainasetteluna, sillä punaisten sotajoukoissa naisia oli (Pekkalainen & Rustanius 2007, 91).

Tekstin mukaan ”kommunistien kansainvälinen vakoilutoiminta oli yleistä”, ja vanhan patruunatehtaan johtajan myrkyttäjän jäljet johtivat Neuvostoliittoon (sivu 8). Kyse lienee ainakin ensimmäisen väitteen kohdalla historiallisesta faktasta, mutta jos taas ajatellaan, mitä tekstissä päätetään kertoa ja mitä jättää kertomatta, tässä vaikutettaisiin luotavan representaatiota jostakusta ”toisesta”. Koska tekstissä korostuvat niin huomattavasti tiettyyn sosialismilokeroon aseteltavissa olevien instituutioiden – punakaartit, kommunistit, Neuvostoliitto – pimeät puolet, vaikuttaa ilmeiseltä, että teksti sympatisoi näiden vastapoolia. Tekstistä onkin löydettävissä diskurssi, joka vaikuttaisi johtavan valkoisen Suomen näkökulmaa sympatisoivaan ideologiaan.

Tekstissä on kaksi diskurssianalyttisesti kiinnostavaa ja ideologisesti merkittävää piirrettä: näkökulman valikointi eli se, mitä kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta, sekä sanavalinnat. Lapuan liikkeen ja IKL:n historiaan ja merkkihenkilöihin viitataan neutraaleilla ja positiivisilla määreillä ja kerrotaan heidän ansioistaan. Toinen vaihtoehto olisi antaa vaikutelma kyseenalaisista hahmoista, jopa rikollisista.

Ideologisten funktioiden eli vastaanottajien näkökulmiin vaikuttamisen lisäksi tekstillä on todennäköisesti ensisijaisesti kaupallinen funktio. Risteily ja siihen oleellisena osana kuuluva opasteksti on itsessään kaupallinen tuote, jota on todennäköisesti hiottu ajan kanssa myyväksi ja sellaiseksi, että palvelun ostavat saavat vastinetta rahoilleen. Näin ollen tekstiin on varmasti valikoitu riittävän ”herkullisia” historiallisia tapahtumia ja henkilöitä.

Jokinen ym. (1993, 32) toteavat, että tekstin kulttuurisen kontekstin tiedostaminen ja analyysin ulottaminen siihen edellyttää tutkijan oman kulttuuristen tapojen, stereotyyppien tai yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemuksen tietoista käyttöä. Sovelsin tämän tekstin kohdalla kulttuurista ja yhteiskunnallista tuntemustani niin, että joten kuten tuntemieni Lapuan liikkeen ja IKL:n positii-

vinen kuvaus sekä kiistanalainen termi vapaussota kiinnittivät ensiksi huomioni. Siten aloin kiinnittää huomiota myös muihin valikoiviin kuvauksiin tekstissä ja tutkia minulle entuudestaan tuntemattomien henkilöiden taustoja. Kyseessä on vain muutama huomio, jotka tein oman ideologisen viitekehykseni lävitse. Suhtautumiseni tähän tekstiin oli erilainen kuin *The Global Minotauriin*, sillä koen henkilökohtaisesti fasismin vastenmieliseksi, ja asennoitumiseni vuoksi olin varmasti herkempi huomaamaan ideologisia piirteitä tässä tekstissä ja tulkitsemaan niitä voimakkaammin. Koen kuitenkin, että ideologisista sympatioistani huolimatta onnistuin tavoitteessani eli selvittämään, pitävätkö kyseiset tekstit sisällään ideologisesti värittyneitä piirteitä.

5.2.2 Kurssin kommenttiohjeen analyysi

SAKA9 - Käännösviestintä suomi–saksa -kurssin kommenttiohje (liite 2) on yksityiskohtainen ja kohtalaisen perusteellinen mutta ytimekäs. Siinä kerrotaan, miksi ja miten käännöskommentteja kirjoitetaan sekä mitä osia käännöskomenttiin kuuluu. Ohje on Tampereen yliopiston kieli- käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikön yhteinen ja eri työkielten edustajien yhdessä laatima.

Alun osiossa *Miksi käännöskommentteja kirjoitetaan?* todetaan: “Kommentin tarkoitus on kuvata käännösprosessia ja perustella ratkaisuja. Ennen ratkaisujen perusteluja on kuitenkin huomattava, että ratkaisuja on tehty ja että niitä tehdään koko kääntämisen ajan. Käännöskommentin ensisijainen tavoite onkin havahduttaa tiedostamaan käännösratkaisuja ja pohtimaan, miksi ongelmat on ratkaistu juuri tietyllä tavalla ja miksi olisi sittenkin pitänyt tehdä toisin.” Muutoin osiossa on vahva asiantuntijuus- ja ammattimaisuuspainotus: todetaan, että kommentin kirjoittaminen lisää tietoisuutta työn vaatimasta ammattitaidosta ja mahdollistaa oman asiantuntijuuden sanallistamisen myös työelämässä.

Molemmat näkökulmat ovat tärkeitä mutteivät mielestäni täysin riittäviä kuvaamaan kommentin kirjoittamisen merkitystä. Käännösongelma- ja ratkaisukysymykset ovat mielestäni vasta toissijaisia, kun opiskelijan voisi ajatella keskittyvän ensiksi sellaisiin peruskysymyksiin, kuin mitä hän on tekemässä, kenelle ja mitä varten. Ongelmista ja ratkaisuista puhuminen saavat mielestäni helpommin ajattelemaan jotain ihan käsin kosketeltavaa ongelmaa tai ratkaisua: miten kääntää jokin puhuttelu kielelle, jossa vastaavaa puhuttelua ei käytetä? Mielestäni olisi suotavaa, että opiskelija saisi heti alkajaisiksi käsityksen, että käännöskomentissa ja kääntämisessä on kyse jostain vähän suuremmasta. Osiossa mainitaan kuitenkin myös, että kommentin tarkoitus on tuoda opiskelijan ääni kuuluville, että sen avulla voi nostaa esille itseä askarruttavia asioita ja että se on käännöksen kans-

sa osa kokonaisuutta ja vaikuttaa kurssin arvosanaan. Minusta nämä maininnat korostavat opiskelijalle pohdinnan ja kommentin merkitystä.

Osiassa *Miten kommentti kirjoitetaan?* muun muassa ohjeistetaan laatimaan kommentti hyvällä asiatyylillä, rohkaistaan omaan pohdintaan ja neuvotaan tekemään käännösprosessin aikana muistiinpanoja tai niin sanottua kääntäjän päiväkirjaa pohdituista asioista. Kahden jälkimmäisen ohjeen luulisi kannustavan analyttisempiin mietteisiin mekaanisten toimintojen luettelemisen sijaan. Kuitenkin tästä osiosta, samoin kuin koko ohjeesta, puuttuvat sanat analyttisyys ja kriittisyys. Kriittisen ajattelun korostaminen sopisi mielestäni akateemiseen yhteyteen ja valmentaisi opiskelijoita syvällisempään lähestymistapaan. Päiväkirjaohjeen yhteydessä mainitaan esimerkkinä, että voi kirjata muistiin, mistä asioista on hakenut tietoa ja mistä sitä löytyi. Esimerkki tuo mielestäni vinkin pohdintaa auttavista muistiinpanoista hyvin käytännölliselle tasolle.

Käännöskommentin osat -osiossa kehoitetaan pohtimaan hyvin oleellisia asioita käännösprosessin kannalta. Kuka ja millainen on käännöksen toimeksiantaja? Mikä on käännöksen tarkoitus tai funktio? Millaisille lukijoille teksti on suunnattu? Mistä käännettävä teksti on peräisin ja keitä ja millaisia tekstin laatijat ovat?

Lähdetekstin funktiota kannustetaan pohtimaan ohjeella: “Mieti, mikä on tekstin tavoite. Onko teksti informatiivinen (tietoa välittävä), operatiivinen (vaikuttamaan pyrkivä) vai ekspressiivinen (ilmaiseva)?” Kyseessä ovat Reißin ja Vermeerin (1984) tekstityypit, joiden relevanssia tekstianalyysille kyseenalaistin alaluvussa 3.5. Tekstityyppien esittely ainakaan näin yksinkertaisessa muodossa ei tee oikeutta tavoitteiden ja vaikuttimien moninaisuudelle, ja ohjeesta saa kuvan, että tavoitteet voisivat todellakin olla näin selkeitä ja tyypittely yksinkertaista. Tämä liittyy myös ideologiaan, sillä yksinkertaistamalla ideologista väriä mahdollisesti pursuavat tekstit, kuten Reißin ja Vermeerin (mts. 206) informatiivisen tekstityyppiin sijoittamat uutiset, solahtavat johonkin “informatiivisuuden” ja sitä kautta objektiivisuuden lokeroon pelkästään siitä syystä, että niiden tekstilajia on totuttu pitämään sellaisen tyypin edustajana.

Myös käännettävän tekstin piirteitä kehoitetaan pohtimaan. Näistä annetaan esimerkkeinä tyyli, tekstilaji, kulttuurierot, kohdeyleisö ja visuaalisuus. Valtaa ja ideologiaa ei mainita.

Käännöskommenttiohjeen kohta kolme on nimeltään Käännösprosessi, mutta toisin kuin esimerkiksi jo luvussa 5.1.3 mainitsemani Nord (2009) käännösprosessin näkee, käännösprosessi samastetaan ohjeessa lähes täysin käytännön toimenpiteiksi, työvaiheiksi ja -tavoiksi lähdetekstin ymmärtämisen

mainitsemista lukuun ottamatta. Esimerkit käännösprosessista huomioitaviksi seikoiksi sisältävät hyvin käytännönläheisiä asioita, kuten tiedonhaun, rinnakkaistekstien lukemisen, termityön, parityöskentelyn ja aikataulutuksen. Mielestäni on vaarana, että käytännön toimintojen nimittäminen käännösprosessiksi saattaa mekaanistaa opiskelijoiden käsitystä kääntämisestä. On kuitenkin totta, että myös kääntämisen käytännöllisempiä järjestelyjä käsittävä prosessi tarvitsee kuvaavan sanan. Olisiko mahdollista tehdä ero näiden kahden välille puhumalla käytännön käännösprosessista ja kognitiivisesta tai tiedollisesta käännösprosessista?

Otsikon Globaalit makrotason käännösstrategiat alla esitetään kysymyksiä, jotka mielestäni kannustavat pohtimaan oleellisia asioita: ”Mikä oli kokonaisnäkemyksesi tekstistä? Mitä halusit kokonaisnäkemyksesi pohjalta karsia, säilyttää tai lisätä? Millaisille lukijoille käänsit ja mitä tarkoitusta varten?” Kuitenkin näiden jälkeen viitataan taas Reißin ja Vermeerin typologiaan: ”Pyritkö tekstilläsi ensisijaisesti välittämään tietoa (esim. tietosanakirja-artikkeli), vaikuttamaan lukijaan (esim. turvaohjeet) vai ilmaisemaan kirjoittajan kokemuksia tai tulkintoja (esim. runo)?” Arvelen, että tällainen palikkamainen tavoitteiden kategorisointi voi johtaa palikkamaiseen ajatteluun. Kategorisointi unohtaa, että teksti ja kääntäjä vaikuttavat aina jollain tapaa lukijaan – ei niitä muuten tarvittaisi.

Vaikka ohje on monella tapaa kattava, pidän Reißin ja Vermeerin tekstitypologian käyttämistä näin yksinkertaisessa muodossa useaan kertaan ongelmana. Typologia ei ainakaan näin esitettynä kannusta pohtimaan tekstien moninaisia ja erityisesti läpinäkymättömiä vaikuttimia ja tavoitteita, ja tämä on ratkaisevaa vallan ja ideologian kysymysten kannalta. Toisena ongelmana pidän ammattimaisuuden ja käytännön toimenpiteiden korostumista kriittisyyden ja analyttisyyden kustannuksella. Molemmille on paikkansa ja ne olisi hyvä ottaa ohjeissa huomioon tasapuolisemmin. Ohjeen perusteellisuudesta huolimatta näen, että hienosäädöllä se rohkaisisi opiskelijoita syvällisempään, monipuolisempaan ja analyttisempaan pohdintaan.

5.2.3 Opiskelijoiden Lapua-käännöskomentit

Koska SAKA9 käännösviestintä suomi–saksa -kurssilla annettu kommenttiohje jo sisältää monia tärkeitä käännösprosessin aspektoja, poimin kommenttiohjeesta hieman muokaten muutamia mielestäni oleellisia kysymyksiä. Kysyn kommenteilta seuraavat kommenttiohjeeseen pohjaavat kysymykset ensiksi lähdetekstin osalta: Kuka ja millainen on käännöksen toimeksiantaja? Mistä lähdeteksti kertoo? Mistä käännettävä teksti on peräisin, ja kenen ja millainen ääni siinä kuuluu? Mikä on lähdetekstin tavoite? Mikä on lähdetekstin kohdeyleisö? Millaista tyyliä ja tekstilajia se edustaa?

Sisältääkö lähtöteksti tai sen konteksti ideologisia aspektejia?

Kohdetekstistä ja kääntämisestä kysyn, mikä on käännöksen tarkoitus tai funktio? Millaisille lukijoille käännös on suunnattu? Millaisia kulttuurieroja täytyy huomioida käännettäessä? Liittyykö kääntämistoimintoon ideologisia aspektejia?

Saadakseni osviittaa siitä, miten opiskelijat noudattavat kommenttiohjetta ja mitä he nostavat kommenteissaan esiin, kysyn kommenttiohjeen pohjalta vielä, millaisia tilaan tai muotoiluun liittyviä rajoituksia tekstillä on? Mistä on haettu tietoa? Onko käännösprosessia kuvattu? Aineistostani nousevat vielä opiskelijoiden usein mainitsevat sujuvuus ja termi- tai sanasto-ongelmat.

Nämä kysymykset ovat kategorisoitavissa neljään luokkaan: lähtötekstistä nousevat, kohdetekstistä ja kääntämisestä nousevat, ohjeistuksesta tulleet sekä aineistosta nousseet. Näiden tarkastelun jälkeen käsittelen vielä vallan ja ideologian näkökulman omana teemanaan. Poimin kommenteista vastauksia kysymyksiin ja lasken mainintoja teemoista taulukoiden avulla. Määrällinen data on kuitenkin vain suuntaa-antavaa ja sisällön kuvausta tukevaa. Koska Lapuanjoki-kommentit ovat tekstimassaltaan huomattavasti pienempiä kuin Minotauros-loppukommentit ja teemoja koskevia mainintoja on ylipäättään vähän, en näe tarpeellisena merkitä mainintojen määrää vaan ainoastaan syvällisyyden/perusteellisuuden. Mikäli kommenteista ilmenee jotakin, mikä herättää kysymyksiä myös toteutuneiden käännösratkaisujen suhteen, saatan analyysissäni viitata myös itse käännöksiin.

Merkintöjen selitykset taulukoissa:

Kommentoi perusteellisesti/syvällisesti	X
Kommentoi jollain tapaa/mainitsee	x
Ei kommentoi lainkaan	-

5.2.3.1 Lähtötekstin ja laatijan ominaisuudet ja tavoitteet

Vaikka pelkästään taulukkoa 5 katsomalla voisi luulla, että opiskelijat tarttuvat suhteellisen hana-kasti kommenttiohjeessa esitettyihin kysymyksiin, kommentteihin perehtyminen osoittaa, että vastaukset ovat suhteellisen yksioikoisia. Olen käyttänyt pientä rastia ilmaisemaan, milloin kysymyseen on vastattu jonkinlaisella maininnalla, kuten: “Kuka ja millainen on tekstin toimeksiantaja?” “Latomerilaivat.” “Kenelle käännös on suunnattu?” “Saksalaisille turisteille.” Suurin osa vastauksista liikkuu tällä tai vain hieman seikkaperäisemmällä tasolla.

Taulukko 5: Lähdetekstiä koskevat teemat

	Opiskelija 1	Opiskelija 2	Opiskelija 3	Opiskelija 4	Opiskelija 5	Opiskelija 6	Opiskelija 7	Opiskelija 8
Toimeksi- antaja	x	-	x	x	x	x	x	x
Mistä kertoo?	x	-	x	x	-	x	X	x
Kenen ääni?	x	-	x	-	-	x	X	X
Tavoite?	x	x	x	x	x	x	X	X
Kenelle?	x	x	x	-	x	x	-	-
Tyy- li/tekstilaji ?	x	x	x	-	-	-	x	x
Val- ta/ideologi a?	-	-	-	-	-	-	X	-

Seitsemän kahdeksasta opiskelijasta vastaa ensimmäiseen kysymykseen. Suurin osa päättyy kuitenkin vain toteamaan toimeksiantajan nimen, kun taas kolme taustoittaa hieman, millaisesta toimeksiantajasta on kysymys mainitsemalla, että toimeksiantaja edustaa yritystä. Lisäksi yksi kolmesta kertoo lyhyesti yrityksen toimialasta ja sijainnista. Kuusi kahdeksasta opiskelijasta kuvailee, mistä lähdeteksti kertoo: opiskelija 7 hieman seikkaperäisemmin, muut yhdellä tai parilla virkkeellä.

Kolmas kommenttiohjeista poimimani kysymys on, mistä käännettävä teksti on peräisin, ja Mino-
tauros-aineiston tapaan kysyn myös Lapuanjoki-aineistolta, kenen ääni tekstissä opiskelijoiden mie-
lestä kuuluu, vaikkei asiaa olekaan ohjeessa ilmaistu juuri näin. Nähdäkseni tätä oleellista kysymys-
tä olisi kuitenkin syytä pohtia jotenkin. Minusta pelkkä ”äänen omistajan” nimeäminen ei ole riittä-
vää, vaan käsittän kysymykseen tulleen vastatuksi, jos tekstissä kuuluvaa ääntä on myös kuvattu.
Opiskelija 7 pohtii monipuolisesti tekstissä kuuluvaa ääntä, ja opiskelija 8 jossain määrin. Opiskeli-
ja 7 tuo vahvasti esiin tulkintansa näkökulmasta, josta lähtöteksti on kirjoitettu. Myös opiskelija 8
herättää mielenkiintoni huomauttamalla, että joitain aiheita tarkastellaan tekstissä subjektiivisesti.
Valitettavasti kumpikaan opiskelijoista ei perustele huomioitaan yhtään tarkemmin esimerkeillä, ja
etenkin opiskelijan 8 viittaus subjektiivisuuteen jää epämääräiseksi.

Minulle tuli sellainen mielikuva tekstiä lukiessa, että se on kirjoitettu erityisellä ylpeydellä Lapuaa ja sen historiaa kohtaan. (...) Lisäksi siinä näkyy kirjoittajan poliittinen ajattelutapa, joka perustuu oikeistolai-
suuteen. Lapuan historiasta, tapahtumista ja tunnetuista henkilöistä on kerrottu selkeästi tästä näkökul-

masta (...) Tekstissä siis näkyy kirjoittajan henkilökohtainen mielipide ja poliittinen kanta eli se on subjektiivisesti kirjoitettu. (Opiskelija 7)

Teksti on peräisin Latomerilaivojen yrittäjiltä, jotka ovat koonneet tekstin useasta eri lähteestä. Kirjoittajat eivät ole tekstin ammattilaisia, mutta [*sic*] he ovat lapualaisia, ja heillä on laaja tuntemus Lapuan historiasta. (...) Teksti poikkeaa tyypillisistä opasteksteistä siten, että siinä tarkastellaan joitain aiheita subjektiivisesti. (Opiskelija 8)

Näiden lisäksi kolme opiskelijaa ottaa hyvin lyhyesti kantaa kysymykseen, mistä käännettävä teksti on peräisin; loput kolme opiskelijaa ei käsittele teemaa.

Neljäs kysymys on taas suoraan kommenttiohjeista, joissa pyydetään miettimään lähdetekstin funktiota ja tavoitetta Reißin ja Vermeerin tekstitypologian kolmen kategorian avulla. Typologia vaikuttaa sisäistettäneen hyvin, sillä seitsemän kahdeksasta opiskelijasta on pohtinut lähtötekstin tavoitetta sen kautta. Viisi opiskelijaa kahdeksasta luokittelee Lapua-tekstin tyypiltään informatiiviseksi:

Teksti on tyypiltään informatiivinen. Se välittää valtavan määrän tietoa Lapuasta sekä Lapuanjoesta ja sen ympäristöstä. Mielenkiintoisen tekstistä tekee, että informaatio välitetään ns. paikan päällä, ja kohdeyleisö voi nähdä omin silmin kohteet, joista heille kerrotaan. Informaatio on pyritty välittämään mielenkiintoa herättävällä ja vuorovaikutteisella tavalla, sillä tekstissä yleisöä puhutellaan suoraan. (Opiskelija 1)

Teksti oli informatiivinen ja värikäs. Sen tehtävänä oli välittää kuvaa sekä kuvaa [*sic*] Lapuan nykypäivästä että historiasta turisteja kiinnostavalla tavalla. (Opiskelija 2)

Teksti on informatiivinen eli tietoa välittävä; sen avulla risteileville turisteille kerrotaan Lapuan historiasista ja paikoista, joiden ohi risteilyalus kulkee. (Opiskelija 3)

Teksti on tarkoitettu oppaan luettavaksi risteilyllä saksankielisille asiakkaille. Sen funktio on tarjota informaatiota kuunteleville matkustajille. (Opiskelija 5)

Tekstin tyyli on informatiivinen, ja sen tavoitteena on antaa nimenomaan informaatiota seudun historiasta (historia, menneiden aikojen elämänmeno). (Opiskelija 6)

Kahden opiskelijan mielestä tekstissä on informatiivisuuden lisäksi myös operatiivista luonnetta:

Lähtöteksti on sekä operatiivinen että informatiivinen, sillä se on tarkoitettu käytettäväksi oppaan työhön mutta samalla se antaa tietoa Lapuasta ja sen historiasta. Operatiivisen tekstistä tekee myös se, että se tavallaan mainostaa Lapuaa ja tuo esille sen hyvät ja ansiokkaat puolet. Tekstissä on siis markkinoivalle matkailutekstille tyypillisiä piirteitä. Lisäksi siinä näkyy kirjoittajan poliittinen ajattelutapa, joka perustuu oikeistolaisuuteen. Lapuan historiasta, tapahtumista ja tunnetuista henkilöistä on kerrottu selkeästi tästä näkökulmasta ja tämä tulisi saada välitettyä myös kohdetekstiin. (Opiskelija 7)

Teksti on lähinnä informatiivinen, mutta myös operatiivinen, koska tekstillä pyritään antamaan kuulijalle mahdollisimman positiivinen kuva Lapuasta. (Opiskelija 8)

Nähdäkseni opiskelijoiden 7 ja 8 huomiot tekstin operatiivisuudesta ovat perusteltuja. Erityisesti opiskelija 7 ilmaisee, että tekstillä on markkinointitarkoitus, joka on vaikuttanut siihen, mitä seikkoja Lapuasta on päätetty nostaa esille. Opiskelijoiden 7 ja 8 huomiot positiivisen kuvan antamisesta Lapuasta ovat varmasti myös relevantteja. Mahdollisimman positiivinen kuva voidaan haluta antaa kaupallisista syistä (matkailun edistäminen), mutta myös opiskelijan 7 aiempi maininta “erityisel-

lä ylpeydellä Lapuaa ja sen historiaa kohtaan” kirjoitetusta tekstistä voi hyvin pitää paikkansa. Positiivisen kuvan rakentaminen ei kuitenkaan yksin selitä tekstin mielestäni kovin väritynyttä näkökulmaa, sillä nähdäkseni positiivinen tai vähintäänkin mielenkiintoinen kuva Lapuasta olisi välitettävissä myös monipuolisemman tarkastelun kautta, esimerkiksi valitsemalla kertomukseen erilaisia “sankareita”. Jostain syystä oikeistoradikaalien esittäminen positiivisessa valossa on kuitenkin tekstissä korostunut. Opiskelija 7 tuokin esille, että kirjoittajan ideologia näkyy, jolloin kaupalliset pyrkimykset eivät liene ainoa tekstin näkökulmaan vaikuttanut tekijä. Kiintoisa on myös opiskelijan 7 toteamus, että tekstin näkökulma tulisi saada välitettyä myös kohdetekstiin. Minusta ajatusta olisi tarpeen problematisoida vaikkapa käännöksen funktion tai kääntäjän etiikan kannalta; nyt opiskelija ei perustele näkemystään. Melko kategorisen toteamuksen, että ideologinen näkökulma täytyy välittää, voi ajatella olevan ristiriidassa Bakerin (2006, 105) ajatuksista kääntäjän vastuusta.

Kysymys numero 5 lähtötekstin kohdeyleisöstä ei tarjonnut kiinnostavia huomioita. Jokunen opiskelija totesi lähtötekstin olevan suunnattu turisteille. Kolme opiskelijaa otti kantaa tekstin tyyliin, esimerkkinä opiskelijan numero 3 huomio: “Tyyliiltään teksti on tietoa antava ja matkaopastyylinen.”

5.2.3.2 Käännös ja kääntäminen

Käsittelen tässä alaluvussa itse käännökseen ja kääntämiseen liittyvät teemat taulukon 6 avulla.

Taulukko 6: Käännöksen ja kääntämisen teemat

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Funktio	x	x	X	x	X	-	-	x
Kenelle?	x	x	x	x	x	x	-	x
Kulttuuri?	X	-	-	-	-	-	-	-
Valta/ideologia?	-	-	-	-	-	-	X	-

Kysymys numero 7 koski käännöksen funktiota, jonka neljä opiskelijaa mainitsee.

(...) mihin tarkoitukseen sitä tulisi käyttää, eli jokiristeilylaivalla saksankielisen kohdeyleisön informointiin. (...) tällaisessa toimeksiannossa sanatarkka kääntäminen ei ole ollenkaan tärkeää, vaan se, että asia ja tieto välittyvät vaivattomasti ja mukavasti matkailijoille. (Opiskelija 3)

Käännöksen funktiona on välittää kuulijalle tietoa Lapuan kaupungista, palveluista, historiasta ja tapah-
tumista. (Opiskelija 8)

Käännöksen tarkoituksena on toimia pohjana saksan kielellä tarjottavalle opastukselle. (Opiskelija 1)

Huomioista saa kuvan, että opiskelijoiden mielestä käännöksen tarkoitus tai funktio on kuulijan informoiminen. Opiskelijan 3 huomiosta saattaisi olla rivien välistä luettavissa, että hän näkee teks-
tin myös kaupallisena tuotteena, joka pitää välittää asiakkaalle asianmukaisesti. Myös opiskelija 5
tekee päätelmän, että käännöksellä on muun muassa kaupallinen funktio, vaikkei kehitäkään ajatus-
ta sen pidemmälle: ”Tekstin kääntäminen saksaksi on ihan mielekästä sen vuoksi, että opastuksen
tarjoaminen myös saksaksi saattaa houkutella lisää saksankielisiä asiakkaita.”

Kysymysten 8 ja 9 voi katsoa nivoutuvan jonkin verran yhteen. Seitsemän opiskelijaa kahdeksasta
mainitsee, mikä on kohdeyleisö, mutta kaikki seitsemän ainoastaan sillä tarkkuudella, että kyse on
saksalaisista ja/tai saksankielisistä turisteista.

Kulttuurin käsitteen kohdalla kohtasin saman ongelman kuin Minotauros-tekstissä, joskin hieman
eri tavalla. Myös Lapuanjoki-loppukommenteissa ainoastaan yksi opiskelija mainitsee suoraan kult-
tuurin. Kuitenkin neljä muuta opiskelijaa käsittelee asiaa selkeästi kulttuurisen tietämyksen näkö-
kulmasta todeten, että teksti sisältää asioita, jotka eivät ole saksankieliselle kohdeyleisölle tuttuja, ja
jotka pitää näin ollen selittää. Mielestäni tässä ehkä jopa vielä selkeämmin kuin Minotauros-
kommenteissa on kyse kulttuurisidonnaisuuksien pohtimisesta, mutta kuten sanottua, kulttuurin
käsitteen laajuus tekee kategorisoinnista hankalaa.

Vierailijoilla täytyy olla ainakin pohjatiedot Suomesta. Mikäli heillä ei ole, oppaan täytyy selittää tai täy-
dentää joitain asioita (kuten esimerkiksi Lapuan liikkeen historiallista taustaa). (Opiskelija 4)

Lähdeteksti sisältää paljon kulttuurisidonnaista ainesta, esimerkiksi Suomen historiaan, suomalaiseen
kulttuuriin sekä jonkin verran myös pohjanmaalaiseen kulttuuriin liittyviä asioita, jotka todennäköisesti
ovat saksankielisiltä alueilta tuleville yleisön jäsenille täysin tuntemattomia. Tekstissä mainitaan mm.
suojeluskunnat eikä selitetä sen tarkemmin, mitä ne ovat. Myös Lapuan liike mainitaan, ja vaikka se ly-
hyesti selitetäänkin, saksalaisen lukijan voi olla mahdotonta muutaman sanan mittaisen selityksen perus-
teella saada kuvaa siitä, miksi liikkeellä on ollut niin suuri merkitys. Vastaavanlaisten alluusioiden koh-
dalla kääntäjällä on kaksi vaihtoehtoa: joko selittää niitä lyhyesti, tai jättää pois niistä osa. Näin toimiessa
on kuitenkin vaarana, että saksankielisestä opastuksesta tulee joko pidempi tai lyhyempi kuin suomenkie-
lisestä. (Opiskelija 1)

On kiinnostavaa, että opiskelijat 4 ja 1 nostavat esiin suojeluskunnat ja Lapuan liikkeen, vaikkeivät
ne esiinny heidän kääntämässään tekstinpätöksessä: ne ovat ehkä herättäneet ajatuksia jo tekstin läpi-
käymisen aikana omaan käännöstyöhön valmistautumista varten. Opiskelija 1:n huoli käsitteiden
selittämisessä on, pidentääkö vai lyhentääkö mahdollinen selitys tai poisjätto käännöstä. Kiistan-
alaisten ilmiöiden selittämisessä voisi kuitenkin nähdä muitakin ongelmia: esimerkiksi sen, miten

selitetään tai mitä jätetään pois ja miten strategia vastaa lähdetekstiä tai palvelee vastaanottajaa. Kyseisen tekstin osalta voisi miettiä, selittääkö ilmiötä neutraalisti vai tekstin positiivista tai jopa ihannoivaa sävyä mukaillen – ja millaisia kysymyksiä tämä voi herättää esimerkiksi kääntäjän etiikan kannalta. Myöskään opiskelija 4 ei pohdi tarkemmin, miten Lapuan liikkeen selittäisi. Tekstinpätkä, jossa Lapuan liike ja suojeluskunnat mainitaan, osuu opiskelijalle 2. Hän ei edellisten tapaan ota kantaa käsitteiden selittämiseen vaan mainitsee ainoastaan kysyneensä toimeksiantajalta, pitääkö Lapuan liike kääntää.

5.2.3.3 Ohjeistuksesta tulevat ja aineistosta nousevat teemat

Tässä alaluvussa käsittelen sekä ohjeistuksen että aineistosta nousevat teemat analyysiani taulukoiden 7 ja 8 avulla havainnollistaen.

Taulukko 7: Ohjeistuksessa mainitut teemat

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Muoto	X	x	x	X	x	-	x	x
Lähteet	X	x	X	x	x	x	x	x
Prosessi	X	x	x	-	x	-	x	X

Taulukko 8: Aineistosta nousevat teemat

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Sujuvuus	x	-	X	x	X	-	-	X
Sanasto	X	x	X	X	x	X	X	x

Muotoseikkoihin melkein joka opiskelija muistaa kiinnittää huomiota ainakin sen verran, että mainitsee tekstin olevan puhuttavaksi tarkoitettu, muutama pohtii myös ajan tuomia rajoituksia sekä puhemuotoisuuden huomioimista erityisellä selkeydellä. Kaikki mainitsevat vähintään kaksi käyttämänsä lähdetä, ja kuusi kahdeksasta opiskelijasta kuvaa myös käytännön käänösprosessia.

Aineistosta itsestään nousi hyvin selkeästi opiskelijoiden taipumus antaa seikkaperäisiä esimerkkejä käänösongelmista nimenomaan yksittäisten sanojen tai termien oikeellisuuden ja vastaavuuden

osalta. Lisäksi Minotauros-aineiston herättämästä mielenkiinnosta kiinnitin huomiota sujuvuuden käsitteeseen, joka tuli usein esiin myös Lapuanjoki-kommenteissa: viisi opiskelijaa mainitsee sen jollain tapaa, ja kolme heistä perusteellisemmin.

5.2.3.4 Vallan ja ideologian näkökulmat

Ideologiaan ja valtaan liittyviä pohdintoja ei juurikaan ollut: niitä käsittelee ainoastaan opiskelija 7 todetessaan, että lähtötekstin kirjoittajan ajatusmaailma on oikeistolainen. Toki on syytä muistaa, että opiskelijat ovat kääntäneet jokainen eri tekstinpätkän, eikä ideologinen väri näyttäydä varmasti joka kohdassa yhtä vahvana. Kuitenkin esimerkiksi Lapuan poliittista historiaa esitellään useassa kohdassa tekstiä ja myös ideologinen väri näkyy niissä, minkä voi todeta lähtötekstin analyysistäni.

Muita ideologian kannalta kiinnostavia kohtia lähtötekstissä on muun muassa opiskelija 1:lle osunut maininta vapaussodasta. Vapaussota on, kuten lähtötekstianalyysissäni mainitsen, hyvin latautunut termi, jonka käyttäminen kielii joko käyttäjän tietämättömyydestä tai tietoisesta valinnasta.

(...) puhutaan vapaussodasta, millä tarkoitetaan Suomessa vuonna 1918 käytyä sisällissotaa/kansalaissotaa. Yleisesti tämä sota käännetään saksaksi nimellä *Finnischer Bürgerkrieg*, mikä on kutakuinkin suora käännös kansalaissodalle. Koska sota kuitenkin mainitaan tässä kohtaa ensimmäistä kertaa koko tekstissä, halusin selittää sitä hieman. Päätin lisätä selitykseksi vain sodan osapuolet, sillä sekä punakaartista että suojeluskunnista on puhuttu jo aiemmin. *Bürgerkrieg* jo käsitteenä viittaa Dudeninkin mukaan kahden tai useamman eri poliittisen ryhmän sotaan saman valtion sisällä, mikä jo osaltaan valaisee tilannetta jonkin verran. (Opiskelija 1)

Opiskelijan 1 tekemästä käännöksestä selviää, että hän on tosiaan käyttänyt termiä *Finnischer Bürgerkrieg*, joka on käyty osapuolten *Roten Garden* ja *weißen Schutzkorps* välillä. Mielestäni opiskelijan käännös suojeluskunnalle on jo astetta tarkempi kuin opiskelijan 2 käyttämä *Bürgerwehr*, koska sana valkoinen tuo sen poliittiseen ja historialliseen kontekstiin, mutta olisin silti kaivannut käännösratkaisulle perustelun. Huomionarvoista on, ettei opiskelija tavanomaisempaa huolellisemmasta pohtimisestaan huolimatta ota kantaa latautuneen vapaussota-termin valintaan lähtötekstissä saatikka siihen, että hän valitsee itse käännökseen huomattavasti neutraalimman termin. Nyt arvailun varaan jää, oliko opiskelija ylipäätään tietoinen lähtötekstin ideologisesta latauksesta vai tekikö hän tietoisin päätöksen laimentaa sen kohdeyleisölle sopivaksi.

Opiskelija 7 kertoo pohtineensa termien ja nimien kääntämistä: punakaarti, lottajärjestö, IKL; mutta ilmeisesti vain käännösten ”oikeellisuuden” ja legitimitetin kannalta. Itselleni tulee esimerkiksi mieleen, kaipaaisiko käännösnimi *Vaterländische Volksbewegung* jonkinlaista selitystä ja millaiset konnotaatiot käännös herättää.

5.2.4 Päätelmät Lapuanjoki-aineistosta

Kommenttien pituus vaihtelee: ne ovat puolesta sivusta neljään sivuun. Opiskelija 1:n neljän sivun kommentti on esittämieni kysymysten osalta melko kattava, opiskelija 2:n puolen sivun kommentti taas vastaa harvaan kysymykseen. Kommentin pituus ei sinänsä ole kuitenkaan tae ohjeiden noudattamisesta, vaan tässä oli vaihtelua.

Pääasiallisesti kommenttiohjeista poimimiini kysymyksiin on vastattu hyvin lyhytsanaisesti ja ylimalkaisesti vailla syvällisempää pohdintaa. Mielestäni kommenttiohjeen kysymyksissä ei itsessään ole vikaa, vaan mieleen tulee, ettei kursseilla ole välttämättä käyty perusteellisesti läpi, miltä kannalta toimeksiantajan, tekstin kirjoittajan tai käännöksen tavoitteen pohtiminen olisi oleellista, tai ainakaan opiskelijoilla ei tunnu olevan käsitystä, että sellaista odotettaisiin heiltä.

Kommenttiohjeessa avuksi annetun Reißin ja Vermeerin tekstitypologian opiskelijat näyttävät sisäistäneen hyvin ottaen huomioon, että seitsemän kahdeksasta opiskelijasta pohti lähdetekstin tai käännöksen funktiota sen kautta. Pohdinta jää kuitenkin suurimmalla osalla alkutekijöihinsä, kun opiskelijat kahta lukuun ottamatta päätyvät vain niputtamaan tekstin informatiiviseksi ja sivuuttamaan muun muassa tekstin todennäköisemmän ensisijaisen funktion, eli olla kaupallisen yrityksen mahdollisimman menestyksekkäs myyntituote, sekä toissijaisen funktion, eli edistää tietynlaista ideologiaa. Arvelenkin, että ohjeessa karkeana esitelty tekstitypologia rajoittaa opiskelijoiden kykyä katsoa tekstin taustavaikuttimia. Kiistatta paljon informaatiota sisältävä teksti pelkistyy informatiiviseksi, kun taas voisi miettiä, minkä vuoksi turistit osallistuvat risteilylle ja maksavat matkasta: todennäköisesti kuitenkin enemmän viihtyäkseen kuin pystyäkseen vaikkapa laatimaan jälkeenpäin kattavan esitelmän Lapuasta.

Ainoastaan kahden opiskelijan mielestä tekstissä oli operatiivisuutta, ja kiintoisasti nämä kaksi ainoina myös mainitsevat tekstin näkökulman olevan subjektiivinen. Tästä voisi päätellä, että vaikuttamaan pyrkiväksi mielletyn tekstin vaikuttaja on luonnollisesti näkyvämpi, ja näin ollen sen subjektiivisuus tiedostetaan paremmin. Toisaalta asia voi olla myös niin, että jo selkeän subjektiiviseksi havaittu teksti on helpompi mieltää operatiiviseksi. Oli järjestys näiden kahden opiskelijan kohdalla kummin päin tahansa, minusta on mahdollista, että tekstitypologinen yksinkertaistus saattaa vaikuttaa opiskelijoiden kykyyn nähdä kyseinen teksti jotenkin muutoin kuin objektiivisena tiedon välittämisenä, ja näin vallan ja ideologian näkökulmat hämärtyvät. Reißin ja Vermeerin tekstitypologia yksinkertaistetussa muodossa vaikuttaisi tarjoavan liian helpon lokeroinnin ja näin hämäävän opis-

kelijoiden ajatusprosessia sen sijaan, että se rohkaisisi ajattelemaan.

Kohdista, joissa opiskelijat käsittelevät voimakasta ideologista väriä sisältäviä nimiä, termejä ja ilmaisuja, saa vaikutelman, etteivät opiskelijat tunnista asian ideologista puolta eivätkä ole tietoisia ongelmista, joita kyseisten termien ja nimien kääntäminen saattaa pitää sisällään esimerkiksi vastaavuuden ja konnotaatioiden kannalta. Opiskelijat eivät ole jostain syystä kokeneet oleelliseksi perustella näitä ratkaisujaan varsinkaan ideologiselta kannalta: asiaa pohditaan ainoastaan termien oikeellisuuden kannalta sekä siltä kannalta, mitä Suomen historiaa tuntemattoman on mahdollista ymmärtää. Vaikuttaa siltä, ettei tekstien poliittinen ulottuvuus näy opiskelijoille. Aineistoni perusteella ainoastaan yksi opiskelija vaikuttaa tunnistavan lähdetekstin ideologisen värin ja ilmaisee sen selkeästi. Tämäkin opiskelija kuitenkin toteaa, että näkökulma on välitettävä kohdetekstiin problematisoimatta tai perustelematta asiaa mitenkään.

Kuten ylempänä mainitsin, opiskelijat ovat kääntäneet eri pätkät tekstiä, ja pätkien ideologisen värin asteessa on varmasti eroja. Kuitenkin voisi olettaa, että mikäli opiskelijat ovat tottuneet tekemään jonkinlaista tekstianalyysia ennen kääntämiseen ryhtymistä, he olisivat lukeneet suhteellisen lyhyen (vajaa yhdeksän sivua) lähtötekstin joko kokonaan tai ainakin osaksi. Ideologisen värin huomaamatta jäämiselle saattaa siis olla sekin syy, ettei huolellista tekstianalyysia ole tehty.

Lapuanjoki-tekstin kommentteista, samoin kuin Minotauros-loppukommenteista, näkee, että opiskelijat vihjaavat ajatuksistaan, mutta mielipiteitä ja käännösratkaisuja ei ole selvästi totuttu perustelemaan eikä tekstiä tai käännösprosessin eri osasia analysoimaan, vaan kommentteissa tehdään pitkälti vain pintapuolisia huomioita. Mielestäni tämä on huomionarvoista.

Tein myös yleisesti huomion, että moni opiskelija mietti tekstin muoto- ja aikarajoitusasioita, joita myös kommenttiohjeessa kehoitetaan pohtimaan. On kiinnostavaa, että useampi opiskelija kiinnittää huomiota tekstin muotoon ja pohtii puhutun tekstin tuomia aikarajoituksia kuin esimerkiksi huomioi vahvasti poliittista historiaa käsittelevän tekstin mahdolliset ideologiakysymykset. Tämä vahvistaa jo Minotauros-loppukommenteista herännyttä käsitystäni, että mahdollisesti opiskelijoita kannustetaan miettimään muotoseikkoja sisällöllisiä kysymyksiä enemmän, mikä taas pelkistää kääntämisen suhteellisen mekaaniseksi toiminnaksi.

Vaikuttaa siltä, että vaikka ohje on monella tapaa hyvin kattava, jostain syystä opiskelijat käsittelevät perustavanlaatuisia kysymyksiä hyvin pinnallisesti. Tämä voi mahdollisesti johtua siitä, että tietyillä käytännön aspekteilla, kuten toiminnallisella käännösprosessilla, on suuri rooli ohjeessa, ja

niihin saattaa olla helpompi tarttua kuin abstraktimpiin pohdiskeluihin. Saattaa myös olla, ettei perustavanlaatuisten kysymysten käsittelyyn tai sen puutteeseen enää paneuduta riittämiin kurssilla tai kommentin palautteessa, jolloin opiskelija ei välttämättä koe pohdintoja niin merkittäviksi.

5.3 Analyysien tulokset

Lähempi tarkastelu osoittaa, että kahden lähtötekstin erilaisuudesta huolimatta molemmat sisältävät vahvaa valtakamppailua eli ideologisia aspekteja. Tekstit taistelevat diskurssien kentällä hegemoniasta. *The Global Minotaur* haluaa lukijat oman talouskriisitulkintansa puolelle vastustamaan talouskuria ja etsimään uusia ratkaisuja globaalille ylijäämien kierrätykselle kuitenkin pysytellen turvallisesti talouskasvun välttämättömyytenä näkevän ajattelun piirissä. Lapuanjoki-esittely muokkaa Lapuan ja Suomen historiaa esittäen lapualaiset poliittiset toimijat suotuisammassa valossa kuin mitä historialliset tosiseikat kertovat ja luo sosiaalista todellisuutta, jossa sisällissodan aikainen valkoisten positio ja 30-luvun fasistiset toimet näyttäytyvät samastuttavana isänmaanpuolustuksena.

Aineistot poikkeavat toisistaan lähdetekstien erilaisuuden lisäksi myös sikäli, että opiskelijat ovat eri vaiheissa opintoja ja kommenttiohjeet ja toimeksiannot ovat erilaiset. Kuitenkin kommentteista on löydettävissä samankaltaisuuksia. Opiskelijoiden enemmistö ei tunnu selkeästi tunnistavan kummastakaan tekstistä ideologisuutta. Jonkinlaisia aavistuksia tekstien epäneutraaliudesta on, mutta ne eivät useimmiten johda kehittämään ajatuksia pidemmälle saatikka avaamaan niitä kurssin arvioijille. Vaikuttaisikin siltä, että ainakin osalla opiskelijoista on valmiuksia tunnistaa teksteihin ja diskursseihin liittyviä ideologisia kamppailuja muttei välineitä käsitellä niitä.

Molempia aineistoja yhdistää, että niissä on tekstimassaan nähden vähänlaisesti pohdintaa, eivätkä ne pahemmin sisällä lähtötekstin tai viestintätilanteen analysointia. Jostain syystä molemmissa aineistoissa käytännön käänösprosessin kuvaaminen on suuressa roolissa, vaikka sitä korostettiin vain Minotauros-loppukommenttiohjeessa projektinäkökulman vuoksi. Yhteistä on myös, että molemmissa kommentteissa korostuu opiskelijoiden pyrkimys sujuvaan lopputulokseen ja eheään vastaanottokokemukseen kohdekielen konventioita noudattaen ja kulttuuritöyssyjä välttäen.

Erityisesti Lapuanjoki-kommentit liikkuvat yksittäisten sanojen ja termien tasolla, mutta tämä piirre on huomattavissa myös Minotauros-aineistossa. Melkeinpä joka opiskelija kiinnittää kommentteissa huomiota termeihin, ja niiden oikeellisuutta pohditaan usein huolellisesti. Tästä voi päätellä, että termit ovat jotain, johon opetuksessa kiinnitetään huomiota. Mielestäni tämä kertoo ammattimaisuuden painotuksesta. Ammattimaisuus ja asiantuntijuus korostuivat vielä enemmän Minotauros-

aineiston kohdalla. Tämä voi johtua ohjeistuksesta sekä kurssin poikkitieteellisestä järjestämistavasta, kun opiskelijat pääsivät vertaamaan osaamistaan muiden alojen opiskelijoihin, mutta luultavasti myös siitä, että pidemmälle opinnoissaan edenneiden opiskelijoiden ammattikäytännöt ja osaaminen ovat jo ehtineet kehittyä. Asiantuntijuuden kannalta on kuitenkin ristiriitaista, etteivät kielen ja kulttuurin asiantuntijat reflektoi tekstien valtapuolta, ja ettei tämä myöskään näy ohjeistuksessa.

Kriittiseen diskurssianalyysiin perustuva teoriapohja vaikutti tutkimukseeni niin, että päädyin löytämään myös käännöskommenttiaineistoista diskursseja. Yksi on kääntämisen olemusta ja sitä kautta kääntäjän identiteettiä kuvaava diskurssi. Diskurssi löytyy heikompana Lapuanjoki-aineistosta sen kautta, minkä opiskelijat kokevat tärkeäksi mainita (käytännön käännösprosessin eteneminen, viestin sujuva välittäminen, oikeat termit ja mahdollisimman hyvin lähtötekstin sanan merkitystä vastaavat sanavalinnat), mutta Minotauros-aineistossa se esiintyy eksplisiittisenä ja vahvana. Toisaalta kääntäminen joko nähdään jonain erityisenä tai tottumuksesta uusinnetaan diskurssia, jossa se nähdään erityistaitoja ja -asiantuntemusta vaativana ja olevan jotain muuta kuin lähtökielen sanojen korvaamista kohdekielen sanoilla. Toisaalta kommentteissa voi nähdä esiintyvän tämän kanssa mielestäni ristiriitaisen diskurssin, jossa kääntämisen erityisyys tuodaan ilmi ainoastaan viestin sujuvan välittämisen ja ehkä epäsuorasti kieliosaajuuden ja ammattimaisten käytäntöjen kannalta. Kun asian pilkkoo näin, kääntämisen ja käännösasiantuntemuksen erityisyys kuulostaakin yhtäkkiä banaalilta. Opiskelijoiden ajatusten taustalla saattaa tietenkin olla ajatus kääntämisestä kokonaisvaltaisena toimintana, joka käsittää asioita lähtötekstin, kontekstin ja käännöksen vaikutusten analyysistä sekä lähtö- ja kohdekielten ja -kulttuurien perustavanlaatuisesta tuntemuksesta tehokkaaseen käytännön prosessiin, mutta tätä ei ilmaista, sillä sujuva kohdekielisen ilmaisun ja tehokkaiden kääntämiskäytäntöjen merkitys jostain syystä korostuu. Diskurssiteoriaan pohjautuva johtopäätökseni on, että opiskelijat korostavat tiettyjä seikkoja (sujuvuuden tavoittelua, käytännön käännösprosessia, kääntämisen erityislaatuista), koska näiden seikkojen käsittelystä ilmeisesti palkitaan ja niistä on saanut hyväksyntää. Kyse on foucault'laisesta tuottavasta, houkuttelevasta vallasta. Myös opetushenkilökunta käyttää valtaa opiskelijoihin auktoriteetteina ja arvosanojen antamisen muodossa, ja heihinkin tietysti vaikuttavat ympäröivän kulttuurin sekä tiede- ja työyhteisöjen hegemoniset diskurssit.

Toinen diskurssi on sujuvuusdiskurssi, joka käsittää kohdekielen ja -kulttuurin konventioiden noudattamisen sujuvan vastaanottokokemuksen saavuttamiseksi ja joka myös löytyi molemmista aineistoista. Pohdin jo luvussa 5.1.5 sujuvuuden muuttuneen normiksi, jota ei enää tarvitse perustella eikä kyseenalaistaa. Tämä kertoo sujuvuusdiskurssin luonnollistumisesta, muuttumisesta arkijärjestykseksi, ja että sille vastakkainen Venutilta tuttu vieraannutusdiskurssi on ruohonjuuritason käännös-

tieteessä pimeässä marginaalissa.

Kohdetekstin sujuvuus on mielestäni todella tärkeää hyvien käännösten kannalta. Viestin perillemeno vaarantuu helposti, jos vastaanottajan omaksumismotivaatio törmää lähdekieleltä kalskahtaviin kömpelöihin rakenteisiin tai epätyypilliset sanavalinnat katkaisevat ajatuksen. Jos sujuvuuden ja oikeakielisyyden tavoittelu kuitenkin liiaksi korostuu kriittisyyden ja analyttisyyden kustannuksella, mielestäni käännöstiede ei puolusta paikkaansa yliopistossa opetettavana tieteenalana.

Päivätyössäni ohjaan kääntäjäharjoittelijoita ja käytännössä huomaa, miten tärkeitä viestin perillemenon ja uskottavuuden kannalta myös huolellisesti pohditut termit ovat. Oikeiden termien löytämisen taito ei ole mikään itsestäänselvyys vaan tulee todennäköisesti useamman vuoden painottamisen kautta. Termeihin kannattaakin kiinnittää huomiota, mutta yksittäisillä sanoilla ja termeillä on myös poliittinen ulottuvuus, joka aineistoni perusteella jää vielä toistaiseksi vähälle huomiolle.

Kriittinen diskurssianalyysi pyrkii selittämään ilmiöitä pelkän kuvaamisen sijaan. Siksi esitänkin kysymyksen, miksi kääntäjäopiskelijat kiinnittävät huomiota pääasiallisesti muuhun kuin valtakysymyksiin. CDA:ssa ”tekstejä tarkastellaan johtolankoina niihin laajempiin diskursseihin, joihin ne sisältyvät” (Vaara & Laine 2006, 161). Näkisinkin, että kommenttiohjeet ja kommentit todennäköisesti nivoutuvat laajempiin käännöstieteellisiin diskursseihin. Arvelen, että ohjeissa tai kommentteissa esiintyvät diskurssit – sujuvuuteen pyrkiminen, ammattimaisuuden osoittaminen tehokkaan käännösprosessin ja huolellisen termityön kautta – saattavat ilmetä myös kursseilla käydyissä keskusteluissa ja opinto-oppaan kirjallisuusvaatimuksina. Esimerkiksi sellaisten käännöstieteen suurten nimien, kuten Vermeerin ja Touryn, edistämä neutraalin tieteen diskurssi on mielestäni ideologinen, sillä poliittisen ulottuvuuden häivyttäminen kielellisestä toiminnasta on ideologista itsessään. Nämä aikoinaan vahvat diskurssit saattavat vaikuttaa vielä niin, ettei vaihtoehtoinen eli valtatietoinen diskurssi ole vielä onnistunut täysin läpäisemään koulutuksellisten instituutioiden toimintaa.

Jokisen ym. (1999, 165) mukaan diskurssianalyysi kysyy, ”mitä instituutioita diskurssit vahvistavat, mitä vaientavat, ketkä diskursseista hyötyvät ja ketkä niitä ajavat”, sillä hegemoniset diskurssit vahvistavat aina jonkun asemaa. Keitä ja mitä aineistoistani löytyneet diskurssit vahvistavat? Yksi tulkinta on, että valtatietoisien diskurssin väistyminen hegemonisten diskurssien tieltä pitää vallan kääntäjien ja lukijoiden ulottumattomissa ja luovuttaa sen niille yhteiskunnallisille instituutioille, jotka tiedostaen tai tiedostamatta luovat kääntämisen normeja. Samalla kääntäjä, jonka mekaanisena näyttäytyvään työhön ei myönnetä liittyvän valtaa, pysyy pätkätoissa ja palkkakuopassa.

6 Johtopäätökset

Analyysieni tuloksista käy ilmi, etteivät kyseisten kurssien opiskelijat näkyvästi reflektoi vallan ja ideologian kysymyksiä käännösprosessissa. On kuitenkin perusteltavissa, että kääntämisen valtakysymysten tiedostaminen lisäisi kääntäjien omaa valtaa käännösprosessissa, toisi kääntämisen yhteiskunnallista vaikutusta laajempaan tietoisuuteen sekä emansipoisi kääntäjiä.

Se, huomioivatko kääntäjät työssään vallan ja ideologian kysymyksiä, on jo itsessään ideologinen kysymys ideologian määritelmäni mukaan. Kyse on ainakin kahdella tavalla vallasta: sikäli, että kääntäjien tietoisuus vallasta lisää heidän omaa valtaansa työhönsä ja mahdollisesti parantaa heidän näkyvyyttään ja asemaansa yhteiskunnassa, ja sikäli, että näin he voivat halutessaan tehdä kääntämisen suhteen ratkaisuja, jotka lisäävät tekstin vastaanottajien ideologiatietoisuutta. Lisääntyneen ideologiatietoisuuden myötä niin kääntäjät kuin lukijatkin voivat tehdä itse valintoja ja päätöksiä sen sijaan, että hegemoniset diskurssit ja normit tekevät sen heidän puolestaan. Asia on siis yhteiskuntajärjestykselle keskeinen.

Koska kommenttiaineistoni on rajallinen, en voi sen perusteella vetää pidemmälle meneviä johtopäätöksiä tilanteesta niissä Tampereen yliopiston tutkinto-ohjelmissa, jotka ovat mukana monikielisen viestinnän ja käännöstieteen maisteriopinnoissa. Kuitenkin huomaan kommenttiohjeista, etteivät vallan kysymykset näy olevan niissäkään järin merkittävässä roolissa. Opetuskäytäntöjä voisi kehittää valtakysymysten pohtimiseen kannustaviksi.

Yksi mahdollinen korjattava asia olisi ideologiasta puhuminen suoraan kulttuurin asemesta tai ehkä mieluummin ohella. Miksei kulttuurin käsite sitten riitä? Kuten teoriaosiossani totean, senhän voi ymmärtää pitävän sisällään myös ideologian ja valtapohdinnat. Kulttuurin käsitteen ongelma on kuitenkin sen laajuus. Parhaimmillaan kulttuuristen aspektien analyysin edellyttäminen opiskelijoilta johtaisi myös valtakysymysten pohdintaan, mutta aineistoni perusteella näyttäisi käyvän niin, että kulttuuriaspekti pelkistyy joksikin, joka käsittää kielispesifejä konventioita metatekstin käytöstä isojen kirjaimien käyttöön, tai huomioita siitä, voiko ulkomaalaisen kohdeyleisön odottaa tietävän, mikä on jussipaita. Ideologia on hieman täsmällisempi käsite, helpommin määriteltävissä ja viittaa suoremmin valtaan, jonka analyysiin kulttuurin käsite on liian laaja ollakseen käyttökelpoinen. Liian laajan kehyksen sisällä opiskelija voi päätyä tekemään sitä, mikä on turvallisinta – pohtimaan oikeakielisyyttä tai mahdollisimman tehokasta käytännön käännösprosessia.

Kumpikaan teksti, niin Lapuanjoki-esittely kuin *The Global Minotaurkaan*, ei vaikuttanut minusta

ensi lukemalta erityisen ideologiselta. Ideologiset piirteet alkoivat kuoriutua tekstistä kerros kerrokselta vasta lähiluvun myötä, ja paljon jäi varmasti edelleen huomaamatta. Näin perusteellinen lähiluku jokaisen käännettävän tekstin kohdalla ei varmasti ole mahdollista, mutta olisi varmasti mahdollista kehittää kääntäjien valmiuksia huomata tekstien ideologisuutta. Tämä voi käsittää kääntäjien kulttuurisen ja yhteiskunnallisen tietämyksen lisäämistä mutta myös valtarakenteiden paljastamiseen ohjaavien kysymysten asettamista kommenttiohjeissa. Esimerkiksi sen sijaan, että opiskelijoita ohjataan asettamaan teksti informatiivisen, ekspressiivisen tai operatiivisen kategoriaan, ohje voisi kysyä: Kenen ääni lähtötekstissä kuuluu? Millainen se on? Onko se luotettava? Mitä se tavoittelee? Millaista sosiaalista todellisuutta lähtöteksti rakentaa? Entä käännökseksi? Didaktisesta näkökulmasta voi ajatella, etteivät vastikään opintonsa aloittaneet opiskelijat välittömästi omaksuisi sosiaalisen todellisuuden pohtimisen ideaa, mutta esimerkiksi jo perusopinnoissa käsitellyt valta-aspektit loisivat pohjaa, ja ennen pitkää opiskelijat osaisivat liittää kommenttiohjeen kysymykset jo opittuun.

Itse käännöskommenttiohjeet sisältävät jo nyt kriittiseen ja analyyttiseen ajatteluun ohjaavaa materiaalia, mutta vaikuttaisi siltä, ettei ohjeiden mukaiseen reflektointiin kannusteta, jos lyhyehköt ja hyvin tekniset kommentit hyväksytään. Tällöin itse käänнос korostuu kommentin kustannuksella. Tämä on tavallaan ymmärrettävää, sillä toki opiskelijoiden käytännön taitoja halutaan kehittää, mutta toisaalta mielestäni tiedollisen käänносprosessin kriittinen reflektio olisi nähtävä yhtä lailla tärkeänä taitona. Aivan erityisesti se vahvistaisi käänнöstieteen asemaa vakavasti otettavana tieteenalana. Kuten aiemmin totean Ketolaan (2015, 18) viitaten, kommenttiohjeet esiteltäneen ensimmäisen lukuvuoden aikana, eikä niihin enää sen jälkeen systemaattisesti palata. Jos tämä pitää paikkansa, voisi ajatella, että kommenttiohjetta kannattaisi käsitellä myöhemmässäkin vaiheessa opintoja.

Ammattimaisuus ja asiantuntijuus korostuvat kaikissa kommenttiohjeissa ja myös opiskelijoiden kommentteissa (erityisesti Minotauros-). Minusta tämä vaikuttaisi kursseilla opitun lisäksi vastareaktiolta turhautuneisuuteen, jonka aiheuttaa kääntämisen ja kääntäjien yleinen heikko arvostus yhteiskunnassa. Usein toki törmää ajatukseen, ettei kääntämisen uskota vaativan erityistä asiantuntemusta, ja että kuka tahansa vierasta kieltä osaava osaa kääntää, ja on ymmärrettävää, että vastareaktion tähän tulee ammattimaisuuden ja asiantuntijuuden korostaminen. Olisi kuitenkin hyvä tiedostaa, etteivät pelkkä vieraan kielen osaaminen, taito kirjoittaa sujuvaa suomea, tiedon- ja termienhakutaidot, projektinhallinta ja tehokkaat työskentelymenetelmät vielä tee asiantuntijaa eivätkä varsinkaan akateemista osaajaa. Mielestäni kielen ja viestinnän asiantuntija pyrkii syvällisesti ymmärtämään tekstin ja viestintätilanteen mutta myös omat vaikutusmahdollisuutensa. Viestintää ei voi

olla olemassa erillään valta-aspektista.

Yksi mahdollinen ratkaisu voisi olla myös poikkitieteellisyyden lisääminen opetuksessa. Minotauros-kurssi sai opiskelijoilta kehuja siitä, että yhteistyö muiden alojen opiskelijoiden kanssa toi uudenlaisia ajatuksia. Poikkitieteellisiä kursseja järjestämällä voitaisiin laajentaa kaikkien maailmankuvaa: kääntämisen opiskelijat saisivat uusia näkökulmia, mutta myös muiden alojen opiskelijoiden olisi mahdollista tutustua kääntämiseen ja itse todeta sen haastavuuden.

Työtäni käsiteltäessä seminaarissa muiden opiskelijoiden kanssa heräsi mielenkiintoista keskustelua ja huomioita ideologiasta teksteissä ja käännöstieteen opetuksessa. Kommenttien tutkimisen lisäksi olisikin varmasti hedelmällistä haastatella sekä opiskelijoita että käännöstieteen opetushenkilökuntaa. Tätä tutkimusta haastattelut olisivat paisuttaneet liikaa, mutta aiheen mahdollisessa jatkotutkimuksessa olisi varmasti paikallaan tehdä niitä. Toinen mahdollinen tapa tehdä jatkotutkimusta olisi tutkia ideologisia funktioita itse käännöksissä, jotka täytyi myös rajata tämän tutkimuksen ulkopuolelle. Kuitenkin kommentteja ja lähtötekstejä tutkiessani oli aika ajoin tarpeen vilkaista myös itse käännöksiä, ja esimerkiksi *Maailmantalouden Minotauros* -käännös vaikutti usein paikoin radikaalistaneen lähtötekstiä entisestään. Onko vahvemmillä ilmaisuilla kompensoitu toisia, neutraalimmin käännettyjä kohtia, vai jatkuuko sanoman kärjistäminen läpi koko käännöksen?

Tehtyäni *The Global Minotaurille* diskurssianalyttisen luennan huomasin erään kiinnostavan seikan: vaikka ennakko-oletukseni oli, että teos sisältäisi ideologista väriä, en ensilukemalta pystynyt selkeästi osoittamaan tekstistä ideologisia piirteitä. Luulen tämän johtuvan muun muassa siitä, että kuten sanottua, useat Varoufakisin väitteet vastaavat omaa käsitystäni vuoden 2008 talouskriisistä ja maailmasta. Kuitenkin perehdyttyäni kriittisen diskurssianalyysin periaatteisiin ja tultuani aiempaa tietoisemmaksi tulkintaani vaikuttavasta ideologiastani, ideologisia piirteitä olikin helpompi huomata, koska osasin paremmin kyseenalaistaa väitteiden neutraaliuden. Omasta kokemuksestani voin siis sanoa, että kriittisestä diskurssiteoriasta oli hyötyä ideologian paljastamisessa.

Siinä missä Wing-Kwong Leung peräänkuuluttaa käännöstieteen ideologista käännettä, (kriittisen) diskurssianalyysin periaatteita voisi tuoda enemmänkin kääntäjänkoulutukseen, sillä kriittinen diskurssiteoria nähdäkseni tarjoaa perusteellisia selityksiä kielen ja vallan suhteesta. Diskurssianalyysia ja kääntämisen valtakysymyksiä voisi käsitellä jo perusopinnoissa, ja esimerkiksi työni teoriaosassa esittelemieni Maria Tymozckon (2002), Mona Bakerin (2006) tai Christina Schäffnerin (2010) sekä Basil Hatimin ja Ian Masonin (1990) teoksia voisi mahdollistaa teoriakirjallisuuteen.

Kuten tutkielmani alussa totean, käännöstieteessä 80- ja 90-luvuilla tapahtunut evoluutio kielen tarkastelusta kulttuurin tasolle oli paikallaan ja mahdollisti tieteenalan kehittymistä laajemmille alueille. Kääntämisen tutkimuksessa voi nähdä jo tapahtuneen siirtymää yhteiskunnallisuuteen ja vallan ja ideologian kysymysten tiedostamiseen, ja on aika tuoda muutos ja valtatietoinen diskurssi tiiviimmin myös opetukseen.

LÄHDELUETTELO

AINEISTO:

Jokiristeily alajoen suuntaan (Lapuanjoki-teksti). Latomerilaivat-yrityksen opasteksti, versio 1/2014
[ei julkaistu]

SAKA9 - Käännösviestintä suomi-saksa -kurssin opiskelijoiden käännöskommentit [laadittu 2014]

Tampereen yliopiston englannin, saksan ja venäjän kielten, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelmien käännöskommenttiosio [ei julkaistu, käytössä 2014]

Tampereen yliopiston poikkitieteellisenä yhteistyönä toteutetulle Minotauros-kurssille osallistuneiden englannin kielen, kulttuurin ja kääntämisen tutkinto-ohjelman opiskelijoiden käännöskommentit [laadittu 2014]

Tampereen yliopiston poikkitieteellisenä yhteistyönä toteutetun Minotauros-kurssin loppukommenttiosio [laadittu 2014]

Varoufakis, Giánis 2011. *The Global Minotaur*. Zed Books, Lontoo ja New York.

Varoufakis, Giánis 2014. *Maailmantalouden Minotauros*. Kääntänyt Hannu Laurila ja työryhmä. Vastapaino, Tampere.

MUUT LÄHTEET:

Álvarez, Román & Carmen-África Vidal 1996. Translation: A Political Act. Teoksessa Álvarez, Román & Carmen-África Vidal (toim.), *Translation Power Subversion*. Multilingual Matters Ltd, Clevedon. 1–9.

Assis Rosa, Alexandra 2010. Descriptive Translation Studies. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.). 94–104.

Baker, Mona 2006. *Translation and Conflict: A Narrative Account*. Routledge, Lontoo ja New York.

Bandia, Paul F. 2010. Post-colonial literatures and translation. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.). 264–269.

Baumgarten, Stefan 2012. Ideology and translation. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.), *Handbook of Translation Studies, Volume 3*. John Benjamins Publishing Company. 59–65.

Brooker, Peter 1999. *A Concise Glossary of Cultural Theory*. Arnold, London.

Calzada Pérez, María (toim.) 2003. *Apropos of Ideology*. St. Jerome Publishing, Manchester.

Calzada Pérez María, 2003. Introduction. Teoksessa Calzada Perez (toim.). 1–22.

Chesterman, Andrew 2006. Questions in the Sociology of Translation. Teoksessa Ferreira Duarte, Assis Rosa & Seruya (toim.). 9–27.

Chesterman, Andrew 2007. Kääntämisen normit. Teoksessa H.K. Riikonen, Urpo Kovala, Pekka Kujamäki & Outi Paloposki (toim.), *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Gummerus Kirjapaino oy, Jyväskylä. 357–364.

- Chesterman, Andrew 2010. Skopos theory: a retrospective assessment. Teoksessa W. Kallmeyer, Ewald Reuter & Jürgen F. Schopp (toim.), *Perspektiven auf Kommunikation. Festschrift für Liisa Tiittula zum 60. Geburtstag*. SAXA Verlag, Berliini. 209–225.
- Dizdar, Dilek 2011. Deconstruction. Teoksessa Gambier Yves, Luc van Doorslaer (toim.) *Handbook of Translation Studies, Volume 2*. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia. 31–36.
- Duden Deutsches Universalwörterbuch* 2001. 4. painos. Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien & Zürich.
- Eagleton, Terry 1991. *Ideology*. Verso, Lontoo ja New York.
- Edgren, Torsten, Merja Manninen & Jari Ukkonen 2003. *Eepos, Suomen historian käsikirja*. WSOY, Helsinki.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus, Jyväskylä.
- Fairclough, Norman 2010. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. Pearson Education Limited, Iso-Britannia.
- Federici, Federico 2010. Translations in Italian Media: The Calipari Case and Legitimised Texts. Teoksessa Schäffner & Bassnett, toim. 116–141.
- Ferreira Duarte, João, Alexandra Assis Rosa & Teresa Seruya (toim.) 2006. *Translation Studies at the Interface of Disciplines*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- von Flotow, Luise 2010. Gender in Translation. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.). 129–133.
- Gagnon, Chantal 2010. Political Translation. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.). 252–256.
- Gambier Yves & Luc van Doorslaer (toim.) 2010. *Handbook of Translation Studies, Volume 1*. John Benjamins Publishing Company, Philadelphia.
- Gentzler, Edwin 2002. *Translation, Poststructuralism, and Power*. Teoksessa Tymoczko & Gentzler (toim.). 195–218.
- Gumul, Ewa 2010. Explicating Political Discourse. Teoksessa Schäffner & Bassnett (toim.) 94–115.
- Gutierrez-Lanza, Camino 2002. Spanish Film Translation and Cultural Patronage: The Filtering and Manipulation of Imported Material during Franco's Dictatorship. Teoksessa Tymoczko & Gentzler (toim.). 141–159.
- Haapala Pertti 1993. *Luokkasota*.
Saataavilla: <http://www15.uta.fi/koskivoimaa/valta/1918-40/luokkasota.htm>
[Luettu 28.3.2016]
- Hatim, Basil & Ian Mason 1992. *Discourse and the Translator*. Longman, Lontoo ja New York.
- Hermans, Theo 1996. Norms and the Determination of Translation. A Theoretical Framework.

- Teoksessa Álvarez & Vidal (toim.). 25–51.
- Husa, Sari 1995. Foucault’lainen metodi. *Niin & näin* 3/1995, 42–48.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Tampere.
- Jussila, Osmo, Seppo Hentilä & Jukka Nevakivi 2006. *Suomen poliittinen historia 1809–2006*. WSOY, Helsinki.
- Ketola Anne 2015. Translation Diaries of an Illustrated Technical Text. Translation students’ conceptions of word–image interaction. *Connexions International Professional Communication Journal*, vol. 3, no. 2. [Luettu 2.4.2016] 13–40.
- Saatavilla: <https://connexionsj.files.wordpress.com/2016/02/ketola.pdf>
- Kielitoimiston sanakirja 2016. Kotimaisten kielten keskus. Luettavissa verkossa
<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>
- Koskinen, Kaisa 2000. *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Acta Universitatis Tamperensis 774, Tampereen yliopisto.
- Koskinen 2002. Ekvivalenssista erojen leikkiin – käännöstiede ja kääntäjän etiikka. Teoksessa Oittinen, Riitta & Pirjo Mäkinen (toim.). *Alussa oli käännös*. Tampere University Press, Tampere. 374–387.
- Laurinolli, Heikki 2014. Talouskriisi nosti luokkajaon esille. *Aikalainen*, 24.1.2014. Saatavilla verkossa: <http://aikalainen.uta.fi/2014/01/24/talouskriisi-nosti-luokkajaon-esille/>
- Lefevere, André 1992. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Loupaki, Elpida 2010. Investigating Translators’ Strategies in Rendering Ideological Conflict: The Case of News Translation. Teoksessa Schäffner & Bassnett 2010 (toim.), 55–75.
- Manninen, Turo 1982. *Vapaussota, kansalaissota ja kapina*. Studia Historica Jyväskyläensia 24. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Mason, Ian 2015. Critical Discourse Analysis. Teoksessa Angelelli, Claudia V. & Brian James Baer (toim.). *Researching Translation and Interpreting*. Routledge. 203–210.
- Morgan, Philip 2003. *Fascism in Europe, 1919–1945*. Routledge, Lontoo.
- Munday, Jeremy 2007 [2001]. *Introducing Translation Studies – Theories and Applications*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Nord, Christiane 1991. *Textanalyse und Übersetzen*. Julius Groos Verlag, Heidelberg.
- Nord, Christiane 2003. Function and Loyalty in Bible Translation. Teoksessa Calzada Perez (toim.). 88–112.
- Nord, Christiane 2010. Functionalist approaches. Teoksessa Gambier & van Doorslaer (toim.). 120–128.
- Paloheimo, Heikki 2011. *Johdatus politiikan tutkimukseen, syksy 2011*. Tampereen yliopisto,

johtamiskorkeakoulu, verkkoluento. Saatavilla: http://www.uta.fi/jkk/politiikka/yhteystiedot/paloheimo/VALTP1_2011.pdf

- Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti 2008 [1996]. *Politiikan perusteet*. WSOY.
- Pekkalainen, Tuulikki & Rustanius, Seppo 2007. *Punavankileirit 1918 – suomalainen murhenäytelmä*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Reiß, Katharina & Vermeer, Hans 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Schäffner, Christina 2003. Third Ways and New Centres. Ideological Unity or Difference? Teoksessa Calzada Pérez (toim.). 89–112.
- Schäffner, Christina & Susan Bassnett (toim.) 2010. *Political Discourse, Media and Translation*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- Schäffner, Christina & Susan Bassnett 2010. Politics, Media and Translation – Exploring Synergies. Teoksessa Schäffner & Bassnett (toim.), 1–29.
- Silvennoinen Oula, Marko Tikka & Aapo Roselius 2016. *Suomalaiset fasistit: mustan sarastuksen airuet*. WSOY, Helsinki.
- Snell-Hornby, Mary 2006. *The Turns of Translation Studies. New paradigms or shifting viewpoints?* John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Snell-Hornby, Mary, Hans G. Hönl, Paul Kussmaul & Peter A. Schmitt 1999. *Handbuch Translation*. Stauffenburg Verlag, Tübingen.
- Stolze, Radegundis 2008. *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*. Narr Verlag, Tübingen.
- Suojanen, Tytti, Koskinen, Kaisa ja Tuominen, Tiina 2015. *User-Centered Translation*. Routledge.
- Tanhuamäki, Maija 2008. *Kirjoitustulkkausten laadun arviointi laatukriteerien avulla*. Tampereen yliopisto, pro gradu -tutkielma. Deutsche Kurzfassung.
- Toury, Gideon 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2003. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Gummerus, Jyväskylä.
- Tymoczko, Maria & Edwin Gentzler (toim.) 2002. *Translation and Power*. University of Massachusetts Press, Amherst ja Boston.
- Tymoczko, Maria & Edwin Gentzler 2002. Introduction. Teoksessa Tymoczko & Gentzler (toim). xi–xxviii.
- van Doorslaer, Luc 2010. The Belgian Conflict Frame: The Role of Media and Translation in Belgian Political Ideologies. Teoksessa Schäffner & Bassnett (toim.). 198–210.
- Vaara Eero & Pikka-Maaria Laine 2006. Kohti uutta paradigmaa? Kriittinen diskurssianalyysi metodologiana strategiatutkimuksessa. *Soveltava yhteiskuntatiede ja filosofia*. Teoksessa M-L Kakkuri-Knuutila, K. Rolin & E. Henttonen. Gaudeamus, Helsinki. 155–173.
- Vasara, Erkki 1997. *Valkoisen suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.

- Vehmas-Lehto, Inkeri 2008. Onko käännöstutkimuksessa särmää? Helin, Irmeli & Hilikka Yli-Jokipii (toim.), *Kohteena käännös: Uusia näkökulmia kääntämisen ja tulkkauksen tutkimiseen ja opiskelemiseen*. Helsingin yliopiston käännöstieteen laitoksen julkaisuja IV, Helsinki. 13–42.
- Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Venuti, Lawrence 1998. *The Scandals of Translation*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Vermeer Hans J., 1996. *A skopos theory of translation (Some arguments for and against)*. TEXTconTEXT, Heidelberg.
- Wing-Kwong Leung, Matthew 2006. The Ideological Turn in Translation Studies. Teoksessa Ferreira Duarte, Assis Rosa & Teresa Seruya (toim.). 129–144.
- Ylikangas, Heikki 2007. *Suomen historian solmukohdat*. WSOY, Helsinki.

LIITTEET

Liite 1: Minotaurus-kurssin kommenttiosio

Liite 2: SAKA9 -kurssin kommenttiosio

The Global Minotaur
Spring 2014

FINAL COMMENTARY SPRING 2014

Use this document as a template for your final commentary. Try to be as analytical and specific as possible, and give examples on the points you make.

TRANSLATION

Individual

Describe some of the problems you came across in translating this subject matter area and what strategies you used to solve them (give examples).

What areas of your expertise as a translator developed through this project?

What were the biggest differences you noticed between your work, as a budding translation professional, and the work of your teammates?

Did working in this project make you aware of any gaps in your skills as a translator?

Team

Describe the team you worked with: who were they, what kind of background did each have?

Describe the process your team used to translate. Who all participated in translating, who all in editing?

Do you think the translation and editing processes you used were efficient? Give examples of things that helped your team's translation work and things that hindered your work.

Did you find the method used for defining and translating terminology (put term candidates in excel, have others comment, teachers give final translation for term [which you can also use differently when and where needed]) effective? What changes would you propose to make it a better process?

Outline a few examples of discussions your team had about your translation (about things like style, translation strategies, language questions, target audience, cultural issues) and the solutions you decided on. What was the most fruitful thing about your discussions?

What do you think your teammates learned from you?

What did you learn from your other team members?

EDITING

What areas of your expertise as an editor developed through this project?

What were the biggest differences you noticed between your editing work and the work of your teammates?

SUBJECT MATTER

How did your knowledge of world economics and politics (and any other themes in the book) develop through this project?

PROCESS ASPECTS

What were the methods your team used for communication: meetings? virtual discussions? Were these methods efficient? What changes would you have made if you could have?

The role of project manager was a surprise to some of you. How well do you think you performed as a project manager? What did you learn about project work?

What was the most rewarding phase of the process for you personally? What phase was most useful in terms of becoming a better translator?

How eager would you be to participate in this kind of community translation work in the future?

KÄÄNNÖSKOMMENTTIOHJE

Miksi käännskomentteja kirjoitetaan?

Komentin tarkoitus on kuvata käännsprosessia ja perustella ratkaisuja. Ennen ratkaisujen perusteluja on kuitenkin huomattava, että niitä on tehty ja että niitä tehdään koko kääntämisen ajan.

Käännskomentin ensisijainen tavoite onkin havahduttaa tiedostamaan käännsratkaisuja ja pohdintaan, miksi ongelmat on ratkaistu juuri tietyllä tavalla ja miksi kenties olisi sittenkin pitänyt tehdä toisin. Muita syitä ovat:

- Käännskomentin kirjoittaminen totuttaa kuvaamaan tehtyä työtä eri vaiheineen ja ongelmien ja lisää siten tietoisuutta työn vaatimasta ammattitaidosta. Kun tiedostat oman asiantuntijuutesi, tunnistat sen osa-alueet. Osaat myös sanallistaa ne ymmärrettävällä tavalla ja tehdä asiantuntijuutesi näkyväksi muillekin työelämässä.
- Totut komentin avulla arvioimaan omaa käännsytöäsi. Arviointi on edellytys oman käänns toiminnan kehittämiseksi, mikä puolestaan on asiantuntijuuden tärkeä osatekijä.
- Käännskomentti on paitsi omaa sisäistä pohdintaasi myös keskustelua itsesi ja opettajan välillä. Kommenttien tarkoituksena onkin tuoda oma äänesi kuuluville. Sen avulla voit nostaa esille itseäsi kiinnostavia tai askarruttavia asioita, jotka voidaan ottaa tunnilla yleiseen pohdintaan. Kun kirjaat ratkaisut perusteluineen muistin tueksi, niihin on helpompi palata myöhemmin esimerkiksi käännsen tuntikäsittelyn aikana.

Käännskomentti on käännsytön kanssa osa samaa kokonaisuutta ja vaikuttaa kurssista saamaasi arvosanaan.

Miten kommentti kirjoitetaan?

Komentti kirjoitetaan hyvällä asiatyylillä. Seuraavilla sivuilla kohdissa 1-4 kuvataan, mitä aiheita kommentissa tulisi käsitellä. Voit noudattaa kommentissa annettua otsikointia, sillä se auttaa jäsentämään omaa työtäsi. Muista kuitenkin, että vaikka jäsenysohje jakaa työn erillisiin osiin, todellisuudessa osat ovat limittäisiä, mikä edellyttää usein palaamista takaisin edeltäviin vaiheisiin. Esimerkiksi tiedonhakua joudut tekemään kaiken aikaa työn kuluessa: ymmärtämis-, tuottamis- ja vii-

meistelyvaiheissa.

Tärkeää kommentin kirjoittamisessa on se, että se käy yksiin laatimasi käännöksen kanssa. Tämä on myös keskeinen seikka kurssin tehtävien arvioinnissa. Kannattaakin tarkistaa huolellisesti, toteutuvatko kaikki kommentissa lupaamasi asiat myös käännöksessä.

Käännöskomentissa kohtaavat tunnilla opittu ja itse pohdittu asia. Älä siis arkaile tuoda kommentissasi esille omaa pohdintaa. Käytä myös kommenttisi kaikissa vaiheissa esimerkkejä.

Muuten käännöskomentin kirjoittamista helpottaa, jos teet käännöstyön aikana muistiinpanoja käännösprosessistasi. Voit pitää niin sanottua kääntäjän päiväkirjaa, johon kirjaat itseäsi varten esimerkiksi ranskalaisin viivoin asioita, joita pohdit kääntäessäsi. Kirjaa ylös esimerkiksi, mistä asioista hait tietoa ja mistä sitä löysit tai mitä konkreettisia vaihtoehtoja punnitsit (ks. tarkemmin kohta *Paikalliset (mikrotason) käännösstrategiat ja tiedonhaku*).

Käännöskomentin osat

Viestintätilanne

Pohdi seuraavia kysymyksiä: Kuka ja millainen on käännöksen toimeksiantaja? Mikä on käännöksen tarkoitus tai funktio? Millaisille lukijoille teksti on suunnattu? Millaisia tilaan tai muotoiluun liittyviä rajoituksia käännöksellä on?

Käännettävä teksti

Kirjoittajat

Mieti, mistä käännettävä teksti on peräisin ja keitä ja millaisia tekstin laatijat ovat. Onko tekstillä nimeltä mainittu tekijä, vai onko tekijänä organisaatio tai yritys?

Lähdetekstin funktio

Mieti, mikä on tekstin tavoite. Onko teksti informatiivinen (tietoa välittävä), operatiivinen (vaikuttamaan pyrkivä) vai ekspressiivinen (ilmaiseva)?

Tekstin piirteet

Pohdi tyyliä, tekstilajia, kulttuurieroja, kohdeyleisöä, visuaalisuutta (esim. auttaako kuva käyttöoh-

jeen ymmärtämisessä). Onko teksti tekstilajinsa tyypillinen edustaja?

Aihetieto, tietoalueet

Minkä aihepiirien tietoa tekstissä käsitellään? Minkälaista tiedonhakua tarvitaan lähdetekstin ymmärtämiseksi?

Käännösprosessi

Työvaiheet ja –tavat

Erittele, mitä eri työvaiheita käännösprosessiisi kuului (esim. lähdetekstin ymmärtäminen ja sitä tukeva tiedonhaku, kohdekielisen tekstin tuottaminen ja sitä tukeva tiedonhaku).

Kuuluiko käännöstehtävään tietyn työtavan kokeileminen:

- Teitkö käännöksen yksin, parin kanssa vai ryhmässä?
- Teitkö yhden tai useampia väliversioita ennen hiottua käännöstä?
- Käänsitkö tekstin järjestyksessä alusta loppuun vai hahmottelitko ensin ydinsisällön ja lähdit sitten rakentamaan lihaa luiden päälle?
- Teitkö tiedonhakua tekstin tuottamisprosessin aikana vai valmistauduitko ensin (esim. hake-malla tietoa, lukemalla rinnakkaistekstejä ja tekemällä termityötä) ja kirjoitit sitten suoraan lähes valmiin käännöksen?
- Toimitteko oman vertaislukijasi kanssa yhdessä esimerkiksi lukemalla toistenne käännökset ja kommentoimalla niitä ennen käännösten palauttamista opettajalle?
- Kuuluiko käännöstoimeksiantoon tavallista tiukemmassa aikataulussa toimiminen? Miten tiukka aikataulu vaikutti käännösprosessiisi? Mitä priorisoit: mihin panostit, minkä jätit vähemmälle huomiolle ja miksi?
- Heräsikö käännösprosessissasi uusia kysymyksiä?

Globaalit (makrotason) käännösstrategiat

Mikä oli kokonaisnäkemyksesi tekstistä? Mitä halusit kokonaisnäkemyksesi pohjalta karsia, säilyttää tai lisätä? Millaisille lukijoille käänsit ja mitä tarkoitusta varten? Pyritkö tekstilläsi ensisijaisesti välittämään tietoa (esim. tietosanakirja-artikkeli), vaikuttamaan lukijaan (esim. turvaohjeet) vai ilmaisemaan kirjoittajan kokemuksia tai tulkintoja (esim. runo)?

Paikalliset (mikrotason) käännösstrategiat ja tiedonhaku

Kuvaa, miten globaalit käännösstrategiat näkyvät omassa tekstissäsi: millaisia vaikeuksia kohtasit ja miten ne ratkaisit? Anna esimerkkejä tärkeimmistä yksittäisistä ongelmakohdista (sanat, termit, rakenteet, tyyli, rekisteri). Mistä hait tietoa (kirjallisuus, henkilöt, netti)? Miksi juuri sieltä? Mitä löysit ja mitä siitä päättelit? Mistä lähteestä oli eniten hyötyä? Mihin ratkaisuun päädyit? Oliko tiedonsaannissa vaikeuksia?

Oman työn arviointi

Mitkä työvaiheet olivat vaikeita, mitkä helppoja (ymmärtäminen, tiedonhaku, kohdekielisen tekstin tuottaminen)? Entä ikäviä tai hauskoja? Aikaa vieviä tai nopeita? Mihin työvaiheisiin sinun pitäisi jatkossa kiinnittää enemmän huomiota?

Minkälaiseksi koit työtavan, jota tätä käännöstä tehdessäsi kokeilit (ks. *Työvaiheet ja-tavat*)? Oivalsitko jotain uutta?

Oletko työhösi tyytyväinen vai tyytymätön? Missä vaiheessa käännös on mielestäsi, kun annat sen opettajalle? Vastaako käännöksesi mielestäsi omia tietojasi ja taitojasi? Toisin sanoen: teitkö parhaasi? Mieti myös, mitä muuta olisit tehnyt tositilanteessa.

Pohdi käännökseen käyttämäsi ajan suhdetta tuottamasi käännöksen laatuun ja siihen, mitä opit.

DEUTSCHE KURZFASSUNG

Universität Tampere
Fachbereich Sprach-, Translations- und Literaturwissenschaften
Studienprogramm Deutsche Sprache, Kultur und Translation
Masterstudiengang Mehrsprachige Kommunikation und Translationswissenschaft

Jutila, Varpu: Wie Studierende der Translationswissenschaft Ideologie reflektieren? – Übersetzen als Kampfplatz der Macht.

Masterarbeit: 84 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 15 Seiten

Mai 2016

---

1 Einleitung

Wie bei aller sprachlichen Handlung, handelt es sich beim Übersetzen auch beachtenswert um Macht und Ideologie. Die Fragen der Macht sind fast immer anwesend, wenn Sprache überhaupt benutzt wird. Deswegen wäre es wichtig, dass Übersetzerinnen²⁶ bewusst die Macht- und Ideologie-Aspekte der Sprache und des Übersetzens handelten.

Einige Wissenschaftlerinnen meinen aber, dass Translationswissenschaft nicht so ideologiebewusst sei als es vielleicht nötig wäre. Auch ich selber habe auch in meinen Studien ganz selten auf die Fragen der Macht und Ideologie getroffen – weder an den Übersetzungskursen noch in den Kursanforderungen einbezogene translationswissenschaftliche Literatur. Deswegen will ich erforschen, wie macht- und ideologiebewusst die Studierende der Translationswissenschaft sind und ob sie die Fragen der Macht und Ideologie im Übersetzungsprozess reflektieren. Dann muss ich auch die Frage stellen, ob ihre Ausbildung und ihrer Unterricht sie zu solchen Überlegungen ermutigen.

Dieses Thema ist meines Erachtens von großer Bedeutung. Wie ich im Theorieteil meiner Masterarbeit begründe, ist das Machtbewusstsein bemerkenswert für die Anerkennung der Wichtigkeit des

---

²⁶ Aus ideologischen Gründen verwende ich durch diese Kurzfassung meistens die weibliche Form – trotzdem werden meistens Frauen und Männer zugleich gemeint. Somit will ich die Leserin anhalten, zu denken, wie häufig immer noch das generische Maskulinum verwendet wird und ob es vielleicht komisch fühlt, nur über „weibliche“ Akteure zu lesen.

Übersetzens als gesellschaftliches Verhandeln sowie bezüglich der Emanzipation der Übersetzerinnen und kann Machtstrukturen abbauen und somit revolutionär sein. Wenn die Übersetzerinnen die Fragen der Macht und Ideologie reflektieren können und bewusst die Entscheidungen treffen, ob sie hegemonische Diskurse wiederholen und verstärken wollen oder nicht, haben sie einen größeren Einfluss auf ihrer eigenen Arbeit und ein stärkeres Selbstgefühl als gesellschaftliche Akteure.

Um herauszufinden, wie macht- und ideologiebewusst die Studierenden der Translationswissenschaft sind, frage ich mein Untersuchungsmaterial: Reflektieren die Studierenden bewusst die ideologischen und Machtfragen im Übersetzungsprozess? Sind sie bewusst von ihrer eigenen Ideologie, der Ideologie des Ausgangstextes und deren Wirkungen auf den Zugangstext? Begründen Studierenden ideologisch gefärbte Lösungen, und wie? Werden die Studierenden ermutigt, die Fragen der Macht und Ideologie achten, oder ist das Hauptgewicht des Unterrichts irgendwo anders? Ich hoffe, dass meine Erforschung eine Perspektive dazu bringt, ob die „politische Wende“ der Translationswissenschaft nur auf der Ebene der Forschung stattfindet oder ob sie auch in den Alltag der Übersetzungsinstitutionen, der Didaktik und der Gedanken der Studierenden spiegelt.

Im Theorieteil erzähle ich von den verschiedenen Machtfragen des Übersetzens und bestimme die wesentlichsten Begriffe: *Macht*, *Ideologie* und *Kultur* (Kapitel 2.1). Dann setze ich fort mit der Wesentlichkeit der ideologischen Fragen im Übersetzen und was für eine Rolle sie in Translationswissenschaft spielen (Kapitel 2.2). Im Kapitel 3 handele ich verschiedene Textanalysetheorien und überlege, ob sie hilfreich dabei wären, Machtstrukturen im Übersetzen zu erkennen. Im Kapitel 4 stelle ich mein Untersuchungsmaterial vor, also die Übersetzungskommentare aus zwei Universitätskursen, deren Kommentarangaben und Ausgangstexte. Danach stelle ich meine Untersuchungsmethoden vor, das heißt Inhaltsanalyse, (kritische) Diskursanalyse und Frequenzanalyse. Dann analysiere ich mein Material im Kapitel 5, und im Kapitel 6 stelle ich meine Schlussfolgerungen vor.

2 Übersetzen und Macht

Im Übersetzen geht es wesentlich um Macht. Laut Tymoczko und Gentzler (2002, xv) haben viele Forscher erkannt, dass das Übersetzen eine zentrale Bedeutung in dem Bau, Abbau und der Unterhaltung von Machtstrukturen hat. Auf vielfältigen Weisen ist Übersetzen ein Kampfplatz der Macht und Ideologie. Bemerkenswerte machtbedingte Aspekte im Übersetzen sind unter anderem:

1. Wie das Übersetzen und dadurch die Rolle der Übersetzerin bestimmt werden.
2. Andere Akteure außer der Übersetzerin, die das Übersetzen beeinflussen.

3. Die Machtbeziehungen zwischen Sprachen und Kulturen.

Laien verstehen Übersetzen häufig als mechanische Handlung, wo man Wörter einer Sprache mit den Wörtern einer anderen Sprache ersetzt. Wenn man übers „lautere Übersetzen“ spricht, wird die Übersetzerin scheinbar entmachtet. Auch die Übersetzerin, die „bloß übersetzt“, fällt von ihrer Verantwortung als Ausüßerin von Macht ab und übergibt sie den Normen, dem Auftraggeber und dem Publikum. Auch Dizdar (2010, 34) beschreibt das Problem der Passivierung der Übersetzer: sie meint, dass essentialistische Denkansätze, die meinen, die Bedeutung im Text drinnen sei, zur Unterdrückung der Übersetzerinnen gefahren seien. Der zweite erwähnte Machtaspekt beim Übersetzen sind die Akteure, die auch die Übersetzung beeinflussen: Literaturkritiker, das Publikum und die umliegende Gesellschaft wirken darauf ein, was für Normen fürs Übersetzen entstehen. Im dritten Machtaspekt geht es um die Machtbeziehungen zwischen Sprachen und Kulturen: zum Beispiel laut Spivak (1993)²⁷ werden die in Minoritätssprachen geschriebene Texte leichter manipuliert (in Bandia 2010, 266–267).

2.1 Wesentliche Begriffe

Die wichtigsten Begriffe für meine Erforschung sind *Macht*, *Ideologie* und *Kultur*. Obwohl ich in meiner Masterarbeit das Finnische Kielitoimiston sanakirja-Wörterbuch benutze, zitiere ich in dieser Kurzfassung Duden, weil die Bedeutungen ähnlich genug in die zwei Bücher sind.

Laut Duden (2001) heißt *Macht* unter anderem:

1. Gesamtheit der Mittel und Kräfte, die jemandem oder einer Sache andern gegenüber zur Verfügung stehen; Einfluss
2. etwas, was eine besondere bzw. geheimnisvolle Kraft darstellt, besitzt
3. mit dem Besitz einer politischen, gesellschaftlichen, öffentlichen Stellung und Funktion verbundene Befugnis, Möglichkeit oder Freiheit, über Menschen und Verhältnisse zu bestimmen, Herrschaft auszuüben.

Macht ist allerdings nicht immer Zwang, Unterdrückung oder Gewalt. Michel Foucault spricht von produktiver Macht: sie verlockt freie Subjekte sich nach gewissen Sitten zu verhalten, auf Nummer

---

²⁷ Spivak, Gayatri Chakravorty 1993. The Politics of Translation. *Outside the Teaching Machine*, 179–200. Routledge, London und New York.

sicher zu gehen (Jokinen, Juhila und Suoninen 1999, 25). Die Machtmechanismen produzieren Wissen, das dann andererseits die Wirksamkeit der Machtmechanismen intensiviert.

Es gibt zahlreiche Weise, den Begriff *Ideologie* zu verstehen. Laut Duden (2001) ist sie „an eine soziale Gruppe, eine Kultur o. Ä. gebundenes System von Weltanschauungen, Grundeinstellungen und Wertungen.“ Mit der Hilfe von Eagleton (1991) konstruiere ich meine eigene Definition für Ideologie, die nutzbar für diese Erforschung ist: Ideologie ist ein System von Ideen und Überzeugungen, das sich mit Fragen der politischen Macht einwickelt. Es geht um Ideologie, wenn bemerkenswerte gesellschaftliche Gruppen oder Schichten miteinander um Macht kämpfen. Ideologie befindet sich in Diskursen und ihre sprachlichen Erscheinungsformen sind stark kontextgebunden.

In meiner Erforschung ist es bemerkenswert, wie die Begriffe *Ideologie* und *Kultur* sich unterscheiden. *Kultur* ist ein üblicher Begriff in Translationswissenschaft. Laut Duden (2001) heißt Kultur:

- a) Gesamtheit der geistigen, künstlerischen, gestaltenden Leistungen einer Gemeinschaft als Ausdruck menschlicher Höherentwicklung
- b) Gesamtheit der von einer bestimmten Gemeinschaft auf einem bestimmten Gebiet während einer bestimmten Epoche geschaffenen, charakteristischen geistigen, künstlerischen, gestaltenden Leistungen

Calzada Perez (2003, 5–6) zitiert Khol (1984)²⁸ und meint, Kultur sei ein integriertes System von gelernten Verhaltensmodellen, die charakteristisch für eine gewisse Gesellschaft sind. Sie meint auch, dass Kultur und Gesellschaft üblicherweise in der ethnischen Ansicht miteinander so verbunden werden, dass mit dem Wort Kultur auf eine Gemeinschaft hingewiesen wird, die in einem gewissen Gebiet oder Land wohnt und die gemeinsame Sitten, Gesetze und Organisationen besitzt. Calzada Perez sieht, dass Ideologie nicht nur mit Ethnizität verbunden ist sondern vielseitiger ist. Andererseits sieht sie, dass die Begriffe Kultur und Ideologie unterschiedliche Konnotationen hervorruft werden: Kultur wird mehr mit Philantropie assoziiert, wohingegen Ideologie mit Politik assoziiert wird. Koskinen (2000, 34–35) ist der Meinung, dass der Begriff Kultur nicht mehr genug veranschaulicht ist, weil er so eng mit Nationalstaaten und -kulturen verbunden ist.

---

²⁸ Khol, L. R. 1984. *Survival Kit for Overseas Living: For Americans planning to live and work abroad*. Intercultural Press, Inc. Yarmouth, Maine (Perez 2003, 5-6).

Die obengenannten Forscherinnen geben gute Begründungen, warum Kultur kein genügender Begriff fürs Betrachten der Machtfragen des Übersetzens ist. Einerseits wird Kultur zu eng mit Ethnizität verbunden. Andererseits sind die Konnotationen des Begriffs eher positiv oder neutral als negativ, was Kritik unangenehm macht. Darüber hinaus ist der Begriff noch heutzutage einfach zu breit, was man sehen kann, wenn man die Wörterbuchdefinition betrachtet. Aus diesen Gründen bin ich der Meinung, dass es nützlich wäre, den Begriff Ideologie breiter in Translationswissenschaft verstehen, um die Fragen der Macht besser erkennen und betrachten zu können.

2.2 Bedeutung von Macht und Ideologie in Translationswissenschaft

Funktionalistische Theorien und deskriptive Translationswissenschaft sind sehr bemerkenswert für Translationswissenschaft gewesen. Allerdings, sowohl deskriptiv-orientierte Wissenschaftler (Koskinen 2000, 18) als auch Funktionalisten (Vermeer 1996) ignorieren den ethischen und ideologischen Aspekt des Übersetzens. Als Beispiele von macht- und ideologiebewusster Translationswissenschaft werden häufig feministische und post-kolonialistische Richtungen (u.a. Vehmas-Lehto 2008, 26; Snell-Hornby 2006, 92–103; Gentzler 2002, 195–197; Tymoczko & Gentzler 2002, (xi–xxviii); Koskinen 2002, 379, 383; Álvarez & Vidal 1996, 6) wie die Gedanken von Venuti genannt (Koskinen 2002, 379): der letzterwähnte handelt unter anderem das ideologische Problem der Unsichtbarkeit der Übersetzer (Venuti 1995, 1) sowie das Problem mit der Ungleichheit der Kulturen, was in translatorischer Manipulation manifestiert (Gentzler 2002, 201). Obwohl alle diesen translationswissenschaftlichen Richtungen unbestreitbar wichtig sind, finde ich problematisch, wenn Machtfragen nur mit diesen Richtungen assoziiert werden. Dann können Studierenden den Eindruck bekommen, es geht um Macht beim Übersetzen nur in ganz spezifischen Fällen.

Wing-Kwong Leung (2006, 129) sieht, dass man nach der Kulturwende eine ideologische Wende in der Translationswissenschaft machen sollte – damit meint er einen neuen Fokus, wo Übersetzen als ein Mittel des ideologischen Widerstands gesehen wird. Eine ideologisch engagierte Übersetzerin erweitert das Bewusstsein bezüglich der Wirkungen der Ideologie in Diskursen. Sie kann die Ideologie in Texten enthüllen und somit die Leserinnen ermutigen, sich kritisch einzustellen, und ermöglicht ein offenes Spielfeld für alle Akteure im Übersetzungsprozess. Laut Wing-Kwong Leung wäre eine ideologische Wende nützlich aus vielen Gründen: Sie macht Ideologie sichtbarer in der Gesellschaft. Sie macht Übersetzerinnen sichtbarer, wenn ihre Status als Professionals und Teilnehmer in gesellschaftliche und kulturelle Entwicklung zunimmt. Übersetzerinnen würden auch mehr bewusst auf ideologische Manipulation in ihrer Arbeit und ihre eigene Verantwortung dafür.

3 Textanalyse enthüllt Machstrukturen

Übersetzen verlangt Analyse: man muss zum Beispiel das Publikum und den Ausgangstext analysieren können. Einige mögliche Weise, den Ausgangstext zu analysieren, sind Inhaltsanalyse, Diskursanalyse und die Klassifikation nach Texttypen von Reiß und Vermeer (1984, 204).

Sprache, Macht und Ideologie treffen im Diskurs. Laut Fairclough (2010, 57) finden Ideologien nicht nur in Texten statt sondern auch in Diskursen, Interpretationen und sozialen Ereignissen. Man könne Diskurs auch so bestimmen, dass er eine Art des Redens ist, weil der Begriff auf die Regeln und Sitten, wonach Texte produziert werden, hinweist. Jokinen u.a. (1993, 27) definieren Diskurs als ein ziemlich vollkommenes System von regelmäßigen Bedeutungsverhältnissen, das sich in sozialen Bräuchen konstruiert und gleichzeitig selber die soziale Wirklichkeit einbaut. Mit Hilfe der Diskursanalyse wird danach gestrebt, die ideologischen Folgen der Diskurse sichtbar zu machen (Jokinen u.a. 1993, 44), und deswegen könnte sie hilfreich für meine Erforschung sein. Eine Diskursanalytikerin interessiert sich dafür, wie Diskurse in sozialen Gebräuchen aktualisieren (27–28).

Die diskursanalytische Richtung namens Kritische Diskursanalyse (*Critical Discourse Analysis*, CDA) hebt besonders Machtfragen und den ideologischen Aspekt in Diskursen hervor. Der Zweck der kritischen Diskursanalyse ist die Weisen zu enthüllen, die diskursive Gebräuche mit Gesellschaftlicher Herrschaft und Kontrolle verbinden. Vaara und Laine (2006, 160–161) fassen die Grundprinzipien der kritischen Diskursanalysen in fünf Thesen zusammen:

1. Damit wird danach gestrebt, Sie strebt, dass Selbstverständlichkeiten in Frage gestellt werden, Machtstrukturen sichtbar gemacht werden und alternative Diskurse verstärkt werden.
2. Kontextverbundenheit: Diskurse werden als Teil der breiteren kulturellen, sozialen und institutionellen Umwelt betrachtet.
3. Intertextualität und Interdiskursivität.
4. Die Verbindung zwischen Diskurs und Ideologie, Kritik der Diskurse, die Unterordnungsverhältnisse produzieren.
5. Starke Reflexivität und der Gedanke, dass die Forscherin keine neutrale Beobachterin ist.

Auch Translationswissenschaftler haben sich für CDA interessiert. Unter anderem Wing-Kwong Leung (2006, 139) ermutigt, CDA wäre ein guter Schritt in die Richtung eine ideologische Wende in Translationswissenschaft. Mit Hilfe von Prinzipien der CDA könnten die Übersetzerinnen die Leserinnen über die ideologische Wirkungen der Diskurse bewusst machen.

Inhaltsanalyse ist Textanalyse sowie Diskursanalyse. Die beide betrachten humane Bedeutungen mit dem Unterschied, dass Inhaltsanalyse sucht, was für Bedeutungen ein Text enthält, wohingegen Diskursanalyse untersucht, wie man diese Bedeutungen im Text produziert (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–106). Ich würde das so interpretieren, dass der Unterschied zwischen den beiden in den Fragen *was* und *wie* liegt: Diskursanalyse betrachtet mehr, was man mit rhetorischen Mitteln andeutet, statt sich auszulassen. Beide Analysemodelle sind jedoch nützlich für meine Untersuchung.

Die Texttypologie von Reiß und Vermeer (1984, 204–216) ist eine gewöhnliche Textanalysemodelle in Translationswissenschaft: sie wird u.a. in der Aufnahmeprüfung- und Prüfungsliteratur der Universität Tampere benutzt (Munday 2007, 111–115; Stolze 2008; Snell-Hornby 2006; Pym 2009). Der Grundgedanke dieser Typologie ist, es sei drei Grundfunktionen von Texten, die von der Kommunikationsintention der Textautorin bestimmt werden. Die drei Funktionen seien *informative*, *expressive* und *operative* Funktionen. Wenn der Autorin Inhalte vermitteln will, zum Beispiel wie in einer Gebrauchsanweisung, handelte es sich um informativen Typ; wenn künstlerisch organisierte, wie ein Gedicht, spricht man vom expressiven Typ; der Operative Typ hat eine appellative Funktion, und ein Propagandaschrift wird als Beispiel genannt. Reiß und Vermeer sagen, dass die Texttypen als Vollformen in diesen Beispielen erscheinen.

Meinerseits finde ich, dass kein Text eine Vollform von einem Texttyp sein kann, sondern enthält jeder Text Attribute von anderen Kommunikationsintentionen. Warum würde man überhaupt sich ausdrücken, wenn man nicht appellieren möchte? Und wenn man appellieren will, ist ja wohl die personelle Expression und Stil von einer großen Bedeutung? Ich finde es auch problematisch, die Intention der Autorin zu beabsichtigen: wenn man die Diskursanalytikerinnen glauben würde, könnte man sagen, dass Ideologien und hegemonische Diskurse so wirken, dass die Autorin nicht unbedingt von ihren Motiven oder Funktionen ihrer Taten bewusst ist. Ich finde, dass es für eine Übersetzerin nötiger ist, über ihre eigene Intention nachzudenken und häufig auch versuchen, die Intention der Auftraggeberin herauszufinden. Das wichtigste ist jedoch, mittels einer Textanalyse daran zu denken, was für ideologische, soziale und diskursive Prozesse den Text eingewirkt haben.

4 Untersuchungsmaterial und -methode

Mein Untersuchungsmaterial besteht hauptsächlich aus Übersetzungskommentaren der Studierenden. In der Universität von Tampere ist es gewöhnlich, dass Studierenden, während oder nach sie einen Übersetzungsauftrag erledigen, einen Kommentar darüber schreiben, wobei sie sich den Übersetzungsprozess und ihre Gedanken danach reflektieren sollten. Beim Betrachten der Kom-

mentare sollte ich eine Ahnung bekommen, welche Rolle die Fragen der Macht und Ideologie in den Gedanken der künftigen professionellen Übersetzer spielen. Ketola (2015, 18) beschreibt die Kommentare an der Universität Tampere als semistrukturiert, weil die Kommentarangaben üblicherweise am Anfang des Studiums durchgegangen werden, danach nimmt man sie aber nicht regelmäßig wieder auf. Göpferich und Jääskeläinen (2009)²⁹ betrachten Übersetzungsberichte (bzw. Kommentare) als Untersuchungsmaterial und stellen fest, dass ohne im Voraus gestellte Fragen der Inhalt der Kommentaren völlig davon abhängt, was die Übersetzerinnen wesentlich finden (in Ketola 2015, 19). Obwohl in dem Falle man die Studierenden im voraus Fragen gestellt hat, finde ich, dass der Inhalt trotzdem in gewissem Maß beweist, was die Studierenden wesentlich finden, und das passt meiner Erforschungsfragen sehr gut. Dazu denke ich, dass ein Vorteil dieses Materials ist, dass die Abfassung von Kommentaren ein natürliches Teil der Didaktik in der Universität Tampere ist und die Studierenden die Kommentare ohne meine Wirkung abgefasst haben. Somit kann ich wahrscheinlich objektiverer Information enthalten als durch Interviews oder Fragebögen.

Ich verwende die Übersetzungskommentare aus zwei verschiedenen Übersetzungskursen an der Universität von Tampere. Eine Materialeinheit besteht aus den Endkommentaren eines interdisziplinären Kurses, wobei eine Gruppe Studentinnen das Buch von Yanis Varoufakis über die Schuldenkrise, dem Ausgangstext sowie die Angaben, wonach man die Endkommentare schrieb. Ich behandle auch ganz kurz die Lerntagebücher, die man auf dem Kurs schrieb. Die Translationsstudierenden am Kurs sind an der Schlussphase ihrer Studien. Die andere Materialeinheit besteht aus den Kommentaren von einem Übersetzungsauftrag auf dem Kurs SAKA9 – Translation Finnisch-Deutsch, dem Ausgangstext mit dem Thema Tourismus sowie die Angaben, wonach die Studierende die Kommentare schrieben. Der Kurs ist der zweite eigentliche Übersetzungskurs des Studienprogramms, und die Studierenden sind an ihrem zweiten oder dritten Studienjahr.

Weil mein Material aus sehr unterschiedlichen Texten mit unterschiedlichen Funktionen besteht, benutze ich mehrere Methoden für die Analyse. Um zu untersuchen, ob die Ausgangstexte überhaupt ideologisch gefärbte Aspekte oder Machtfragen enthalten, benutze ich Diskursanalyse. Aus den Kommentaren von Studierenden suche ich hauptsächlich keine Diskurse sondern Anmerkungen

---

²⁹ Göpferich, S., & Jääskeläinen R. (2009). Process research into the development of translation Competence: Where are we, and where do we need to go? *Across Languages and Cultures*, 10(2), 169–191. doi:10.1556/Acr.10.2009.2.1

bezüglich Macht und Ideologie. Dafür benutze ich Inhaltsanalyse. Ich verwende hier sowohl Inhaltsbeschreibung als auch Frequenzanalyse, wobei ich häufig erwähnte Themen in den Kommentaren auszähle. Bezüglich der Kommentarangaben mache ich eine Inhaltsbeschreibung und achte auf die Charakteristika, die zum Kritizismus und Überlegungen auf Machtfragen ermutigen sowie solche Charakteristika, die die Aufmerksamkeit der Studierenden möglicherweise anderswo richten.

Meine ganze Erforschung stützt sich auf den Prinzipien der kritischen Diskursanalyse. Das heißt: Strebungen nach Korrigierung der gesellschaftlichen Missstände zu korrigieren; Machtstrukturen und die Verbindung zwischen Diskurs und Ideologie sichtbar zu machen; die Betrachtung von Diskursen als ein Teil der breiteren Kontext; Wahrnehmung von Intertextualität; und die Reflexivität der Erforscherin und das Bewusstsein der eigenen Vorurteilen und der Zweck, sie sichtbar zu machen. Ich gebe hier auf einer Weise meine Position bekannt: ich identifiziere mich als eine ideologisch engagierte Erforscherin mit dem Ziel, Macht und Ideologie sichtbar im Übersetzen zu machen. Mit meiner Erforschung strebe ich danach, dieses Ziel vorwärtszubringen, und am Ende meiner Erforschung mache ich einige Vorschläge betreffs der Didaktik der Translationswissenschaft.

5 Zwei unterschiedliche Aufträge: Wirtschaft und Tourismus

Die zwei Aufträge, woraus meinem Material besteht, sind ganz unterschiedlich: der eine enthält ein populäres Werk, das die Weltwirtschaft handelt, wohingegen der andere eine Touristenführung ist, die mündlich ausgesprochen gemeint ist. Die beide sind echte Aufträge und wurden als Gruppenarbeit übersetzt, aber es gibt auch Unterschiede in den Auftrag- und Kursarrangements.

5.1 The Global Minotaur

The Global Minotaur (Varoufakis 2011) 280 Seiten hat, war die Analyse etwas anspruchsvoll. Ich entschiede mich dafür, dass anstatt eines pedantischen *close reading* zu tun oder ein Kapitel aus dem Ganzen zu wählen, las ich das ganze Werk und suchte nach einigen ideologisch gefärbten Diskursen, um zu prüfen, ob es solche im Buch überhaupt gibt.

The Global Minotaur hat meines Erachtens eine klare Absicht: die Leserinnen auf seine Seite zu überreden und zu verstehen, die heutige Mittel, die Schuldenkrise zu gewinnen, falsch seien. Das Werk enthält auch gewisse Diskurse, die ideologisch geladen sind. Ich nenne die Diskurse: 1) *ein „üblicher Mensch“-Diskurs*, 2) *anti-Austerität-Diskurs*, 3) *Staat versus Markt-Diskurs*, 4) *System versus Individuum-Diskurs* und 5) *Wachstumsdiskurs*. Angesichts diesen Diskursen wird es klar,

dass *the Global Minotaur* eine ideologische Neigung hat: nicht zum Großkapital sondern der Arbeiterklasse. Es geht um einen starken, jahrzehntelangen ideologischen Kampf, und *The Global Minotaur* hat seine eigene Position in diesem Kampf.

Die Minotaur-Lerntagebücher umfassen gut 50 Seiten, aber weil der überwiegende Mehrheit von der Textmasse aus ausführlicher Beschreibung der Kursarrangements und dem praktischen Übersetzungsprozess bestand, entschied ich, mich in sie nicht zu konzentrieren.

5.1.3 Analyse der Minotaur-Schlusskommentarangaben

Professionalität, Projektmanagement und die Flüssigkeit des praktischen Übersetzungsprozesses werden in der Kommentarangabe betont. Das hängt wahrscheinlich damit zusammen, dass laut einer Kursleiterin der Kurs vor allem als Projektübung wahrgenommen wurde. Die meisten von achtzehn Fragen behandeln Professionalität, Fachkenntnis und Arbeitsweisen. Es gibt wenige Andeutungen an Texte, Kontexte und die Empfängerinnen. Es ist möglich, dass die Kursleiterinnen es selbstverständlich hielten, dass die Studierenden schon solche Angelegenheiten unabhängig überlegen könnten und wollten in erster Linie Feedback vom Prozess, und dass die Studierenden ihre Gebräuche untersuchen würden.

5.1.4 Minotaur-Schlusskommentare der Studierenden

Weil die Kommentarangabe so stark in den praktischen Übersetzungsprozess konzentriert, lohnt es sich, dass ich die Fragen selbst stelle. Meine Fragen wurden beeinflusst von der Kommentarangabe des Studienprogramms und lauten bezüglich des Ausgangstextes: Was handelt der Ausgangstext? Wessen und welcherlei Stimme ist da zu hören? Ist sie zuverlässig? Was ist die Funktion des Ausgangstextes und wer spricht er an? Gibt es ideologische Aspekte im Ausgangstext oder dessen Kontext? Über den Zugangstext und das Übersetzen frage ich: Was ist das Ziel oder Funktion der Übersetzung? An was für Empfänger ist die Übersetzung gemeint? Was für eine Übersetzungsstrategie verwendest du? Was für eine Wirkung hat deine eigene Ideologie in die Übersetzung? Gibt es andere ideologische Aspekte im Übersetzen dieses Textes? Was die Studierende selber häufig erwähnen und somit wesentlich im Übersetzungsprozess finden ist bemerkenswert in dem Sinn, wie sie das Übersetzen verstehen. Die Themen Termini, Sprachkompetenz und Flüssigkeit ergeben sich aus dem Material. Dazu sammelte ich einige in der Angaben erwähnte Sachen um herauszufinden, ob man überhaupt die Angabe beachtet: diese Sachen sind der Übersetzungsprozess, Stil und Kultur.

Die Fragen fallen unter vier Kategorien: die Fragen betreffs des Ausgangstextes, des Zugangstextes und des Übersetzens, aus dem Material ergebenden und aus der Angabe vorhanden. Dazu handele ich Bemerkungen über Macht und Ideologie als ein eigenes Thema. Ich sammle Antworten in meinen Fragen aus den Kommentaren und zähle Erwähnungen mit Hilfe von Tabellen. Das quantitative Data ist jedoch nur richtunggebend und stützt die Inhaltsbeschreibung. Wegen Platzmangels füge ich nicht bei dieser Kurzfassung jede quantitative Tabelle meiner Untersuchung hin.

Erklärungen von Notizen in Tabellen:

Kommentiert ausführlich/tiefgreifend X-

Erwähnt / handelt oberflächlich x

Kommentiert nicht -

Tabelle 1: Themen betreffs des Ausgangstextes

	Studierenden- de 1	Studierenden- de 2	Studierenden- de 3	Studierenden- de 4	Studierenden- de 5	Studierenden- de 6	Studierenden- de 7	Studierenden- de 8	Studierende 9
Was handelt	-	-	X	x	-	-	-	x	x
Stimme, Blickwinkel	-	-	X	Xxx	-	XxX	-	x	x
Zuverlässigkeit	x	-	X	-	-	-	x	x	Xx
Funktion	-	-	-	X	-	xx	-	-	X
Empfänger	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ideologie	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Mehrere Studierende kommentieren irgendwie die Zuverlässigkeit der Stimme im Ausgangstext, aber die meisten stellen bloß fest, dass sie nicht das Fachkenntnis haben, die Fakten oder Behauptungen in Frage zu stellen oder zu kritisieren, was eine gute Anmerkung ist. Man reflektiert über die Funktion der Übersetzung nicht und hat offensichtlich den Begriff Übersetzungsstrategie missverstanden: man nennt als Beispiele die Vereinfachung von Sätzen und das Korrekturlesen in mehreren Phasen, was keine Strategien sind.

Alle neun Studierenden reflektieren über den Übersetzungsprozess, die meisten lang und ausführlich. Der Übersetzungsprozess wird lediglich als praktischer Prozess gesehen, und man handelt hier keine Ereignisse, die innerhalb dem Kopf der Übersetzerin passiert sind. Mit dem Thema Kultur traf ich ein schwierigeres Kategorisierungsproblem als mit den anderen Themen. Nur eine Studierende benutzt das Wort Kultur, aber in der Praxis handeln alle das Thema in Form von zielkulturel-

len und -sprachlichen Konventionen. Ich finde, dass Sprache und Kultur so schwierig zu unterscheiden sind, dass die Analyse der sprachlichen und literarischen Konventionen kulturelle Analyse ist. Das hier ist ein gutes Beispiel davon, warum der Begriff Kultur in allen Zusammenhängen nicht verwendbar ist – er ist einfach zu breit.

Aus dem Material ergeben die Themen Flüssigkeit, Termini und Sprachkompetenz. Sieben aus neun Studierenden handeln Termini, und alle erwähnen, dass sie danach gestrebt haben, einen fließenden Zugangstext zu produzieren. Acht Studierende erwähnen die Sprachkompetenz.

Man kann durchgängig in den Kommentaren eine gewisse Tendenz merken: man weist auf Überlegungen und erschienene Problematik hin, auch betreffs Macht und Ideologie, aber öffnet die Gedanken nicht weiter und nennt keine Beispiele. Damit wird es unmöglich zu schätzen, ob die Studierenden fähig zu ideologischer Reflektion sind – man kann nur raten. Die analytische Betrachtung bleibt also unvollständig.

5.2 Lapuanjoki-Text

Der Text ist für die mündliche Aussprache einer Touristenführerin gemeint, während ein Touristenschiff den Lapuanjoki-Fluss entlang fährt, an historischen und auch heute bemerkenswerten Reisezielen vorbei. Es gibt viel Beschreibung auf geographische, naturwissenschaftliche und historische Einzelheiten, auch historische Fakten. Jedoch wurde ich aufmerksam auf die Weise, wie man auf die politische Geschichte der Stadt Lapua hinweist.

Im Ausgangstext werden viele lapuaise Berühmtheiten erwähnt. Die politischen Figuren sind ziemlich kontroverse Charaktere – sie sind Aktivistinnen, Volksvertreterinnen und Führer der rechtsradikalen, antidemokratischen, ultranationalistischen Parteien und Volksbewegungen. Jedoch werden die politischen Figuren mit positiven und neutralen Bestimmungen beschrieben. Ein Beispiel ist die Beschreibung von Hilja Riipinen, eine Volksvertreterin der national sozialistischen oder faschistischen Partei IKL (Morgan 2003, 89): sie wurde als eine der meist charismatischen Lehrerinnen in der finnischen Schulgeschichte, berühmt für Direktheit und Unbedingtheit und ein aktives Mitglied der finnischen Lottabewegung (Frauenorganisation zur Landesverteidigung) beschrieben.

Der Text hat zwei diskursanalytisch interessante und ideologisch bemerkenswerte Attribute: die Wahl des Blickwinkels – was man erzählt und nicht erzählt, und die Wortwahlen. Die Lapuanliike-Bewegung und IKL werden neutral oder positiv beschrieben. Man berichtet von den fragwürdigen

Aktivitäten der anderen Partei des ideologischen Kampfes (die Rote) aber nicht von den Verbrechen der Rechtsradikalen. Folglich kann man den Schluss ziehen, dass in diesem Text ein Diskurs stattfindet, der mit dem "weißen", anders gesagt bürgerlichen Finnland, sympathisiert. Diese Funktion ist ideologisch. Außer dieser ideologischen Funktion, hat der Text auch wahrscheinlich in erster Linie eine kommerzielle Funktion: Die Schifffahrt ist ein kommerzielles Produkt, das so aufgearbeitet und verfeinert worden ist, dass es verkäuflich und der Touristen das Geld wert ist.

Der Kommentarangabe des Kurses ist auf vielen Weisen umfassend, aber die Professionalität und der praktische Übersetzungsprozess werden auf Kosten der Analytizität und Kritikalität betont. In der Angabe ermahnt man auch die Studierenden, die Funktion des Textes mit Hilfe der Texttypologie von Reiß und Vermeer (1984) zu überlegen: Was ist das Ziel des Textes? Ist er informativ, operativ oder expressiv? Auch wenn es zum Ziel des Zugangstextes kommt, weist man auf der Texttypologie hin: ob die Studierende mit ihrem Text in erster Linie Information mitteln, auf die Leserin einwirken oder die Erfahrungen oder Auslegungen der Autorin ausdrücken will. Ich finde, dass das größte Problem der Kommentarangabe der Brauch der Texttypologie in einer sehr vereinfachenden Form ist: sie ermutigt nicht, über die komplexe Motive und Ziele der Texten und ihren Autorinnen nachzudenken. Macht und Ideologie werden überhaupt nicht erwähnt.

Was die eigentlichen Kommentare trifft, stelle ich ihnen hauptsächlich auf Grund der Kommentarangabe einige Fragen, die wesentlich für meine Untersuchungsfrage sind. Bezüglich des Ausgangstextes frage ich: Wer und welcherlei ist der Auftraggeber? Was handelt der Ausgangstext? Woher kommt der Ausgangstext, und wessen und welcherlei Stimme ist da zu hören? Was ist das Ziel und Publikum des Ausgangstextes? Was für ein Stil und Textsorte repräsentiert er? Gibt es ideologische Aspekte im Ausgangstext oder dessen Kontext? Über den Zugangstext und das Übersetzen frage ich: Was ist das Ziel oder Funktion der Übersetzung? An was für Empfänger ist die Übersetzung gemeint? Was für Kulturunterschiede muss man berücksichtigen? Gibt es ideologische Aspekte im Übersetzen? Um zu wissen, wie die Studierenden die Kommentarangabe beachten und was sie selber hervorheben, frage ich, was für Einschränkungen es gibt bezüglich des Raums und der Formulierung? Was für Quellen hat man benutzt? Hat man den Übersetzungsprozess beschrieben? Dazu heben die Studierenden selber die Flüssigkeit und Probleme mit den Termini und Wörtern hervor.

Die Fragen können in vier Kategorien eingeteilt werden: Ausgangs- oder Zugangstextverbunden und aus der Angabe oder dem Material vorkommende. Dazu behandle ich die Fragen über Macht und Ideologie als ein eigenes Thema. Ich ziehe aus den Kommentaren Antworten auf die Fragen

und zähle Erwähnungen über die Themen mit der Hilfe von Tabellen. Die gleichen Erklärungen gelten für diese Tabellennotizen als bei der Tabelle 1.

Tabelle 2: Aus dem Material ergebende Themen

	Studierende 1	Studierende 2	Studierende 3	Studierende 4	Studierende 5	Studierende 6	Studierende 7	Studierende 8
Flüssigkeit	x	-	X	x	X	-	-	X
Termini und Wörter	X	x	X	X	x	X	X	x

Hauptsächlich wird auf die Fragen oberflächlich beantwortet. Tiefgreifende Überlegungen sind selten. Vielleicht hat man nicht mit den Studierenden gründlich durchgegangen, warum Ausgangstext- oder Empfängeranalysen wichtig sind. Die Texttypologie von Reiß und Vermeer hat man wohl verinnerlicht: sieben Studierenden behandelten damit die Funktion des Ausgangs- oder Zugangstextes. Jedoch werden die Überlegungen nicht vollendet, weil fünf Studierenden bloß feststellen, dass die Texte informativ seien, weil sie viel Information enthalten. Ich interpretiere das so, dass die Texttypologie in so einer groben Form die Kontemplation der Studierenden begrenzt, weil sie ein zu einfaches Erklärungsmodell für die Textfunktionen bekommen. Zwei Studierenden sehen, dass die Texte auch eine operative Funktion haben, was glaubwürdiger ist: wie ich oben begründe, hat der Text einerseits eine kommerzielle, andererseits eine ideologische Funktion. Auch nur die zwei meinen, dass die Perspektive des Ausgangstextes subjektiv sei. Mir fällt ein, dass wenn man einen Text als operativ erkennt, ist „die Operatorin“ sichtbarer, und deswegen wird die Subjektivität erkannt, während ein informativer Text leichter als „neutral“ gesehen wird, da Ideologie sich verwischt.

5.3 Ergebnisse der Analysen

Meine Analyse beweist, dass beide Ausgangstexte starken Machtkampf enthalten. *The Global Minotaur* will das Publikum überzeugen, Austerität zu begegnen und neue Lösungen für die globale Überschussrecycling zu finden, allerdings innerhalb dem sicheren Wachstumsdiskurs. Der Lapuanjoki-Text umschreibt die Geschichte von Lapua und baut eine soziale Wirklichkeit auf, die mit der Position des weißen Finnlands und den faschistischen Taten der 30er Jahre sympathisiert.

Es wirkt so, dass die meisten Studierenden die ideologischen Aspekte der Ausgangstexte nicht erkennen oder reflektieren. Es gibt auch andere Ähnlichkeiten bezüglich der beiden Aufträgen: es gibt relativ wenig Überlegung und Analysieren des Ausgangstextes oder des Kommunikationsanlaßes.

Man betont den praktischen Übersetzungsprozess und das fließende und sprachrichtige Endprodukt.

Wahrscheinlich wegen meiner diskursanalytischen Theoriebasis fand ich Diskurse auch in den Kommentaren. Der eine beschreibt das Wesen des Übersetzens und erscheint stark im Minotauros-Material aber ist auch schwächer im Lapuanjoki-Material zu finden dadurch, was die Studierenden erwähnen und somit wesentlich finden. Dazu gibt es ein Flüssigkeitsdiskurs: man strebt danach, eine fließende Leserfahrung zu schaffen durch die Achtung von Normen der Zugangssprache und -kultur. Es scheint, dass dieser Diskurs eine Norm ist, die man nicht mehr begründen muss.

6 Fazit

Bei meinen Analysen hat ergeben, dass die Studierenden der zwei Kurse nicht sichtbar die ideologischen Aspekte im Übersetzungsprozess reflektieren. Es ist aber berechtigt zu sagen, dass das Bewusstsein für Machtfragen im Übersetzen die Macht der Übersetzerinnen vermehrt und somit sie emanzipieren würde. Ob die Übersetzerinnen Fragen der Macht in ihrer Arbeit betrachten, ist schon eine ideologische Frage. Es geht um Macht auf zumindest zwei Weisen: das Bewusstsein über Macht vermehrt die Macht der Übersetzerinnen: damit können sie ihre eigenen Lösungen machen anstatt dessen, dass hegemonische Diskurse und Normen für sie wählen.

Eine mögliche Weise, Übersetzerinnen über Macht und Ideologie zu unterrichten, wäre die Theorie und Methodologie der CDA ihnen bekanntzumachen. Eine andere Empfehlung wäre, neben dem Begriff Kultur Ideologie zu benutzen, weil sie genauer die Konnotation über Macht weckt. Auch könnte man die Kommentarangabe so bearbeiten, dass sie die Studierenden ermutigen würde, die ideologischen und diskursiven Gebräuche hinter den Texten, Kontexten und ihrem eigenen Verhalten zu beobachten. Vielleicht könnte die Angabe fragen: Wessen und was für eine Stimme ist im Ausgangstext zu hören? Ist sie zuverlässig? Was für eine soziale Realität baut der Ausgangstext an? Und deine Übersetzung?

Wie ich am Anfang meiner Untersuchung feststelle, ermöglichte die Evolution, die in der 80er und 90er Jahren passierte, die notwendige Entwicklung der Translationswissenschaft. Man kann bemerken, dass ein Übergang zu einem gesellschaftlicheren Griff und Erkennung der Fragen der Macht und Ideologie in der Forschung des Übersetzens schon passiert ist. Jetzt ist es an der Zeit, diesen Übergang stärker auch im Unterricht vollzuziehen.